UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

Anna Vaňová

TRENDY V ROZVOJI MIEST

2021

BELIANUM

Ekonomická fakulta
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Anna Vaňová

TRENDY V ROZVOJI MIEST

Studia oeconomica 76

BELIANUM

2021

Schválila redakčná rada Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici ako vedeckú monografiu.

Publikácia je výstupom projektov VEGA 1/0380/20 *Inovatívne prístupy k rozvoju malých a stredných miest a* VEGA 1/0213/20 *Smart Governance v miestnej samospráve*.

Editor
prof. Ing. Marta Orviská, PhD.

Recenzenti
prof. Ing. Beáta Mikušová Meričková, PhD.
prof. Ing. Jan Stejskal, Ph.D.
doc. Ing. Vladimír Žítek, Ph.D.

Jazyková korektúra
PaedDr. Hedviga Kubišová, PhD.

Autor © Anna Vaňová, 2021
Prvé vydanie.
Všetky práva vyhradené.
Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľa práv.
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-557-1883-5

DOI: https://doi.org/10.24040/2021.9788055718835

Publikácia „Trendy v rozvoji mesta“, ktorej autorkou je Anna Vaňová, je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY-NC-ND (uvedenie autora – nekomerčné požitie – bez odvodeného obsahu).

OBSAH

ÚVOD 7

1. MESTÁ NA ZAČIATKU 21. STOROČIA 10

1.1. Mesto 11

1.2. Klasifikácia miest z hľadiska významu 16

1.3. Vymedzenie miest v Slovenskej republike 21

1.4. Úloha a postavenie miest na začiatku 21. stor. 23

2. PROBLÉMY A VÝZVY ROZVOJA MIEST 28

2.1. Teoretické aspekty rozvoja miest 29

2.2. Charakter rozvoja miest 36

2.3. Výzvy pre rozvoj miest 40

2.4. Rozvoj miest v kontexte teórii regionálneho rozvoja 44

3. TRENDY V ROZVOJI MIEST 51

3.1. Teoretické aspekty rozvoja miest 51

3.2. Udržateľné mesto 56

3.3. Zelené mesto 66

3.4. Slnečné mesto 70

3.5. Inteligentné mesto 71

3.6. Odolné mesto 81

3.7. Kreatívne mesto 87

3.8. Agilné mesto 96

3.9. Mesto ako živé laboratórium 103

3.10. Charterové mesto 107

3.11. Šťastné mesto 112

4. ZHRNUTIE PROBLEMATIKY TRENDOV V ROZVOJI MIEST 115

4.1. Komparácia trendov v rozvoji miest 115

4.2. Kľúčové oblasti a princípy rozvoja miest 123

ZÁVER **131**
SUMMARY **135**
LITERATÚRA **138**
PRÍLOHY **174**

CONTENT

CONTENT 7

1. CITIES AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY 10

1.1. The City 11

1.2. Classification of cities in terms of significance 16

1.3. Definition of cities in the Slovak Republic 21

1.4. The role and position of cities at the beginning of the 21st century 23

2. PROBLEMS AND CHALLENGES OF CITY DEVELOPMENT 28

2.1. Theoretical aspects of city development 29

2.2. The nature of city development 36

2.3. Challenges for city development 40

2.4. City development in the context of regional development theories 44

3. TRENDS IN CITY DEVELOPMENT 51

3.1.Theoretical aspects of city development 51

3.2. Sustainable city 56

3.3. Green city 66

3.4. Sunny/Solar city 70

3.5. Smart city 71

3.6. Resilient city 81

3.7. Creative city 87

3.8. Agile city 96

3.9. The city as a living lab 103

3.10. Charter city 107

3.11. Happy city 112

4. SUMMARY OF THE ISSUE OF TRENDS IN CITY DEVELOPMENT 115
4.1. Comparison of trends in city development 115
4.2. Key areas and principles of city development 123

CONCLUSION 131
SUMMARY 135
LITERATURE 138
APPENDIX 174

ÚVOD

Mestá vždy patrili k najdynamickejšie sa rozvíjajúcim územiam. Charakter a dynamika ich rozvoja zodpovedá príslušnej dobe. V súčasnosti čelia turbulentným zmenám, ktoré ovplyvňujú zmeny vo svete. Každú z etáp ich vývoja charakterizujú iné problémy a faktory rozvoja. Na konci 20. storočia sa objavil koncept udržateľných miest, ktorý priorizuje súlad ekonomického, sociálneho a environmentálneho rozvoja. Na prelome 20. a 21. storočia naň nadviazal koncept kreatívnych miest, ktorý k nim doplnil kultúrny a kreatívny aspekt rozvoja. V súčasnosti sa do popredia dostáva koncept inteligentných miest, ktorý je prirodzeným dôsledkom vývoja spoločnosti. Niektorým trendom sa v odbornej a vedeckej literatúre venuje väčšia, iným menšia pozornosť, často sa však medzi jednotlivými trendmi stráca deliaca čiara.

Cieľom vedeckej monografie je na základe súčasných poznatkov teórie a praxe teoreticky preskúmať a vymedziť najvýznamnejšie trendy v rozvoji miest, ich špecifiká, faktory ich posudzovania, systematizovať súčasné poznatky, komparovať ich a následne vymedziť význam nových trendov, ich prieniky a dopady na riadenie rozvoja miest.

Našou ambíciou nie je podrobiť kritike niektorý z trendov, lebo trendy, o ktorých píšeme, sú odrazom potrieb praxe, ale identifikovať inovatívne prístupy k rozvoju miest v kontexte zmien v spoločnosti, zmien v charaktere rozvoja miest, a to aj vo vzťahu k výzvam a problémom, ktorým mestá v súčasnosti čelia. Na základe našich zistení a empírie načrtneme možnosti a perspektívy pre ďalší rozvoj miest, ktorý môže byť inšpiráciou aj pre mestá na Slovensku. Teoretické zhrnutie a porovnanie súčasných trendov nie je v domácej i zahraničnej odbornej a vedeckej literatúre komplexne spracované, čím dochádza k zamieňaniu si jednotlivých trendov nielen v praxi, ale aj v teoretických prácach.

Predmetom skúmania vo vedeckej monografii sú súčasné rozvojové trendy v podmienkach miest vrátane vizionárskych konceptov. Objektom skúmania sú mestá. Naším cieľom bolo preskúmať mestá z pohľadu globálneho, ale so zacielením

predovšetkým na mestá v Európe s možným transferom všeobecných poznatkov na úroveň slovenských miest.

Vedecká monografia obsahuje široký záber poznatkov, získaných z dostupných primárnych a sekundárnych zdrojov. Sumarizuje poznatky z odbornej a vedeckej domácej i zahraničnej knižnej literatúry, vedeckých a odborných časopisov, relevantných databázových a internetových zdrojov. Domáca literatúra sa tejto problematike venuje výnimočne a často len parciálne. V rámci primárnych zdrojov vychádzame z poznatkov praxe a vlastných výskumov a skúseností, získaných počas študijných pobytov zacielených na skúmanie tejto problematiky, poznatkov získaných zo spolupráce s praxou, a tiež z realizovaných a publikovaných výskumných i odborných prác. Poznatky získané týmto výskumom boli sumarizované v rámci teoretického vymedzenia trendov v rozvoji miest a popisu ukazovateľov hodnotenia jednotlivých trendov, ako aj ich porovnania. Na základe teoretických prístupov a poznatkov praxe sme tak vytvorili jedinečný sumár poznatkov o rozvojových trendoch miest. Súčasťou prezentovaných poznatkov sú aj čiastkové výsledky vybraných kvalifikačných prác, vypracovaných pod vedením autorky a čiastkové výsledky vedeckých projektov, na ktorých riešení sa autorka podieľala. Vedecká monografia tak vytvára ucelený a kompaktný prehľad najvýznamnejších poznatkov o trendoch v rozvoji miest a na základe ich analýzy prináša nové poznatky, čím je špecifická a jedinečná.

Trendy sú entity, ktoré sú popísané kvalitatívnymi charakteristikami, čo vytvára predpoklad pri posudzovaní prienikov využiť kvalitatívny prístup skúmania. Ďalším dôvodom je, že tento prístup sa využíva v podmienkach dynamickej reality, ktorú tieto trendy prezentujú. Vedecké metódy využité pri spracovaní monografie zodpovedajú cieľu skúmania – využívame metódy analytickú, syntézy, induktívno-deduktívnu, metódu abstrakcie, analógie, komparácie a generalizácie.

Obsahová štruktúra vedeckej monografie je konštruovaná tak, aby sme stanovený cieľ naplnili. Vedeckú monografiu sme rozdelili do štyroch kapitol. V prvej kapitole sme vymedzili teoretické východiská skúmanej problematiky. Zamerali sme sa na vymedzenie

pojmu mesto, jeho klasifikáciu z hľadiska významu a jeho úlohu v 21. storočí. Druhá kapitola skúma problematiku rozvoja miest v súčasnosti. V úvode sme sa zamerali na teóriu rozvoja miest všeobecne. Následne sa venujeme vymedzeniu faktorov, ktoré ovplyvňujú rozvoj miest v kontexte na kľúčové procesy a zmeny vo svete. V poslednej časti tejto kapitoly sme sa zamerali na problematiku rozvoja miest v kontexte teórií regionálneho rozvoja. V tretej kapitole sa venujeme najvýznamnejším trendom v rozvoji miest, ktoré už boli teoreticky popísané, ako aj tým, ktoré sa objavujú v posledných rokoch v praxi. Štvrtá kapitola je zhrnutím poznatkov z predchádzajúcich kapitol formou diskusie a sumarizácie poznatkov o jednotlivých trendoch, porovnáva jednotlivé trendy, ich ukazovatele a vyvodzuje závery pre politiku rozvoja miest. Uvedomenie si smerovania rozvoja miest a zhodnotenie doterajších prístupov praxe vytvára predpoklady pre transformáciu slovenských miest na moderné mestá 21. storočia.

Vedecká monografia sumarizuje dlhodobé skúmanie, skúsenosti a pozorovania autorky v novej problematike trendov v rozvoji miest. Veríme, že vzhľadom na charakter spracovania môže byť vedecká monografia *Trendy v rozvoji miest* prínosom predovšetkým pre akademickú verejnosť, ktorá sa zaoberá problematikou miest. Predpokladáme, že súhrn poznatkov bude zaujímavý aj pre odbornú verejnosť, predovšetkým pre tvorcov verejných politík a manažment územnej správy na úrovni mestských samospráv.

Publikácia je vedeckým výstupom a významným východiskom pre ďalší výskum v rámci projektov, na riešení ktorých sa autorka v súčasnosti podieľa, a to v projektoch VEGA 1/0380/20 *Inovatívne prístupy k rozvoju malých a stredných miest* a VEGA 1/0213/20 *Smart Governance v miestnej samospráve*.

Ďakujem všetkým, ktorí prispeli k vzniku tejto publikácie. Osobitne chcem poďakovať mojej rodine, kolegyniam a kolegom, ktorí ma v tomto úsilí podporili. Vyslovujem poďakovanie aj recenzentom za odborné pripomienky.

Autorka

1. MESTÁ NA ZAČIATKU 21. STOROČIA

Súčasná globalizujúca sa spoločnosť je charakteristická intenzívnou transformáciou. Rýchle zmeny a dynamika vývoja spoločnosti v ekonomike, technológiách a technike, ako aj sociálne zmeny a zmeny v životnom štýle podkopali koncept údajnej stability sociálneho a podnikateľského prostredia (Dominici, 2012; Dominici, Palumbo, 2013), preto je dnes dôležité hľadať nový koncept rozvoja miest. Nijkamp a kol. (2010) vidí v mestách kľúč k budúcemu rozvoju krajín, pretože ich považuje za centrá rozvoja ľudstva a podnikania, hnaciu silu konkurencieschopnosti a rozvoja. Mestá podľa neho stelesňujú zoskupenie vedomostí, ľudského a sociálneho kapitálu, ale aj rôznych kreatívnych aktivít.

Tempo rastu miest je v posledných desaťročiach veľmi vysoké. Na prelome storočia obyvatelia miest počtom prevýšili obyvateľov vidieka. Podľa správy UNDP žilo v roku 2018 v mestách 4,2 miliardy ľudí, čo predstavuje 55 percent svetovej populácie. V roku 2050 sa predpokladá, že počet obyvateľov miest bude 6,5 miliárd.

Rýchla urbanizácia prináša obrovské výzvy, ktoré sa týkajú nielen rastúceho počtu obyvateľstva v mestách, ale aj rastúceho počtu obyvateľov žijúcich v slumoch, zvýšeného znečistenia ovzdušia, nepostačujúcej infraštruktúry, základných služieb, ale aj neplánovaného rozrastania miest, ktoré spôsobuje ich menšiu odolnosť voči katastrofám. Mestá dnes zaberajú iba 3 percentá zemskej pôdy, ale spotrebujú 60 až 80 percent energie a vyprodukuje sa v nich najmenej 70 percent uhlíkových emisií. Odhaduje sa, že 828 miliónov ľudí žije v slumoch miest a počet týchto ľudí neustále rastie. Kým v roku 1990 bolo 10 miest s 10 a viac miliónmi obyvateľov, do roku 2020 počet megamiest vzrástol na 34. Predpokladá sa, že v nasledujúcich desaťročiach bude 90 percent mestskej expanzie smerovať do rozvojového sveta. Mestá zohrávajú nezastupiteľnú úlohu v ekonomike sveta, pretože sa v nich tvorí asi 80 percent globálneho HDP. Výzvou pre dnešné mestá je pri rozumnom plánovaní a riadení urobiť z miest „inkluzívne, bezpečné, rezistentné, udržateľné a dynamické centrá inovácií a podnikania“ (OSN, 2017).

Význam miest v súčasnom svete je nepopierateľný. V úvode kapitoly uvedieme základné východiská pre vymedzenie pojmu mesto a následne popíšeme základné oblasti a faktory rozvoja miest v 21. storočí.

1.1. Mesto

Mestá počas celej histórie ľudstva zohrávajú významnú úlohu. Vždy boli centrom pokroku, vzdelanosti, kultúry a obchodu, centrami ekonomického a sociálneho rozvoja. V priebehu storočí menili mestá svoju podobu a funkcie. Ich úloha v spoločnosti neustále rastie. Z historického hľadiska bola veľkosť sídiel alebo počet ich obyvateľov všeobecným indikátorom dôležitosti. Čím bolo sídlo väčšie, tým viac možností poskytovalo.

20. storočie spôsobilo vo všetkých oblastiach sveta radikálne zmeny v mestských formách osídľovania a v zmenách štruktúr sídelných systémov. V niektorých štátoch, hlavne rozvojových, žije väčšina obyvateľov na vidieku, ale aj napriek tomu je tu badateľný odliv obyvateľov z vidieckych oblastí a ich príliv do mestských oblastí. Už na konci minulého storočia bolo možné pozorovať v týchto štátoch prudký rozvoj miest a vytváranie rozsiahlych urbanizovaných priestorov.

Napriek významu miest v súčasnej spoločnosti neexistuje jednotná komplexná definícia mesta. Vymedziť pojem mesto je náročné. Charakter miest je rôznorodý, je však nevyhnutné efektívne kategorizovať typy miest, aby bolo možné vypracovať úspešne návrhy a plány rozvoja miest. V odbornej a vedeckej literatúre je množstvo definícií mesta, pričom každá prináša iný pohľad na mesto. Vymedziť pojem mesto je však potrebné tak z hľadiska teórie, ako aj praxe, nakoľko mestá sú dnes významným politickým, ekonomickým a sociálnym priestorom.

Pri vymedzení pojmu mesto budeme vychádzať z pojmu územie. Vo všeobecnosti môžeme za územie považovať priestorovú štruktúru, „ktorá je v určitom čase vymedzená polohou, veľkosťou, hodnotou a spôsobom ohraničenia a v ktorej sa vzájomné vzťahy medzi živou a neživou prírodou, obyvateľstvom, sídelnou štruktúrou, výrobným a dopravným systémom, hmotnými a abstraktnými charakteristikami

tak vzájomne podmieňujú, že tvoria vyšší systém, nadradený týmto nižším systémom“ (Vaňová, 2006, s. 13 – 14). Územím tak môžeme rozumieť celý štát, región ale aj mesto.

Všeobecne je mesto vnímané ako priestorovo vymedzený sídelný útvar, sídlo, tzn. zastavané miesto väčšej veľkosti s väčším počtom obyvateľov, s centrálnym postavením a hospodársko-správnou funkciou v rámci užšieho alebo širšieho regiónu, prípadne štátu. Urbanisti Ashworth a Voogd (1990, s. 67) uvádzajú, že „mesto je vo svojej podstate entita, aj lokalita, súhrn atribútov, aj miesto, pričom tieto dve charakteristiky, i keď logicky odlišné, nemôžu byť v praxi oddelené“. Podľa Daňa a Hanulákovej (2004, s. 892) je to sídlo „nepoľnohospodárskeho charakteru s určitými špecifickými znakmi, ktoré sa od iných sídel odlišuje predovšetkým svojimi funkciami. Je priestorom, kde sa na pomerne malej ploche koncentruje obyvateľstvo a rôzne aktivity nepoľnohospodárskeho charakteru“. Podľa Opplovej predstavuje mesto „...jedinečný a neopakovateľný sociálny a hmotný útvar s výraznými charakteristickými rysmi, ktoré získalo v priebehu svojho historického vývoja“ (Opplová, 1994, s. 23). Mesto môže plniť rovnaké funkcie ako obec, rozoznávame však určité znaky, ktoré mesto od obce odlišujú. Podľa Palena mesto je definované ako „zložitý sociálny organizmus, ktorý sa odlišuje od dediny/obce kvantitatívne a kvalitatívne. Kvantitatívne sa odlišuje rozsahom územia a vyššou početnosťou obyvateľstva. Kvalitatívne je odlíšené práve svojou sociálnou skladbou, zložitosťou vzťahov a väzieb“ (Palen, 1987, s. 3). Základnými charakteristikami miest v Európe v stredoveku a novoveku, ktoré však (vo väčšej alebo menšej miere) platia aj pre mestá súčasnosti, sú najmä rozvinutejší obchod, spoločenská deľba práce, funkcia komunikačného priesečníka blízkeho okolia mesta, budovanie vzťahov s vidiekom (najmä v oblasti súdnictva, verejnej správy, vzdelávania, kultúry, obrany, dopravy, náboženstva). Meštianska spoločnosť bola v porovnaní s vidieckou vždy lepšie informovaná, mala lepšie a rozmanitejšie možnosti spoločenského vyžitia, a teda ju charakterizoval aj rýchlejšie prebiehajúci technologický pokrok (Teichová a kol., 1968; Mundy, 2008). Na rozdiel od obce mesto dnes ponúka kvalitnejšiu technickú a dopravnú infraštruktúru, občiansku a inštitucionálnu vybavenosť, pestrejší spoločenský a kultúrny život. Okrem uvedeného sa mesto od vidieckeho sídla odlišuje koncentráciou nepoľnohospodárskych aktivít,

výrobných a nevýrobných aktivít, charakterom a intenzitou zástavby, počtom obyvateľov a hustotou osídlenia, komplexnosťou vybavenosti, sociálnymi vzťahmi, diferencovaným využívaním pôdy, rozdelením na časti plniace špecifické funkcie (priemysel, služby, bývanie, obchod, rekreácia a pod.), možnosťami trávenia voľného času. V zásade sa teda mesto od vidieka odlišuje kvantitatívne i kvalitatívne. Kvantitatívne charakterom urbanizácie a kvalitatívne zložitosťou vzťahov a väzieb, ako aj sociálnou a ekonomickou skladbou aktivít.

V súčasnosti je možné sledovať trend miznutia hraníc medzi mestom a vidiekom. V niektorých prípadoch vidiecke oblasti prepojením väzieb na mestá prestupujú mestské hranice a naopak. Tento trend urbanizácie je potrebné pri riadení a plánovaní rozvoja na oboch stranách zohľadniť. V tejto súvislosti sa s pojmom mesto dnes spája pojem konurbanizácia (vytváranie zhlukov miest, ktoré sú navzájom prepojené na základe funkcií, ktorými sa dopĺňajú), výsledkom ktorej je vznik mestských aglomerácií. Mestská aglomerácia (Lin, Chen, 2003) je zoskupením mesta a okolitých sídiel na základe intenzívnych vzájomných väzieb. Mesto so svojím aglomerovaným zázemím vytvára súvislý celok, ktorý nerešpektuje administratívne hranice. Aglomerácie majú vplyv na ekonomiku v celosvetovom meradle. Ich vplyv sa ešte zvýraznil intenzívnym využívaním informačných a telekomunikačných technológií. Tie umožnili ešte väčšie prepojenie aglomerácií a ich vyššiu ekonomickú efektivitu, čo v spolupôsobení vytvára vysokú pridanú hodnotu, odrážajúcu sa aj vo vyššej kvalite životných podmienok v regiónoch, kde sú takéto aglomerácie lokalizované. Vplyv veľkých aglomerácií na celosvetovej úrovni môže byť aj negatívny, napr. vo výrazne negatívnom ovplyvňovaní celosvetovej klímy a pod.

Na mesto sa dá nazerať de iure alebo de facto. Vymedzenie mesta de iure zodpovedá administratívnemu, do veľkej miery historickému vymedzeniu mesta s jasnými hranicami a dobre identifikovateľným centrom mesta. Vymedzenie mesta de facto predstavuje mesto ako sociálno-ekonomickú aglomeráciu, t. j. je vymedzené fyzickou alebo sociálno-ekonomickou realitou, ovplyvnené morfológiou alebo funkciami mesta (European Union, 2011).

V snahe vymedziť objektívnejšie a komplexnejšie pojem mesto využívajú autori rôzne prístupy a kritéria. Medzi krajinami tak

vzniká odlišná klasifikácia a typológia miest, nie je však jednotná ani v dokumentoch Európskej únie.

Problematike vymedzenia miest sa venujú rôzne vedné odbory, najčastejšie demografické, ekonomické, urbanistické, historické, psychologické, sociologické, marketingové, sociálno-ekologické či sociokultúrne, antropologické a pod.

K najcitovanejším autorom v antropologických a sociologických publikáciách patrí americký sociológ Louis Wirth. Mesto definoval ako „relatívne veľké, husto osídlené a trvalé sídlo sociálne heterogénnych indivíduí" (Wirth, 1938, s. 66). Na základe veľkosti, hustoty a stupňa heterogenity definoval charakteristiky mestského života a rozdiely medzi mestami rôznych veľkostí a typov (Wirth 1964).

V teóriách urbárneho metabolizmu (Broto a kol., 2012) je mesto vnímané ako ekosystém alebo ako parazit. Mesto ako ekosystém predstavuje dynamický systém, formovaný každou jednou zložkou/prvkom, ktorý sa v ňom nachádza. Naopak, mesto ako parazit je chápané ako nesamostatné a závislé/parazitujúce na svojom okolí (potravinová, dopravná, energetická závislosť a pod.). Dá sa súhlasiť s tým, že mesto je závislé od svojho okolia, ale tento vzťah platí aj opačne. Význam mestského prostredia spočíva v tom, že generuje kapitál nevyhnutný pre rozvoj spoločnosti či už z hľadiska ekonomiky, politiky alebo sociálnych aspektov. Význam miest je v ich schopnosti zabezpečovať rast hrubého domáceho produktu. Aj z tohto dôvodu budeme mesto v ďalšej časti práce vnímať ako ekosystém. Kritická teória urbanizmu tieto javy identifikuje a zároveň hľadá možnosti, ako minimalizovať negatíva a využiť pozitíva (Brenner, 2004).

Podľa Hasprovej (2007) sú mestá definované z hľadiska štatistického (podľa počtu obyvateľov, veľkosti a rozsahu osídlenia); geografického (napr. nížinné, horské); historického (mesto ako politicko- správna jednotka); sociologického (mesto ako zložitý fenomén odlišný od vidieckej spoločnosti); ekonomického (mesto ako ekonomická jednotka), demografického a funkčného.

Z hľadiska štatistického vymedzenia je možné mestá charakterizovať na základe ich veľkosti alebo počtu obyvateľov. Veľkostné parametre pri definovaní mesta sú v mnohých prípadoch relatívne a nejednotné (Bitušíková, 2003), pretože každá krajina

vychádza z vlastného, často historického kontextu. Väčšina odborníkov sa však zhoduje v tom, že počet obyvateľov patrí medzi najdôležitejšie znaky mesta, aj keď sa jednotlivé krajiny v parametroch veľkosti odlišujú.

Na vymedzenie mestských a vidieckych oblastí rôzne krajiny používajú rôzne kritériá, ktoré zodpovedajú potrebám štatistiky a následne slúžia verejným politikám. V snahe zlepšiť systém, akceptovateľný na národných úrovniach a porovnateľný v medzinárodnom meradle vytvorili v rovnakom čase Európska komisia, Potravinová a poľnohospodárska organizácia OSN (FAO), OSN Human Settlements Program (UN-Habitat), the International Labour (ILO), OECD a Svetová banka jednoduchú a nákladovo efektívnu metodiku pre vymedzenie miest, mestských a vidieckych oblastí na medzinárodné analytické účely regionálneho štatistického porovnania. Podľa tejto metodiky boli vymedzené tri stupne urbanizácie. Prvý stupeň predstavujú mestá ako husto osídlené oblasti, kde minimálne 50 % populácie žije v mestských centrách, pričom ide o minimálne 50 tisíc obyvateľov a priemerná hustota je 1500 obyvateľov na km^2. V druhom stupni sú mestá a stredne osídlené oblasti, tzn. oblasti s priemernou/strednou hustotou osídlenia, tzv. mestské klastre, kde žije minimálne 5 tisíc obyvateľov a priemerná hustota je 300 obyvateľov na km^2. Tretí stupeň predstavujú vidiecke oblasti, t. j. riedko osídlené oblasti, v ktorých minimálne 50 % populácie žije na vidieku (Eurostat, 2021).

Metodika rozlišuje mesto ako priestorovú entitu úzko administratívne vymedzenú, tzn. administratívny, príp. štatutárny celok a mesto ako extenzívne chápaný mestský región, tzn. morfologickú mestskú oblasť a funkčnú mestskú oblasť. Mesto ako administratívny celok je vymedzené katastrálnymi hranicami, resp. urbánnym priestorom, ktorý má typické znaky mestského prostredia, napr. vysokú koncentráciu obyvateľstva a typické morfologické znaky mesta. Morfologická mestská oblasť (morphological urban area/MUA) zahŕňa zastavaný priestor, zóny urbanistického charakteru so stanovenou hustotou osídlenia.

Metodika umožňuje rozšíriť stupeň klasifikácie urbanizácie tak, aby zohľadnil existenciu funkčných mestských oblastí. Funkčná mestská oblasť (functional urban area/FUA), resp. metropolitná

oblasť, predstavuje zoskupenie medzi významným mestom a jeho blízkym okolím. Vymedzuje mesto na základe jeho vzťahov s okolitými mestami a obcami, ktoré sú od neho významne závislé, a to ekonomicky alebo sociálne, predovšetkým v súvislosti s mobilitou, trhom práce a pod. (European Union, 2011; Simenova, 2019). Funkčná klasifikácia mestských oblastí je dôležitá z hľadiska tvorby politík vrátane plánovania rozvoja (ekonomického, sociálneho, dopravy a pod.). Funkčné mestské oblasti môžu byť monocentrické alebo polycentrické (tzn. začlenené do sietí úzko prepojených miest, alebo ide o aglomeráciu bez dominantného stredu, s niekoľkými menšími centrami s administratívnou, hospodárskou a kultúrnou funkciou). Ani morfologické, ani funkčné mestské oblasti nie sú stabilnými entitami, menia sa v závislosti od rozvoja zastavaných plôch, ekonomiky, mobility a pod.

Administratívna klasifikácia miest podľa OECD a Eurostatu je založená na posudzovaní počtu obyvateľov, ktorí žijú vo vnútornej časti územia (hustota zaľudnenia mestských centier) a obyvateľov v ekonomicky naviazaných okolitých oblastiach. Podľa tejto klasifikácie boli mestá rozdelené na malé, stredne veľké, veľké, veľmi veľké a globálne (tabuľka 1).

Tabuľka 1 Typy miest podľa počtu obyvateľov

Typ mesta	**Počet obyvateľov**
malé (S)	50 000 – 100 000
stredne veľké (M)	100 000 – 250 000
veľké (L)	250 000 – 500 000
veľmi veľké (XL)	500 000 – 1 000 000
extra veľké (XXL)	1 000 000 – 5 000 000
globálne	nad 5 000 000

Zdroj: Dijkstra,2012; OECD, Európska komisia, 2012

1.2. Klasifikácia miest z hľadiska významu

Existujú ďalšie členenia miest z hľadiska ich významu. V rámci tejto klasifikácie poznáme globálne mestá (nie v zmysle ich veľkosti, ale významu v celosvetovom meradle), metropoly, megacity, príp. megapoly, kde už ide o skupinu miest a pod. (Palen, 1987; Lang, Knox, 2009; Dobbins, 2018; Lin, Chen, 2003; Sassen, 2005).

Tieto označenia miest, resp. mestských oblastí, nie sú striktne vymedzené počtom obyvateľov alebo rozlohou, resp. hustotou osídlenia, a niekedy je ťažké presne vymedziť ich úlohu. Existuje niekoľko zjednocujúcich charakteristík, na základe ktorých sú tieto vymedzenia všeobecne prijímané. Zvyčajne vychádzajú z významu miest a metropolitných území pre okolité územia, príp. vplyvu na globálnu ekonomiku, alebo vzájomných väzieb a pod.

Globálne mestá patria medzi najvýznamnejšie miesta v rámci svetovej ekonomiky a pôsobia ako centrá globálneho obchodu s tovarom a službami, ale aj médií (Sassen, 2005). Vznik globálnych miest je podmienený globalizačnými procesmi a pojem globálne mesto sa v procese globalizácie stáva jedným z kľúčových pojmov na označenie významu miest. Globálne mestá predstavujú spletitú sieť rozličných informačných a finančných tokov a vzťahov, ktoré sú podmienené existenciou a spoluprácou významných podnikateľských subjektov a inštitúcií, sú miestom akumulácie medzinárodného kapitálu a základňami dôležitých ekonomických trhov, centrom informácií, rôznorodej pracovnej sily (aj vďaka migrácii). Ekonomicky slúžia rôznym medzinárodným ekonomickým službám a sú sídlom ústredí niekoľkých nadnárodných a medzinárodných spoločností. Spoločensky je globálne mesto charakteristické rozmanitosťou kultúr, náboženstiev, ideológií, vzdelania a jazykov. Sociálne je charakteristické kumuláciou rôznorodých príjmových skupín, diverzifikáciou vzdelania a tým spôsobených sociálnych nerovností. Globálne mesto je vždy metropolou, ale metropola nie je vždy globálnym mestom. Konkurenciou pre takýto typ mesta sú mestá, ktoré majú schopnosť prilákať priame zahraničné investície. To z nich robí vážnych hráčov globálnej moci napriek tomu, že majú nižšiu úroveň ekonomickej produkcie ako globálne mestá. Podľa R. Florida (2016) „40 najväčších megaregiónov produkuje dve tretiny globálnej ekonomickej produkcie a 90 percent globálnych inovácií, hoci v nich žije iba 18 percent svetovej populácie“. Brookings Institution vydal správu „Redefining Global Cities“, v ktorej na základe výskumu 123 najväčších svetových miest a ďalších štúdií vymedzil sedem typov globálnych miest, ktoré zásadne ovplyvňujú svetovú ekonomiku. Prvé tri typy globálnych miest predstavujú popredné svetové centrá ekonomickej moci: globálni giganti, znalostné mestá a tzv. ázijské kotvy. Globálni giganti sú

popredné svetové ekonomické a finančné centrá, najdôležitejšie globálne mestá (patrí sem napr. New York, Los Angeles, Londýn, Paríž, Tokio a Osaka-Kobe). Znalostné mestá sú popredné svetové centrá vedomostí a technológií (patrí sem 19 mestských centier, ako je napr. San Jose (Silicon Valley), Boston, Seattle, San Diego, Washington DC, Chicago, Austin, Dallas, Atlanta, Portland a Denver v USA, Amsterdam, Štokholm a Zürich v Európe). Ázijské kotvy predstavuje šesť ázijských etablovaných a rozvíjajúcich sa centier hospodárskej sily (patrí sem Hongkong, Singapur, Soul-Incheon, Šanghaj, Peking, Moskva). Ich schopnosť prilákať priame zahraničné investície z nich robí vážnych hráčov globálnej moci napriek tomu, že majú nižšiu úroveň ekonomickej produkcie ako globálni giganti. Okrem globálnych ekonomických mocností správa identifikuje ďalšie štyri typy globálnych miest, ktoré sú na stredných priečkach svetovej ekonomiky. Niektoré rastú synchronizovane s globalizáciou, iné sú pre ňu výzvou.

Prvú skupinu tvorí 16 amerických stredne veľkých metropolitných oblastí (tzv. American Middleweights). Ide o mestá, ktorých rast je spojený s globálnou ekonomikou alebo kde priemyselné odvetvia v týchto mestách úspešne čelia globálnej konkurencii (napr. Miami, Cleveland, Detroit a Pittsburgh). Druhú skupinu predstavuje 26 stredne veľkých medzinárodných metropolitných oblastí (tzv. International Middleweights), ktoré sú centrami, kde sa dynamicky rozvíjajú a etablujú technológie, znalosti a ľudská kreativita a talent. Patria sem napr. Toronto, Vancouver, Brusel, Rím, Miláno, Berlín, Viedeň, Madrid, Barcelona, Sydney, Melbourne, Perth a Tel Aviv. Ďalšiu skupinu tvorí 22 čínskych priemyselných mestských oblastí (tzv. Factory China), ktoré zaznamenali rýchly rast len vďaka špecifickej produkcii náročnej na export. Správa ich však označuje za relatívne slabé. Poslednú skupinu tvorí 28 veľkých globálnych obchodných a dopravných tepien (tzv. Emerging Gateways), ktoré zohrávajú úlohu pre významné národné a regionálne trhy (napr. Mexico City, Sao Paolo, Rio de Janeiro, Istanbulu, Bombaja a Johannesburgu) (R. Florida, 2016).

Ďalším typom miest sú megamestá (megacity). Ide o označenie jedného alebo viacerých metropolitných území s počtom obyvateľov nad 10 miliónov. Rôzne organizácie navrhujú aj odlišné kritériá, napr. mestské oblasti s 8 miliónmi obyvateľov alebo s hustotou obyvateľstva

2 000 obyvateľov na kilometer štvorcový, čo mení aj celkový počet megamiest, ktorý sa pohybuje v rozmedzí medzi 33 – 37 vo svete. V tabuľke 2 uvádzame svetové megamestá, medzi ktoré patria len tri z európskeho kontinentu (aj keď Istanbul je na rozhraní Európy a Ázie). Niektoré zdroje medzi megamestami uvádzajú aj Londýn.

Tabuľka 2 Svetové megamestá

	Mesto	**Počet obyv. v mil.**	**Štát**	**Kontinent**
1.	Tokio	37,39	Japonsko	Ázia
2.	Dilií	30,29	India	Ázia
3.	Šanghai	27,05	Čína	Ázia
4.	São Paulo	22,04	Brazília	J. Amerika
5.	Mexiko City	21,78	Mexiko	J. Amerika
6.	Dháka	21,00	Bangladéš	Ázia
7.	Káhira	20,90	Egypt	Afrika
8.	Peking	20,46	Čína	Ázia
9.	Bombaj	20,41	India	Ázia
10.	Osaka	19.16	Japonsko	Ázia
11.	New York	18,8	USA	S. Amerika
12.	Karáči	16,09	Pakistan	Ázia
13.	Chung-čching	15.87	Čína	Ázia
14.	Istanbul	15,19	Turecko	Európa
15.	Buenos Aires	15,15	Argentína	J. Amerika
16.	Kalkata	14,85	India	Ázia
17.	Lagos	14,36	Nigéria	Afrika
18.	Kinshasa	14.34	Konžská dem.rep.	Afrika
19.	Manila	13,92	Filipíny	Ázia
20.	Tianjin	13.58	Čína	Ázia
21.	Rio de Janeiro	13,45	Brazília	J. Amerika
22.	Kanton	13,30	Čína	Ázia
23.	Láhour	12,64	Pakistan	Ázia
24.	Moskva	12,53	Rusko	Európa
25.	Los Angeles	12,44	USA	S. Amerika
26.	Shenzhen	12,35	Čína	Ázia
27.	Bangalúr	12,32	India	Ázia
28.	Paríž	11,01	Francúzsko	Európa
29.	Bogotá	10,97	Kolumbia	J. Amerika
30.	Madras	10,97	India	Ázia
31.	Jakarta	10,77	Indonézia	Ázia
32.	Lima	10,71	Peru	J. Amerika
33.	Bangkok	10,53	Thajsko	Ázia
34.	Hajdarabád	10, 00	India	Ázia

Prameň: Spracované podľa https://www.designingbuildings.co.uk/wiki/Megacity)

Výraz metropola pochádza z gréčtiny a znamená „materské mesto“. Pôvodne boli ako metropoly označované miesta, z ktorých boli vyslaní osadníci, títo mali objavovať a kolonizovať nové oblasti. Dnes je to popisný výraz pre veľké mestá, ktoré sú kľúčovými centrami národných a regionálnych sociálno-ekonomických aktivít, plnia významné funkcie a ktoré zdieľajú mnoho rovnakých vlastností s globálnym mestom. Pri metropolách, kde rastie význam prepojenia na okolité centrá nadnárodného významu, klesá význam okolitých miest, pokiaľ nedisponujú špecifikom, ktoré je pre metropoly potrebné. Opačné vzťahy väčšinou platia pre mestá s malým nadnárodným významom, v ktorých majú väčší význam vzťahy s mestami národného významu.

Megalopolis predstavuje rozsiahlu metropolitnú oblasť, tzn. rozsiahle územie, v ktorom sú rôzne typy aglomerácií – veľkomestá a mestá ako súčasti megalopolisu sú navzájom úzko prepojené a rozprestierajú sa na stovkách kilometrov. Pri ich vzniku zohrávajú veľkú úlohu geomorfologické aspekty, zemepis a dopravné spojenia. Ekonomický rast jedného mesta v metropolitnej oblasti môže mať pozitívny vplyv na susedné lokality.

Každé mesto, resp. skupina miest, je niečím špecifická. Každé mesto disponuje iným potenciálom a plní inú funkciu. Podľa toho, či mesto plní niekoľko funkcií alebo jedna funkcia významne dominuje, možno mestá deliť na „heterogénne a homogénne“ (Vaňová, 2006, s. 48 - 49).

V priebehu historického, ekonomického a spoločensko-politického vývoja sa funkcie miest menili. Na základe funkcií, ktoré mestá plnia, resp. na základe aktivít, ktoré v nich prevažujú, môžeme mestá klasifikovať ako mestá s funkciou: (a) ekonomickou; (b) politickou, resp. administratívnou; (c) vzdelávacou – univerzitné mestá; (d) kultúrnou; (e) dopravnou; (f) s inými špecifickými funkciami, ako napr. obytnou, kúpeľnou, rekreačnou, náboženskou, vojenskou, historickou; (g) resp. mestá so zmiešanými funkciami (Votrubec, 1980). Podobnú klasifikáciu uvádza Pavlíčková (2005) a dopĺňa pohraničné a satelitné mestá.

Ďalším kritériom typológie miest je politická, resp. administratívna funkcia. Najčastejšie autori klasifikujú mestá na základe administratívno-právneho postavenia na provinčné

mesto, regionálne mesto, hlavné mesto a pod. (Dahlberg, 1974). V tomto kontexte definuje Rosenberg (2018) mesto ako zákonom definovaný vládny subjekt, ktorý má právomoci delegované štátom, miestne zákony a predpisy. Jeho politiku vytvárajú a schvaľujú obyvatelia mesta, ktorých zastupujú ich volení zástupcovia. Mesto poskytuje služby a uspokojuje potreby svojich občanov.

Rôzne funkcie miest ako obytných, obchodných, priemyslových, rekreačných a iných sídel sa nerozvíjajú náhodne, pretože jednotlivé funkcie sú často sústredené do špecifických štvrtí. V centre mesta prevažujú administratívne a kancelárske budovy, často hypermoderného vzhľadu. Z pohľadu využitia plôch dochádza v moderných mestách k odlučovaniu. Obytné časti sú oddelené od hlavných nákupných štvrtí, zatiaľ čo obchod a priemysel sa sústreďuje do osobitných zón. Výsledkom je neudržateľný nárast mobility a dopravy, ktoré negatívne ovplyvňujú kvalitu životného prostredia.

1.3. Vymedzenie miest v Slovenskej republike

Podobne ako v Európskej únii, ani na Slovensku nie je pojem mesto jednoznačne definovaný. V mestách pritom u nás žije viac ako 50 % populácie. Z tohto dôvodu sa najčastejšie využívajú historicko-právne, fyziognomické a štatistické kritéria. Z historicko-právneho kritéria neskôr vzniklo administratívno-správne kritérium, podľa ktorého je mestu priznaný mestský štatút. Fyziologické kritérium, známe aj ako komplexné kritérium, vymedzuje presné znaky mesta. Podľa štatistického kritéria je mestom sídlo, ktoré ma viac ako 5 000 obyvateľov.

Mesto je v slovenskej legislatíve vymedzené v Zákone o obecnom zriadení č. 369/1990 Zb. §22 a v Zákone č. 612/2002 Z. z. o obecnom zriadení.

Zákon č. 612/2002 Z. z. o obecnom zriadení pojednáva o obciach, pričom pod pojmom obec zákon rozumie aj mesto. Podľa tohto zákona ide o samostatný územný samosprávny a správny celok Slovenskej republiky; združuje osoby, ktoré majú na jeho území trvalý pobyt. Obec je právnická osoba, ktorá za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári s

vlastným majetkom a s vlastnými príjmami. Základnou úlohou obce pri výkone samosprávy je starostlivosť o všestranný rozvoj jej územia a o potreby obyvateľov.

Podľa zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov je podľa § 22 za mesto považovaná obec, ktorú Národná rada Slovenskej republiky môže vždy k 1. januáru na návrh vlády vyhlásiť za mesto, ak obec spĺňa nasledovné kritéria: „je hospodárskym, administratívnym a kultúrnym centrom alebo centrom cestovného ruchu, alebo kúpeľným miestom; zabezpečuje služby aj pre obyvateľov okolitých obcí; má zabezpečené dopravné spojenie s okolitými obcami; má aspoň v časti územia mestský charakter stavby (upravuje stavebný zákon) a má najmenej 5 000 obyvateľov. Obec možno vyhlásiť za mesto, aj keď nespĺňa podmienku počtu obyvateľov, ak je to opodstatnené vzhľadom na splnenie ostatných uvedených predpokladov.“ Medzi kompetencie mesta patrí napríklad „vykonávanie úkonov súvisiacich s riadnym hospodárením s hnuteľným a nehnuteľným majetkom mesta, zostavovanie a schvaľovanie rozpočtu mesta a záverečného účtu; usmerňovanie ekonomickej činnosti v meste, vykonávanie správy, údržby a výstavby miestnych komunikácií, vykonávanie údržby a správy historických pamiatok“ a podobne.

Na Slovensku máme 141 miest. Podľa veľkosti sa mestá na Slovensku delia do 10 kategórií (tabuľka 3).

Tabuľka 3 Prehľad počtu miest vo veľkostných kategóriách v SR

Veľkostná skupina miest	**Počet miest**	**% vyjadrenie**
do 1999 obyv.	2	1,42 %
2000 – 4 999 obyv.	22	15,60 %
5000 – 6 999 obyv.	22	15,60 %
7000 – 9999 obyv.	23	16,31 %
10000 – 14999 obyv.	21	14,89 %
15 000 – 19 999 obyv.	12	8,51 %
20 000 – 29 999 obyv.	18	12,77 %
30 000 – 49 999 obyv.	11	7,80 %
50 000 – 99 999 obyv.	8	5,67 %
nad 100 000 obyv.	2	1,42 %
Spolu	141	100,00 %

Prameň: Vlastné spracovanie podľa http://www.sodbtn.sk/obce/statistika_obce.php

Najväčším mestom je Bratislava s počtom obyvateľov 429 564 a najmenším mestom sú Dudince s počtom obyvateľov 1 422. V podmienkach SR je pre mestá z hľadiska ich veľkosti vhodná klasifikácia, ktorú vytvoril Stanek (2008, s. 149). Mestské lokality rozdelil do piatich skupín, a to: (1) „typ malého mesta (malé mesto, heterogénneho charakteru, koncentrujú sa tu tradičné malomestské životné formy, historické mestá); (2) industrializačný typ; (3) stredný mestský typ (stredne veľké priemyselné mestá); (4) veľkomestský aglomeračný typ (tradične stredné, resp. veľké hospodársko-správne mestá ovplyvňujúce širšiu aglomeráciu); (5) veľkomestský centrálny typ.

1.4. Úloha a postavenie miest na začiatku 21. storočia

Na základe poznatkov uvedených v tejto kapitole je potrebné pri vymedzení mesta v 21. storočí zohľadniť jeho veľkosť (rozloha, počet obyvateľov, hustota osídlenia), dynamiku vývoja, komplexnosť funkcií a hierarchiu v zmysle vzťahov k širšiemu okoliu.

Predovšetkým v súvislosti s poznaním, že mestá ako také nefungujú v procese rozvoja izolovane, ale sú spravidla súčasťou širšieho územia spolu s ďalšími municipalitami a predstavujú pre ne centrum riadenia rozvoja, budeme z priestorového hľadiska pod pojmom mesto rozumieť širší územný priestor než len mesto vymedzené administratívnymi hranicami. Tento jav si všimli v 80. rokoch minulého storočia viacerí urbanisti, ktorí upozornili na skutočnosť, že administratívne hranice sú obmedzujúce pri skúmaní priestorových aspektov niektorých javov (van den Berg a kol., 1982).

Z hľadiska významu budeme za mesto považovať sídlo alebo zoskupenie sídiel, ktoré je ekonomicky, sociálne aj kultúrne heterogénne, vyznačuje sa väčším stupňom urbanizácie, koncentráciou ekonomických aktivít a typickou mestskou zástavbou (väčší podiel industriálnych a výškových budov). Mestá poskytujú z hľadiska občianskej vybavenosti obyvateľom vyšší štandard tak kvantitatívne, ako aj kvalitatívne. Z tohto uhla pohľadu je možné hovoriť o vyššej kvalite životných podmienok v porovnaní s vidiekom.

Mestá plnia komplex funkcií (funkciu administratívneho centra, centra bývania, vzdelávania, pracovných a voľno-časových príležitostí, obchodu, kultúry, dopravy a pod.) aj pre iné, okolité municipality. Takéto zoskupenia niektorí autori označujú za mestské regióny, resp. funkčné mestské regióny (Parr, 2004; Nijkamp a kol., 2010), resp. aglomerácie, tzn. metropolitné alebo mestské regióny, ktoré tvoria jadro so silne integrovaným zázemím (Vigašová, 2010). Formovanie aglomerácií so sebou prináša pozitíva aj negatíva. Atraktivita spočíva predovšetkým v aglomeračných efektoch, ktorými sú napr. koncentrácia podnikov, vzdelávacích inštitúcií, investičných a podnikateľských príležitostí a z nich plynúcich benefitov vo forme koncentrácie tvorivej a vysokokvalifikovanej pracovnej sily, konkurencieschopnosti odvetví, rastu produktivity práce, znižovania nákladov, inovatívneho a kreatívneho prostredia, v možnostiach tvorby sietí, vzťahov a zdieľania poznatkov na úrovni inštitúcií kultúrnych, spoločenských, vládnych, finančných a pod.

Kedysi mali metropolitné oblasti jedno uznávané centrum a označovali sa za monocentrické. V poslednej dobe sa na zmiernenie rastúcich mestských neduhov, ako sú dopravné zápchy, znečistenie ovzdušia a nedostatok dostupného bývania (čo neprispieva k environmentálnej a sociálnej udržateľnosti rozvoja miest) za užitočný považuje polycentrický mestský systém. Na polycentritu sa dá nazerať z rôznych uhľov pohľadu, dôležité je však uvedomenie si existencie viac ako jedného centra rozvoja, či už z pohľadu znalostných tokov ľudí, informácií a tovarov alebo rozloženia ekonomických aktivít (Lui, Liu, 2018) a v nadväznosti na to pracovných miest, pohybu obyvateľov a väzieb medzi týmito centrami (Sasha, 2018). Parr polycentrické mestské systémy charakterizuje ako „súbor susediacich, ale priestorovo oddelených urbánnych centier, existujúcich ako určitý identifikovateľný subjekt“ (Parr, 2004, s. 231). Identifikuje tri základné charakteristiky polycentrického mestského systému a to, že je určitou formou regiónu; má potenciál vysokej ekonomickej výkonnosti; predstavuje vhodný organizačný rámec pre zásahy verejnej politiky.

Mesto vnímané ako polycentrický mestský región viac zodpovedá potrebám súčasnej praxe, potrebám rozvoja, a predovšetkým požiadavkám integrovaného prístupu k rozvoju (van den Berg, 1982). Tento trend v oblasti identifikácie územných jednotiek,

schopných efektívnejšie pristupovať k rozvoju, si uvedomuje aj Európska únia, ktorá za účelom podpory ekonomického, sociálneho a environmentálneho rozvoja podporuje integrovaný prístup k tvorbe stratégií rozvoja území. Podľa Európskej únie (v ďalšom texte EÚ) je dôležité vytvárať a rozvíjať medzisektorovú spoluprácu v rámci konkrétneho zoskupenia municipalít, ktoré sa vyznačujú určitými spoločnými znakmi, funkciami a problémami. Takéto zoskupenie nemusí mať charakter administratívnej jednotky plniacej samosprávnu funkciu. Mesto, ktoré stojí v centre implementácie integrovaného prístupu pre podporu rozvoja celého zoskupenia, by malo byť iniciátorom integrovaného plánovania, resp. integrovanej stratégie rozvoja (Urbact, 2014).

Existencia miest ako centier ekonomického, sociálneho, kultúrneho či komunitného rozvoja ovplyvňuje aj ich okolie, osobitne vidiecke oblasti. Ich vplyv možno vnímať či už z hľadiska dopytu po produktoch alebo z hľadiska presahu externalít – pozitívnych, ale aj negatívnych (Parr, 2004; World Economic Forum, 2018; Glaeser a kol., 1992). Na jednej strane sa mestá so svojím zázemím považujú za hnaciu silu konkurencieschopnosti a rozvoja, pretože stelesňujú zoskupenie vedomostí, ľudského a sociálneho kapitálu, a kreatívnych aktivít (Nijkamp a kol., 2010). Na druhej strane si rast miest vyžaduje pôdu a zázemie. Využívanie poľnohospodárskej pôdy pre potreby rozvoja mesta môže viesť k jej neefektívnemu využitiu, kontaminácii a môžu vznikať spory s inými mestami alebo užívateľmi poľnohospodárskej pôdy o zdroje a ich využitie. Tlak na poľnohospodársku produkciu môže vytvárať tlak na ekosystémy s globálnym dosahom, podobne ako rast mobility za prácou, službami a nákupmi do mesta z okolitých oblastí.

Rast miest sa nedá zvrátiť. Možno ho však monitorovať, usmerňovať, organizovať a minimalizovať. Vyžaduje si to tvorbu partnerstiev a spoluprácu medzi všetkými dotknutými miestnymi orgánmi a integrovaný prístup k plánovaniu rozvoja. V poslednom desaťročí tieto požiadavky aktívne presadzuje aj Európska komisia prostredníctvom Generálneho riaditeľstva pre regionálnu politiku.

S rastom miest sa otvára otázka ich optimálnej veľkosti. Optimálnu veľkosť miest a iných sídel nemožno jednoznačne určiť. Je ovplyvnená individuálnymi skutočnosťami, napríklad

industriálnou minulosťou mesta a lokálnymi špecifikami. Veľkosť mesta významne ovplyvňuje jeho rozvoj v pozitívnom aj negatívnom zmysle. Veľké mestá sú charakteristické rozmanitosťou a vysokou koncentráciou tvorivých tried, ktorých inovatívny duch môže byť motorom rozvoja a inovácií (Florida, 2005; 2006). Výhodou malých a stredných miest môže byť zdravšie prírodné prostredie, vyššie ekologické povedomie, operatívnejšie riadenie rozvoja a pod. Štúdie naznačujú, že väčšie mestá majú väčšie problémy s odolnosťou voči neočakávaným zmenám (Borseková a kol., 2018b) alebo v oblasti životného prostredia ako stredne veľké mestá, čiastočne kvôli veľkosti, ale predovšetkým v súvislosti s hustotou osídlenia (Borseková a kol., 2018a). Zaujímavým zistením je tiež skutočnosť, že stredne veľké mestá majú inovatívnejšieho ducha ako väčšie mestá (Borseková, Vaňová a kol., 2021) a sú otvorenejšie, tolerancia v nich je vyššia (Borseková a kol., 2018a). Ukazuje sa, že v dnešnom digitálnom svete nie je podmienkou úspechu život vo veľkom meste. Táto skutočnosť by za predpokladu konkurencieschopnosti mäkkých a tvrdých faktorov stredne veľkých miest v porovnaní s veľkými mestami mohla čiastočne ovplyvniť aj rozvoj miest. Tento poznatok je východiskom pre ďalší výskum a môže byť dôležitým pre tvorbu verejných politík (Borseková a kol., 2018a; Borseková, Vaňová a kol., 2021).

Vznik a rozvoj veľkých mestských regiónov sa nedá zastaviť. Dôležité je udržať existenciu malých a stredných miest a nepodceňovať ich význam. V dokumentoch Európskej komisie sa uvádza, že v Európskej únii je 23 miest s viac ako 1 miliónom obyvateľov a 345 miest s viac ako 100 000 obyvateľmi, čo predstavuje asi 143 miliónov ľudí. Iba 7 % obyvateľov EÚ žije v mestách s viac ako 5 miliónmi obyvateľov (v porovnaní s 25 % v USA). V malých a stredných mestách s 5 000 až 100 000 obyvateľmi žije 56 % európskeho mestského obyvateľstva, čo predstavuje asi 38 % z celkovej európskej populácie. Tieto mestá zohrávajú významnú úlohu nielen v živote svojich obyvateľov, ale aj obyvateľov okolitých vidieckych komunít. Malé a stredné mestá zohrávajú kľúčovú úlohu v rámci regionálnych ekonomík. Tvoria stavebné prvky metropolitných oblastí. Sú centrami pre verejné a súkromné služby, ako aj pre rozvoj, tvorivosť a infraštruktúru miestnych a regionálnych informácií. Všeobecné vlastnosti

malých a stredných miest, najmä ich ľudský rozsah, obývateľnosť, prívetivosť ich obyvateľov, ich geografická integrácia a historický charakter sú v mnohých ohľadoch ideálom udržateľného rozvoja. Udržateľnosť malých a stredných miest je dôležitá aj preto, aby sa zabránilo vyľudňovaniu vidieka a nekontrolovateľnému rastu veľkých miest, aby sa zabezpečil udržateľný regionálny rozvoj, stabilita a stabilizácia európskeho územia (Knox, Mayer, 2009; Farr, 2008; European Union, 2011; Vitálišová a kol., 2016; Borseková a kol., 2018).

Z hľadiska trendov budúceho rozvoja je potrebné veľkosť miest a ich väzby na okolité územia akceptovať a zohľadniť. Treba rešpektovať fakt, že samotná urbanizácia problémom nie je. Problémom sa stáva jej dynamika a ekonomické, sociálne, environmentálne i priestorové dopady.

2. PROBLÉMY A VÝZVY ROZVOJA MIEST

V priebehu posledných desaťročí prešiel rozvoj miest rôznymi ekonomickými, politickými, demografickými, sociálnymi a kultúrnymi zmenami, ktoré výrazne ovplyvnili ich súčasný stav, a to pozitívne, ale aj negatívne. Mestá sú v súčasnosti považované za významný zdroj ekonomických, environmentálnych a sociálnych problémov, ale zároveň ako centrá rozvoja majú predpoklad nájsť možné riešenia. Mestá sú priestorom, v ktorom vznikajú inovácie, nové technológie, efektívne a inteligentné riešenia pre kvalitnejší život ľudí. Sú však aj priestorom, kde sa kumulujú, najvýraznejšie prejavujú a aj pretrvávajú problémy, ktorých dôsledkami sa spomaľuje sociálno-ekonomický rozvoj. V súvislosti s rastom mestskej populácie a rozrastaním sa miest pribudol v posledných rokoch k pretrvávajúcim sociálnym, ekonomickým, urbanistickým či environmentálnym problémom ďalší problém, problém bezpečnosti.

Stále sa zvyšujúci rast ľudskej populácie patrí medzi jeden z najväčších globálnych problémov. Za posledných 50 rokov sa ľudská populácia viac než zdvojnásobila. Ľudia sa sťahujú z vidieckych sídiel do miest, ktoré im ponúkajú lepšie možnosti realizácie. Tento trend spôsobil, že viac ako polovica dnešnej svetovej populácie žije v mestách.

Napriek tomu, že v Európe môžeme hovoriť o znižujúcom sa prirodzenom prírastku obyvateľov, aj tu je zrejmý trend migrácie obyvateľov z vidieka do miest. Európa sa v minulom storočí transformovala z prevažne vidieckeho na prevažne mestský kontinent. Patrí k najviac urbanizovaným kontinentom sveta. Európske mestské oblasti sú domovom viac ako dvoch tretín obyvateľov EÚ. Viac ako 350 miliónov ľudí žije v mestských aglomeráciách s viac ako 5 000 obyvateľmi. Títo spotrebujú „asi 80 % energie a vyprodukujú až 85 % európskeho HDP“ (Furik, Szalai, 2017). Aj keď sa rýchlosť zmien spomalila, podiel mestského obyvateľstva sa stále zvyšuje. V porovnaní napríklad s USA, Indiou alebo Čínou sa Európa vyznačuje polycentrickejšou a menej centralizovanou mestskou štruktúrou. Podľa očakávaní

počet obyvateľov žijúcich v mestách v priebehu niekoľkých nasledujúcich rokov po prvýkrát prekročí počet obyvateľov žijúcich na vidieku. Preto je rozvoj miest a jeho smerovanie prioritnou témou.

2.1. Teoretické aspekty rozvoja miest

Zadefinovať pojem rozvoj nie je možné jednoznačne. Je to pojem orientovaný hodnotovo – máme o ňom určitú predstavu, ale exaktný obsah si v princípe každý definuje sám. Rozvoj vyjadruje stav konkrétneho územia nielen v kvantitatívnych (súvisiacich s ekonomickým rastom), ale najmä v kvalitatívnych ukazovateľoch (Maier, Tödtling, 1997). Všeobecne možno rozvoj chápať ako dlhodobý vzostup endogénnych schopností na základe efektívneho využívania vnútorných zdrojov a vonkajších podmienok. Ak hovoríme o endogénnych zdrojoch, hovoríme zároveň o endogénnom rozvoji. Podstatou endogénneho rozvoja je efektívne využívanie vnútorných zdrojov, udržanie ekosystémov a citlivé vytváranie rastových, resp. rozvojových pólov. S pojmom rozvoj sa spájajú aj ďalšie prívlastky, ktoré charakterizujú uhol pohľadu naň, napr. ekonomický, sociálny, regionálny, lokálny, miestny rozvoj a pod. Rozvoj miest sa spája predovšetkým s pojmami endogénny rozvoj, ekonomický a sociálny rozvoj, ku ktorým Európska komisia v roku 2011 doplnila ekologický/environmentálny a kultúrny aspekt rozvoja (2011, s. 35 – 37).

Rozvojom mesta možno rozumieť ekonomický a zároveň spoločenský proces, ktorý smeruje k vytvoreniu životaschopného a produktívneho mesta. Jedným z cieľov rozvoja je naštartovať proces dlhodobého budovania konkurencieschopnosti (ekonomickej, sociálnej, ekologickej) pomocou efektívneho využitia priestorového potenciálu a priestorových osobitostí (Vaňová, 2006).

Kvalita rozvoja v jednotlivých typoch území, či už ide o štáty, regióny alebo mestá či obce, má rôznu úroveň a je zrejmé, že nie všade je zabezpečený udržateľný rozvoj. Najčastejšími dôvodmi takéhoto vývoja v mestách sú: nedostatok profesionálov na pozíciách, ktorí rozhodujú o dianí; spoliehanie sa na pomoc štátu; nedostatočná spolupráca zainteresovaných subjektov; podceňovanie

vývojových trendov a trendov v dopyte; charakter rozvojových stratégií. Volení predstavitelia často nerozhodujú profesionálne. Ich výkon ovplyvňuje stranícka príslušnosť, presadzovanie subjektívnych záujmov, neodbornosť a neskúsenosť. Nie vždy sú vnútorné zdroje optimálne využívané a mestá sa často spoliehajú na pomoc zo strany regiónu, štátu, Európskej únie a pod. Rozvoj miest si vyžaduje vizionárov a schopnosti využívať postupy integrovaného strategického plánovania, zohľadnenie trendov a možných scenárov/alternatív vývoja. Integrovaný prístup k plánovaniu si vyžaduje spoluprácu, vytváranie partnerstiev a participáciu relevantných subjektov na rozvoji (Vaňová a kol., 2017).

Aby rozvoj miest bolo možné ovplyvňovať, je potrebné určiť faktory, ktoré významne vplývajú na vývoj mesta. Ak zohľadníme rôzne prístupy k vymedzeniu faktorov rozvoja, za určujúce faktory ovplyvňujúce rozvoj mesta, pokladáme endogénne a exogénne faktory.

Každé mesto ako súčasť priestoru je obklopené inými územnými jednotkami, ktoré predstavujú bližšie alebo vzdialenejšie okolie. Znamená to, že každé mesto je súčasťou vonkajšieho prostredia, ktoré je charakteristické dynamickým vývojom. Ten spôsobuje zmeny politického, demografického, ekonomického, legislatívneho, sociálneho, environmentálneho či kultúrneho charakteru, ale aj ďalšie. Procesy, vzťahy a ich zmeny vo vonkajšom prostredí ovplyvňujú s rôznou silou vnútorné prostredie mesta, pričom ich dopady nie je možné z pozície mesta významne ovplyvňovať. V súčasnosti je významným externým faktorom rozvoja miest globalizácia a jej procesy. Podľa Gajdoša (2009, s. 307) „charakter vplyvov a väzieb medzi globalizáciou a mestom a jeho urbánnym prostredím bol a je predmetom rozsiahlych diskusií“. Na rozvoj miest majú dopad aj náhodné udalosti z vonkajšieho prostredia, napríklad politické rozhodnutia zahraničných vlád, nárast svetového alebo národného dopytu, neočakávané zásadné technické a technologické zmeny, významné zmeny na domácich a svetových obchodných a finančných trhov alebo vo výmenných kurzoch, vojny, živelné pohromy a pod. „Tieto udalosti môžu narušiť štruktúru územia a poskytujú príležitosti pre iné konkurenčné aktivity“ (Porter, 1998, s. 124). Následky týchto náhodných vplyvov môžu narušiť kontinuitu

vývoja, spôsobujú zmeny v konkurenčných pozíciách miest a môžu mať na ne asymetrický dopad.

Rozvoj miest prioritne ovplyvňujú endogénne faktory, medzi ktoré patrí vnútorné prostredie (potenciál mesta, miestny dopyt a konkurencia, manažment mesta a pod.). Charakter vnútorného potenciálu je ovplyvnený časom, polohou a veľkosťou mesta. Kvalita potenciálu mesta umožňuje rôzne spôsoby funkčného využitia. Mesto ako priestor môžeme dezagregovať na základe hodnoty, polohy, veľkosti a času (obrázok 1).

Viacerí autori sa zhodujú v tom, že jedným z najdôležitejších faktorov pri rozvoji miest je zemepisná poloha mesta. Možno ju považovať za strategicky významný faktor. Už z histórie vieme, že veľké ríše a mestá vznikali v blízkosti vodných tokov alebo v blízkosti obchodných ciest (Vaňová, Petríková, 2012). Poloha ako faktor rozvoja má najvyššiu mieru stability, v zásade sa nemení (výnimočne vplyvom tektonických zmien). Poloha mesta môže zabezpečiť mestu prosperitu alebo separáciu vo vzťahu k svetovým trhom a v zmysle prístupu k medzinárodnému obchodu predstavuje výhodu alebo obmedzenie pre rozvoj mesta.

<table>
<tr><th></th><th colspan="4">MESTO</th><th></th></tr>
<tr><td rowspan="8">VEĽKOSŤ</td><td colspan="4">HODNOTA – KVALITA - VLASTNOSTI</td><td rowspan="8">ČAS</td></tr>
<tr><td colspan="4">POTENCIÁL</td></tr>
<tr><td>Nehmotný</td><td colspan="3">Hmotný</td></tr>
<tr><td>abstraktný</td><td>ľudský</td><td>prírodný</td><td>vytvorený človekom</td></tr>
<tr><td>imidž
atmosféra
atraktivita</td><td>ľudské zdroje</td><td>relatívne stály (geomorfologický, klimatický)</td><td>socio-ekono-mický</td></tr>
<tr><td>estetická hodnota
pôvab
autenticita</td><td>personálna infra-štruktúra</td><td>čiastočne premenlivý (hydrologické, pôdne podmienky)</td><td>urba-nistický</td></tr>
<tr><td>diverzita
modernosť</td><td></td><td>premenlivý (fauna, flóra)</td><td>inovačný</td></tr>
<tr><td colspan="4">POLOHA</td></tr>
</table>

Obrázok 1 Dezagregácia mesta

Prameň: Vlastné spracovanie

Veľký význam má v súčasnej dobe bleskovej globálnej komunikácie aj poloha mesta vzhľadom na časové pásmo. Aj keď polohu mesta nie je možné zmeniť, dá sa jej kvalita ovplyvniť zlepšovaním dostupnosti (fyzickej a informačnej) (Vaňová 2006). V súvislosti s polohou mesta patria mobilita a doprava ku kľúčovým problémom miest, ktoré treba riešiť.

Ak mesto chápeme ako priestorovú dynamickú veličinu, spoločensko-ekonomickú kategóriu, s ktorou je úzko spojená dynamika procesov, je potrebné zohľadniť faktor času. Všetky zmeny sa dejú v čase, preto je čas dôležitým činiteľom, ktorý treba pri rozvoji mesta zohľadniť.

Veľkosťou mesta rozumieme jeho výmeru spravidla vyjadrenú v km^2, resp. v hektároch, alebo počet obyvateľov. Ako sme naznačili už v prvej kapitole, obe tieto charakteristiky veľkosti sú pre rozvoj mesta významné a treba ich zohľadniť.

Hodnotou mesta rozumieme kvalitu jeho endogénneho potenciálu, ktorý má hmotný a nehmotný charakter a je možné vyjadriť ho kvantitatívne a kvalitatívne. Potenciálom mesta rozumieme štruktúru, charakteristiky, prvky materiálneho a nemateriálneho prostredia. Hmotný potenciál tvorí prírodné prostredie, tzn. prírodno-geografický potenciál; ľudia (obyvateľstvo a jeho prejavy), tzn. sociálno-demografický potenciál a potenciál vytvorený ľuďmi, tzn. socioekonomický, urbanistický a inovačný potenciál. Kvalita hmotného potenciálu sa prejavuje v abstraktných charakteristikách mesta. Ide o nehmotný potenciál, ktorý môže byť tiež významným zdrojom konkurenčnej výhody. Potenciál vytvorený človekom je možné členiť na zložky, ktoré pôsobia dlhodobo (budovy, zariadenia, cesty a pod.); časovo limitované (napríklad rôzne kultúrne, športové a spoločenské podujatia). Každé mesto je charakteristické svojím špecifickým potenciálom.

Prírodno-geografický potenciál predstavuje základné možnosti a schopnosti tvoriace východisko pre rozvoj mesta. Tvoria ho geografické charakteristiky, reliéf krajiny, klimatické podmienky, hydrologické podmienky, pôdne podmienky, geologické podmienky, fauna, flóra, hodnotné prírodné zdroje, úkazy, útvary a pod. Pri rozširovaní miest je dôležitým faktorom rozvoja pôda ako jeden z predpokladov ďalšieho rastu. Žiaľ, dnes sa dopadom

na pôdu, najmä jej znehodnoteniu výstavbou, venuje len malá pozornosť nielen v mestách, ale aj v ich extraviláne, čo môže mať pre budúce generácie fatálne následky. V blízkosti miest sa často na úrodnej pôde stavajú obrovské priemyselné komplexy alebo logistické centrá, ktoré pôdu kontaminujú na dlhé desaťročia. So zaberaním pôdy s jej pôvodnou faunou a flórou dochádza často k narušeniu pôvodných ekosystémov, zmene geologických a hydrologických podmienok a pod. Mestá s extrémnymi klimatickými podmienkami sú často v prírodnom znevýhodnení, čo ovplyvňuje ich atraktívnosť pre rôzne segmenty trhu a následný rozvoj. Extrémne poveternostné podmienky, prívalové dažde, povodne a hurikány si vyžadujú špecifické zásahy do rozvoja mesta, vrátane zabezpečenia bezpečnostných prvkov pre ochranu obyvateľov.

Sociálno-demografický potenciál územia má význam pre dynamiku rozvoja mesta, formovanie ekonomickej štruktúry, ktorá produkovanými statkami vytvára podmienky na uspokojovanie potrieb. Predstavuje ho personálna infraštruktúra (ľudský kapitál) a charakteristiky, ako sú: počet obyvateľov, prirodzený a migračný prírastok a úbytok obyvateľov, veková štruktúra obyvateľov, štruktúra obyvateľov podľa pohlavia, vzdelanostná a kvalifikačná štruktúra obyvateľov, dochádzka obyvateľov do práce, škôl, za službami, etnická štruktúra obyvateľov, štruktúra obyvateľov z hľadiska príjmu, štruktúra domácností, spotrebiteľské správanie, životné hodnoty a prevládajúci životný štýl obyvateľov.

Socioekonomický potenciál určuje miesto ohraničeného mesta v priestorovej ekonomickej a sociálnej štruktúre, jeho ekonomickú silu, stabilitu, prosperitu. Tento potenciál možno charakterizovať predovšetkým prostredníctvom ekonomickej (napr. odvetvovej štruktúry ekonomických aktivít, sektorovej skladby ekonomických aktivít, veľkostnej štruktúry podnikov, investorských aktivít, rozvojových a útlmových ekonomických aktivít, pracovného potenciálu, jeho využívania, miery nezamestnanosti a štruktúry nezamestnaných, priestorového rozloženia ekonomických činností); sociálnej (kultúrne, športové, rekreačné, obytné, nákupne, administratívne možnosti a pod.) a technickej infraštruktúry (zásobovanie vodou, energiami, ČOV, kanalizácia, dopravná dostupnosť, zber a spracovanie odpadu a pod.).

Urbanistickým potenciálom možno rozumieť priestorové, resp. územno-technické aspekty rozvoja osídlenia na úrovni mestských zón, mesta ako sídla, ale aj mesta s ohľadom na kontext okolitého územia.

Inovačný potenciál predstavuje zázemie pre vedu a výskum, rozvoj vedomostí, znalostí, nápadov, inovácií, kvalitného ľudského potenciálu, novej techniky a technológií ako osobitnej kategórie faktorov ovplyvňujúcich rozvoj mesta. Tento potenciál je sústredený predovšetkým na univerzitách, stredných školách, vo vládnych vedecko-výskumných inštitúciách, v súkromných výskumných zariadeniach, vládnych štatistických agentúrach, vo vedeckej a odbornej literatúre, v obchodných združeniach, startupoch, technologických a kreatívnych firmách, centrách, laboch/laboratóriách, kultúrnych inštitúciách, rozvojových agentúrach, neziskových organizáciách a pod. V súčasnosti prebieha vo svete štvrtá priemyselná revolúcia, ktorá predstavuje prechod od jednoduchej digitalizácie k inováciám, ktoré sú založené na kombináciách materiálových, digitálnych a biologických technológií. Nositeľom zmien sú inovácie (Lundvall, 1988), predovšetkým digitalizácia a rozvoj nových inovatívnych technológií. Digitálne technológie môžu napríklad prispievať k znižovaniu vstupných zdrojov, zlepšeniu kvality života obyvateľov a trvalo udržateľnému zvyšovaniu konkurencieschopnosti ekonomiky. Inovácie technológií, procesov a stratégií vo verejnom sektore smerujú k inteligentnejšiemu vládnutiu, efektívnejšej, lepšej komunikácii, rýchlejšej reakcii a bližšiemu prístupu k občanom, čo podporuje konkurencieschopnosť územia. Pre udržateľnosť konkurencieschopnosti územia je dôležité zabezpečiť kontinuálnosť inovačných procesov. Rozvoj miest a tvorba inovácií je dnes horizontálna – trh poskytuje nápady a manažment miest môže tieto myšlienky komercializovať. Môžeme hovoriť o „externom inovačnom ekosystéme“ (Kotler a kol., 2017, s. 33) vďaka možnosti a schopnosti zbierať, analyzovať, vyhodnocovať a interpretovať veľké množstvá dát – tzv. big data.

Mesto, ktoré v danom čase disponuje atraktívnym potenciálom, je schopné odolávať konkurencii iných miest a má väčšie šance presadiť sa na trhu, pretože priťahuje finančný a ľudský kapitál, ktorý môže následne zabezpečiť jeho ďalší rozvoj.

Konkurencia je teda ďalším faktorom a významnou hnacou silou rozvoja miest. Konkurencia medzi mestami slúži nielen na prilákanie spotrebiteľov (obyvateľov, návštevníkov), ale aj podnikateľov, investorov, ako aj profesionálnej a kreatívnej pracovnej sily, čo vedie k budovaniu významnej globálnej pozície mesta.

Konkurencia je často vymedzená ako proces, v ktorom sa stretávajú rozličné trhové subjekty s ich diferencovanými záujmami a cieľmi, resp. ako priestor pre pôsobenie konkurentov. Každý z navzájom si konkurujúcich subjektov sa usiluje dosiahnuť nejakú výhodu. Existencia konkurenčných vzťahov medzi subjektmi trhu je podmienkou toho, aby trhový mechanizmus vystupoval ako efektívne fungujúci systém. Preto je z pohľadu ekonómie vnímaná konkurencia pozitívne (Porter, 1994, 1998; Glaeser a kol., 2000; Borseková, Vaňová, 2012; Vaňová, 2020). Medzi mestami pôsobí konkurencia rovnako intenzívne ako medzi inými subjektmi.

S pojmom konkurencia sa spája aj pojem konkurencieschopnosť, tzn. schopnosť konkurovať. Je len málo miest, ktoré zákazníci (obyvatelia, návštevníci, investori, podnikateľské subjekty, obchodníci a pod.) akceptujú ako univerzálne. Ponuka miest, ktorá viac zodpovedá potrebám zákazníkov, je konkurencieschopná a má na trhu väčší úspech. Od začiatku 90. rokov je pojem konkurencieschopnosť v podmienkach jednotlivých území veľmi rozšíreným a diskutovaným pojmom v odborných (Porter, 1990, 1998) aj politických kruhoch – napr. regionálnej konkurencii je venovaná osobitná pozornosť ako významnému politickému cieľu, ktorý bol prijatý Európskou komisiou a národnými vládami v celej Európe (pozri napr. Bristow, 2010; Thissen a kol., 2013). Všeobecne pod konkurencieschopnosťou rozumieme schopnosť ubrániť sa proti inej sile s cieľom dosiahnuť dominanciu alebo stanovené ciele. Odborníci pod konkurencieschopnosťou územia rozumejú schopnosť ponúknuť atraktívne a udržateľné prostredie pre firmy, obyvateľom vhodné podmienky na život a prácu (Dijkstr a kol., 2012), ale aj schopnosť prilákať kvalifikovanú, vzdelanú a tvorivú pracovnú silu, investície, granty, fondy, dotácie (Bristow, 2010; Florida 2002; Borseková, Vaňová, 2012, a ďalší). Konkurencieschopnosť mesta je založená na jeho polohe, potencionáli a schopnostiach ľudí využiť tento potenciál na generovanie udržateľných ekonomických,

sociálnych, environmentálnych, ale aj politických výhod, vďaka ktorým sa mesto stáva atraktívnym. Priťahuje tak kvalifikovanú, vzdelanú a kreatívnu pracovnú silu, inovatívne a prosperujúce firmy, finančný kapitál, čo následne vytvára priestor pre rast životnej úrovne pre všetky subjekty lokalizované v meste a jeho okolí (Thissen a kol. 2013; Annoni, Dijkstra 2019; Briguglio, Vella, 2019; Borseková, Vaňová, 2012). Takéto výhody mesta sú označované za konkurenčnú výhodu. V podmienkach mesta je konkurenčnou výhodou aj schopnosť odolať viac alebo menej očakávaným zmenám, ale aj neočakávaným vonkajším šokom. Konkurencieschopnosť odráža schopnosť mesta absorbovať, resp. prekonať vnútorné alebo vonkajšie zmeny a iné problémy (Staníčková, Melecký, 2018). Z hľadiska rozvoja mesta je dôležité vytvoriť viac alebo jednu významnú udržateľnú konkurenčnú výhodu (Porter, 1994, 1998; Lesáková a kol., 2001; Barney, 2002; West, Ford, Ibrahim, 2010; Borseková, Vaňová, 2012).

Potreba budovať konkurenčnú výhodu súvisí najmä s kvalitou vnútorného prostredia, životným cyklom mesta, so zmenami vo vonkajšom prostredí (zmeny v technike a technológiách, politike, legislatíve a pod.), so zmenami na trhoch a s konkurenciou (globalizácia konkurencie, nárast konkurencie a pod.).

Zmeny na trhoch, globalizácia, narastajúce problémy ekonomického, sociálneho, priestorového a environmentálneho charakteru, rast počtu a sily konkurentov vyvolávajú potrebu definovať problémy v rozvoji miest, hľadať možnosti a pespektívy ďalšieho rozvoja miest, predvídať zmeny na trhoch a v konkurencii, a tak predísť málo efektívnym aktivitám ad hoc.

2.2. Charakter rozvoja miest

Pri definovaní rozvoja v lokálnom kontexte a v kontexte jeho potenciálu sa stretávame s viacerými pojmami, ktoré je potrebné vymedziť. Ide o miestny ekonomický a sociálny rozvoj. V novších vymedzeniach miestneho rozvoja tento pojem zahŕňa aj environmentálne a územno-technické aspekty rozvoja, nakoľko rozvoj miest a území je všeobecne omnoho širší pojem a nemožno ho obmedzovať len na ekonomicko-sociálny rozmer.

Vymedzením miestneho ekonomického rozvoja sa zaoberá už niekoľko desaťročí viacero autorov doma i v zahraničí (napr. Blakely, 1994; Leigh a Blakely, 2013; Swinburn, Goga, Murphy, 2004; Čapková, 2004; Hudec a kol., 2009; Hamalová, Belajová 2011 a ďalší). Väčšina týchto autorov považuje miestny ekonomický rozvoj za najdôležitejší pilier rozvoja územia, pričom Leight a Blakely zdôrazňujú, že „ekonomický rast si netreba zamieňať s pojmom ekonomický rozvoj" (2013, s. 71). Miestny ekonomický rozvoj je úzko spojený s miestom a konkrétnymi ľuďmi, ktorí sú na danom mieste lokalizovaní. Preto je dôraz kladený na endogénny rozvoj, ktorý využíva predovšetkým miestny vnútorný potenciál ľudských, inštitucionálnych a materiálnych zdrojov (Čapková, 2004, s. 13). Iní autori, ako napr. Leigh a Blakely (2013), definujú miestny ekonomický rozvoj ako proces plného využitia existujúcich ľudských a prírodných zdrojov v snahe zachovať a zabezpečiť rast životnej úrovne, založený na princípoch rovnosti a udržateľnosti. Rozhodujúcu úlohu v tomto procese zohrávajú verejný a súkromný sektor, ktoré musia spolupracovať na identifikovaní a podpore udržateľných ekonomických stratégií. Cieľom ekonomického rozvoja by malo byť: vytvárať také pracovné ponuky, ktoré zabezpečia životné minimum; redukovať nerovnosť medzi starousadlíkmi a imigrantmi, medzi rôznymi demografickými skupinami, ako aj nerovnosti medzi rôznymi typmi ekonomických a politických jednotiek (malé a veľké mestá, centrum verzus okrajové oblasti a pod.); podporovať a presadzovať udržateľnú produkciu a využívanie zdrojov, aby bola zachovaná rovnosť príležitostí pre súčasnú a budúce generácie.

Vymedzením miestneho (lokálneho) ekonomického rozvoja sa zaoberá aj Svetová banka, ktorá uvádza, že cieľom miestneho ekonomického rozvoja je „vybudovať hospodárske kapacity miestnej oblasti, aby sa zlepšila jej hospodárska budúcnosť a kvalita života pre všetkých. Je to proces, pomocou ktorého partneri z verejného, podnikateľského a mimovládneho sektora spoločne pracujú na tvorbe lepších podmienok pre hospodársky rast a tvorbu zamestnanosti" (Swinburn, Goga, Murphy, 2004, s. 12).

Ekonomický rozvoj predstavuje dlhodobý vzostup schopností ekonomiky poskytovať obyvateľstvu rozmanité úžitky. Možno ho zabezpečiť prostredníctvom štyroch základných faktorov:

ľudských zdrojov (zdravie, vzdelanie, kvalifikácia); prírodných zdrojov (pôda, nerastné bohatstvo, energetické zdroje, klimatické a hydrologické podmienky); tvorby kapitálu (fondy, granty na zabezpečenie pozitívnych externalít); technológií (veda, technologické zmeny, riadiace schopnosti a inovácie). V súčasnosti, aj pod vplyvom pandémie, čelia mnohé mestá hrozbe ekonomickej stagnácie alebo poklesu. Problémom sú oslabujúce sa väzby medzi hospodárskym rastom, zamestnanosťou a sociálnym rozvojom. Ekonomické problémy tak spôsobujú prehlbovanie rozdielov v príjmoch obyvateľov. Tie so sebou prinášajú sociálnu polarizáciu a segregáciu. Vytváranie uzavretých subkultúr je ohrozením, osobitne ak im chýba vzdelanie a lojalita. Aj preto je potrebné sociálny rozvoj mesta vnímať ako súčasť celkového rozvoja a jeden zo základných pilierov udržateľného rozvoja.

Sociálny rozvoj súvisí s kvalitou života. Rieši otázky sociálnej inklúzie a chudoby, izolovanosti a zraniteľnosti určitých skupín obyvateľstva, sociálnej inklúzie a pod. Zjednodušene povedané, ľudí s ich potrebami stavia na prvé miesto (The World Bank, 2014). Jednoznačné vymedzenie sociálneho rozvoja je pomerne náročné. V odbornej a vedeckej literatúre existujú podľa Benča (2000) minimálne dve názorové skupiny. Prvá definuje sociálny rozvoj ako rozvoj spoločenských činností, ktoré uspokojujú potreby súvisiace s rozvojom osobnosti človeka (napr. materiálne potreby ľudí, sociálne potreby, potreby vzdelávania, kultúrne potreby a pod.). Druhá názorová skupina vymedzuje sociálny rozvoj ako rozvoj ľudských zdrojov, rozvoj školstva, vzdelania, bývania, životného prostredia atď. Autor definuje sociálny rozvoj ako systém spoločenského rozvoja, ktorého prvky sú vo vzájomnej interakcii, ale aj v interakcii s ekonomickým systémom a sú spojené s prácou a životom ľudí, ako aj s uspokojovaním ich reprodukčných a rozvojových potrieb.

Podobný názor má aj Stanek (2004), ktorý sociálny rozvoj vníma na dvoch úrovniach. Sociálny rozvoj v užšom zmysle možno chápať ako uspokojovanie základných životných a reprodukčných potrieb a udržiavanie životného štandardu ľudí. V širšom zmysle znamená sociálny rozvoj zdokonaľovanie kvality života, prekročenie spotrebného štandardu, jeho kvantitatívnych

parametrov spolu s obohatením duchovného života indivídua i spoločnosti (Stanek, 2004).

Cieľom sociálneho rozvoja je znižovanie chudoby, zvýšenie kvality života, zlepšenie príležitostí na kvalitnejšie vzdelanie, zdravie, bývanie (Hudec a kol., 2009; Čapková, 2004).

Medzi oblasti, ktoré sociálny rozvoj zahŕňa, patria pracovné činnosti, rozvoj ľudského činiteľa v reprodukčnom procese, sociálno-ekonomické aspekty rozdeľovania, uspokojovanie hmotných potrieb človeka, rozvoj školstva, vzdelania a kultúry, rozvoj zdravotníctva a sociálneho zabezpečenia, rozvoj bývania, rozvoj telesnej výchovy, športu a rekreácie, ochrana a tvorba životného prostredia, využívanie voľného času a rozvoj politických, sociálno-psychologických a kultúrno-spoločenských vzťahov (Benčo, 2000). Sociálny rozvoj sa realizuje prostredníctvom sociálnej infraštruktúry, ktorá v sebe zahŕňa rôzne typy zariadení, ako napr. obchodné, stravovacie, zdravotnícke, školské, výchovné, kultúrne, ubytovacie, rekreačné, športové, vedecké, výskumné, projektové, ale aj byty a administratívno-správne inštitúcie, čím vytvára podmienky pre všestranný rozvoj človeka a uspokojovanie jeho životných potrieb (Tvrdoň, Hamalová, Žárska, 1995). Sociálny rozvoj významne ovplyvňujú demografické zmeny. Kým v EÚ je to predovšetkým starnutie obyvateľstva, v Ázii je to naopak – vysoký prírastok obyvateľov.

Samostatnou kategóriou je územný rozvoj, v zmysle využitia priestoru, prostredníctvom ktorého sa napĺňajú územno-technické ciele. Územný rozvoj je „cieľavedomé zhodnocovanie územia, t. j. zámerná zmena spôsobu využívania územia a stavieb v ňom a/alebo intenzita jeho využívania tak, aby sa zvýšil úžitok (výnos)" (Meier, Čtyroký, 2000, s. 59). Rozvoj miest v zmysle ich rozrastania môže narušovať ekosystémy a pri nedostatočnej hustote osídlenia aj udržateľnosť. A to sú problémy, ktoré významne ovplyvňujú ekológiu.

Starostlivosť o životné prostredie v rámci rozvoja mesta je kategóriou, ktorej sa v praxi stále nevenuje dostatočná pozornosť. Ekologický aspekt rozvoja súvisí s rozrastaním miest. Zaberanie pôdy predstavuje problém ohrozenia biodiverzity, zvyšuje sa riziko nedostatku vody a to nielen pitnej, alebo naopak – rastie

riziko vzniku záplav, zosuvov pôdy a pod. „Rozrastanie miest a rozširovanie osídlenia s nízkou hustotou je jednou z hlavných hrozieb pre trvalo udržateľný územný rozvoj – verejné služby sú nákladnejšie a ťažšie sa poskytujú, prírodné zdroje sú nadmerne čerpané, siete verejnej dopravy sú nedostatočné, závislosť od automobilov a preťaženie v mestách a okolo nich sú veľké“ (European Union, 2011, s. 8 – 9). V posledných rokoch sa v rozvoji miest kladie stále väčší dôraz na ich udržateľnosť práve z pohľadu dopadov rozvoja miest na ekológiu a z toho vyplývajúce environmentálne problémy.

2.3. Výzvy pre rozvoj miest

Zmeny, ktoré priniesla globalizácia, ale aj súčasný trend rozvoja technológií a s tým súvisiace tendencie v ekonomickom, environmentálnom a sociálnom prostredí znamenajú pre mestá výzvu udržateľného rozvoja, a súčasne aj ich konkurencieschopnosti. Z hľadiska rovnováhy je to predovšetkým výzva, pred ktorú sú postavené malé a stredné mestá, ktoré sa snažia vyrovnať s konkurenciou veľkých miest. Nemenej významnú úlohu zohráva aj konkurenčný boj medzi metropolami. Jednotlivé prístupy k rozvoju mesta (ekonomický, sociálny, environmentálny a územný/priestorový) sú úzko prepojené, vzájomne sa dopĺňajú a nie je možné ich realizovať samostatne. Dôležité je, aby rozvoj mesta bol udržateľný, čo predstavuje synergiu ekonomickej, sociálnej, environmentálnej a priestorovej udržateľnosti (Žárska, 2007). Súčasné, ale aj budúce výzvy rozvoja miest, si preto vyžadujú náležité politické reakcie, ako aj posúdenie existujúcich teórií a prístupov k rozvoju miest (Dahiya, 2016 ; Borseková, Nijkamp, 2019; Haase, kol. 2015).

V súvislosti so zmenou klimatických podmienok, znečisťovaním životného prostredia, globálnymi ekonomickými problémami (nedostatok pracovných miest, migrácia ľudského kapitálu, chudoba, segregácia), rastom populácie, prebiehajúcimi urbanizačnými procesmi, sústreďovaním aktivít mimo centier miest, digitálnou revolúciou, vývojom techniky a technológií, problémami bezpečnosti a pod. čelia súčasné mestá viacerým

výzvam. Relevantné subjekty si musia uvedomiť, že pod vplyvom uvedených skutočností budú musieť hľadať nové spôsoby podpory miestneho rozvoja, aby zabezpečili prosperitu nielen obyvateľom konkrétneho mesta, ale aj obyvateľom v okolitých územiach, ktorých sú bezprostrednou súčasťou.

Pri plánovaní rozvoja mesta sa musí dbať na určité základné aspekty. Východiskovým aspektom je často aspekt ekonomický, v zmysle financovania rozvoja a ekonomických výnosov. Ďalším aspektom je vplyv na životné prostredie a udržateľný rozvoj. Tretím aspektom je získanie podpory relevantných subjektov v meste, aby aktívne participovali na realizácií rozvoja (Baldwin a kol., 2014). Rozvoj miest je komplexný proces rôznych rozmerov. Na jednej strane je ovplyvňovaný mnohými faktormi a na strane druhej ovplyvňuje procesy prebiehajúce v meste.

Ako sme už uviedli vyššie, mestá predstavujú zložité dynamické systémy. Jednotlivé prvky systému mesta sú vzájomne prepojené a vzájomne sa ovplyvňujú, dokonca s presahom na okolité územia. Napriek urbanizácii, ktorá predstavuje globálny trend, nie všetky mestá sa rozvíjajú, nie všetky rastú rovnako rýchlo, niektoré stagnujú alebo dokonca upadajú. Je zrejmé, že mestá, podobne ako iné produkty (Schumpeter, 1989), prechádzajú rôznymi životnými cyklami (Vaňová, 1996, Nijkamp, Borseková, 2018). Dôvodom sú zmeny vo vnútornom aj vonkajšom prostredí, najmä vývoj ľudskej spoločnosti, ale aj premeny hospodárskej štruktúry či preferencií spotrebiteľov a podnikateľov, výskyt nových problémov vyplývajúcich z procesu globalizácie, demografických a štrukturálnych zmien a pod. Meranie životného cyklu mesta je náročné. Životný cyklus mesta predstavuje päť fáz (Vaňová, Petríková, 2012). Prvou fázou je fáza vzniku, nasleduje fáza adaptácie na trhu, fáza rastu, zrelosti/stagnácie, fáza úpadku a fáza zániku. Dĺžka jednotlivých fáz je rôzna, preto je potrebné identifikovať fázy rastu, zrelosti a poklesu, aj keď je to náročné. Problematikou merania životného cyklu územia sa v odbornej literatúre zaoberalo niekoľko autorov (Vaňová, 1996, Borseková, Nijkamp, 2018), avšak dodnes neexistuje metóda, ktorá by bola všeobecne akceptovaná. Problémom je určenie premenných a získanie ich hodnôt. Zmeny vo vývoji mesta zvyčajne prichádzajú postupne, a tak je možné pripraviť sa na ne.

Pri náhlych zmenách (živelná pohroma a pod.) býva intervencia zo strany miestnej vlády často oneskorená, ale pomocou vhodných stratégií a strategických opatrení je možné rýchlejšie preklenúť fázu od úpadku k revitalizácii. Medzi premenné, ktoré pozitívne ovplyvňujú životný cyklus mesta, patria napr. moderná technika a technológie, kvalita životného prostredia, vzdelanostná úroveň obyvateľov. Naopak, na stagnáciu, resp. úpadok, majú vplyv predovšetkým ekonomické faktory, politika, legislatíva, náhodné zmeny ohrozujúce bezpečnosť ľudí a investícií (vojny, pandémie, živelné pohromy) (Vaňová, 2006). Poznanie a uvedomenie si vzájomných súvislostí dáva manažmentu miest väčšie šance pripraviť takú stratégiu rozvoja, ktorá mestu zabezpečí dlhý a pokojný životný cyklus. Cieľom rozvoja mesta by malo byť predĺženie fázy rastu a dosiahnutia vrcholu a skrátenie fázy stagnácie, resp. zabránenie úpadku. Aj z týchto dôvodov sa teórie, resp. prístupy k rozvoju miest v priebehu desaťročí neustále menili, či už v oblasti preferencií využívania zdrojov, miery zodpovednosti jednotlivých riadiacich inštitúcií, cieľov alebo nástrojov. Prehľad základných rozdielov medzi starými a novými prístupmi k rozvoju území vypracovalo OECD a znázorňuje ho tabuľka 4.

Tabuľka 4 Staré a nové paradigmy rozvoja území

Prvky jednotlivých paradigiem	**Staré paradigmy**	**Nové paradigmy**
Ciele	dočasná kompenzácia nevýhod menej rozvinutých území	využívanie doposiaľ neidentifikovaného a nevyužívaného potenciálu všetkých území, vedúceho k posilneniu konkurencieschopnosti
Intervencie	správne jednotky	funkčné ekonomické oblasti
Stratégie	sektorový prístup	integrované rozvojové stratégie
Nástroje	dotácie a štátna pomoc	kombinácia mäkkého a tvrdého kapitálu (kapitál, trh práce, podnikateľské prostredie, sociálny kapitál, siete)
Aktéri	centrálna vláda	rôzne úrovne

Prameň: Miškovičová, A. 2016.

V minulosti prevládala snaha byť konkurencieschopným mestom hlavne z hľadiska ekonomického rozvoja. Ekonomický rozvoj zvyšuje schopnosť mesta prilákať ľudský aj finančný kapitál, je atraktívny pre podnikateľov, investorov, nových obyvateľov aj návštevníkov. To si vyžaduje využívanie ďalších a ďalších zdrojov. Takýto prístup viedol k vyčerpaniu zdrojov, čo má vážne následky pre budúci rozvoj (Monfaredzadeh, Berardi, 2015). Dnes sa kladie dôraz na sociálnu oblasť, ochranu životného prostredia a prírodných zdrojov.

V dokumente Európskej únie Cities of tomorrow (2011) je popísaná spoločná vízia európskeho mesta zajtrajška. Európske mesto by podľa tohto dokumentu malo byť: miesto pokročilého sociálneho pokroku s vysokým stupňom sociálnej súdržnosti, sociálne vyváženého bývania, služieb, predovšetkým zdravotných a vzdelávania pre všetkých; platforma pre demokraciu, kultúrny dialóg a rozmanitosť; miesto zelenej, ekologickej alebo environmentálnej regenerácie; miesto príťažlivosti a motor ekonomického rastu.

Budúci model rozvoja miest by mal byť založený na: a) vyváženom ekonomickom raste a územnej organizácii aktivít; b) polycentrickej mestskej štruktúre; c) silných metropolitných regiónoch a silných mestských oblastiach, ktoré poskytnú dobrú dostupnosť k službám všeobecného hospodárskeho záujmu; d) kompaktnej sídelnej štruktúre s obmedzeným rozrastaním miest; e) vysokej úrovni ochrany životného prostredia a kvality v mestách a ich okolí (European Union, 2011, s. 24).

Intenzívny rozvoj, ktorý je nepochybne výzvou pre moderné mestá, môže viesť k pozitívnym výsledkom pre mestské komunity, ako aj k negatívnemu ovplyvneniu bezproblémového fungovania mesta. Výzvy moderných miest sa sústreďujú na: (1) nekontrolované rozširovanie miest (Kovács a kol., 2019; Yu a kol., 2019;); (2) znečistenie životného prostredia (Caparros-Midwood a kol., 2019; Munoz-Pandiella a kol., 2018); (3) mestskú logistiku (Nataraj a kol., 2019; Firdausiyah a kol., 2019; Bjørgen a kol., 2019); (4) udržateľnú technickú infraštruktúru (Petrova, Prodromidou, 2019); (5) odpadové hospodárstvo (Bugge a kol., 2019; Amritha, Kumar, 2019); (6) problematiku starnúcej

populácie (Jayantha a kol., 2018); (7) stratifikáciu úrovní bohatstva či oblasti chudoby (Aguilar, López, 2016); (8) úroveň účasti občanov na správe vecí verejných (van Holm, 2019; de Castro Pena a kol., 2017).

Charakter miest sa v minulom storočí výrazne zmenil. Globalizácia, rozvoj techniky a technológií, rozvoj ekonomiky a s ním súvisiace výzvy a problémy, ktoré sme spomenuli v prvej kapitole, závažne ovplyvňujú charakter rozvoja mesta. Ak by im zodpovedné subjekty nevenovali dostatok pozornosti, prípadne ich ignorovali a zanedbávali, mohlo by to viesť k úpadku mesta, respektíve rozpadu štruktúry mesta. Je preto nevyhnutné reagovať na narastajúce problémy a výzvy týkajúce sa miest. Tak v praxi, ako aj na teoretickej úrovni, vznikajú rôzne prístupy, koncepcie, ktoré možno označiť za trendy v rozvoji miest. Slúžia mestám ako dobré príklady, zdroj inšpirácie a poskytujú im určitú predstavu o tom, ako udržať krok s neustále napredujúcou dobou a zmenami, ktoré prináša.

2.4. Rozvoj mesta v kontexte teórií regionálneho rozvoja

Vzhľadom na súčasný charakter miest je možné na rozvoj miest nazerať aj z pohľadu teórií regionálneho rozvoja. Podobne ako neoklasické teórie, aj neokonzervatívne/neoliberálne teórie regionálneho rastu zdôrazňujú úlohu trhu pre efektívnu alokáciu zdrojov a iniciatívu jednotlivcov. R. Capello (2009; zdroj Rusnák, Korec, 2020) tvrdí, že v posledných rokoch výskumné aktivity smerujú k prepojeniu jednotlivých teórií a prístupov regionálneho rozvoja. Lokalizačné teórie sa prepájajú s teóriami rastu, čo viedlo k rozvoju lokálnych teórií rastu, napr. novej ekonomickej geografii. Podobne teórie (endogénneho) lokálneho rozvoja vznikli spájaním lokalizačných teórií s myšlienkami založenými na teórii rozvoja. Spoločným menovateľom prepájania rôznych teoretických prístupov je rekonceptualizácia priestoru. Pôvodne geometrické a homogénne vlastnosti priestoru v lokalizačných teóriách boli nahradené relatívnym priestorom v novej ekonomickej geografii, kde fyzické vzdialenosti boli nahradené utopenými nákladmi medzi prepravnými miestami. Relatívny význam priestoru

poskytuje aj pracovná migrácia, ktorá je funkciou reálnych mzdových rozdielov medzi jednotlivými regiónmi. Výsledkom je zistenie, že produktívne aktivity sa sústreďujú okolo konkrétnych „pólov“ rozvoja, takže oblasti v rámci toho istého regiónu môžu dosahovať rôznu úroveň a tempo ekonomického rastu. Prepájanie týchto teórii úzko súvisí s teóriou rozvoja miest.

Teória polarizácie (Perroux, 1950) je protikladom neoklasických teórií, pretože zastáva názor, že trhové sily medziregionálne rozdiely skôr zväčšujú ako zmenšujú. Autori (Myrdal, 1957; Hirschman,1958) sa zameriavajú na odvetvovú a regionálnu polarizáciu ovplyvňovanú rôznymi mechanizmami, ako sú: selektivita pohybu faktorov, externé efekty, ďalšie nedokonalosti trhu, ale aj difúzia inovácií. V nadväznosti na Perrouxove práce vznikla koncepcia pólov rastu a centier rastu, ktorá vychádza z predstavy, že pri dostatočnej hospodárskej sile centra sú rozširujúce efekty dominantné, čo môže byť koncepčným bodom pre rozvojové stratégie. Maier a Tödtling (1998) uvádzajú, že Boudeville a Lasuén do argumentácie pólov rastu zapojili aj lokalizačné aspekty. Vychádzali pritom z Christalerovej a Löschovej teórie centrálnych miest, pričom rozvojovú funkciu pólu rastu pokladajú za priamo prepojenú s modelom systému mestských aglomerácií. Pól rastu vyžaduje pre svoj vznik aglomeračné prednosti mesta a množstvo takto koncentrovaných funkcií. Aby mohlo byť mesto motorom rastu, musí sa začleniť do funkčne prepojeného sídelného systému. Rastové impulzy sa pritom nerozširujú v priestore súvisle, ale prechádzajú z miest s najvyššou centralitou do miest s druhou najvyššou centralitou atď. V popredí teda stojí súvislosť rastu a urbanizácie. Mestá na základe nakumulovaných aktivít a rozvojového náskoku ľahšie prijímajú nové inovácie, zachytávajú aj rozvojové impulzy silnejšie ako periférne vidiecke oblasti, čím si upevňujú náskok (Maier, Tödtling, 1998, s.126). Tým, že teória polarizácie chápe rozvoj ako evolučný proces, v ktorom významnú úlohu zohráva difúzia inovácií, ako aj spoločenské a politické aspekty, presahuje čisto ekonomický spôsob skúmania.

Myšlienky R. M. Solowowa (1957) v rámci neoklasickej teórie exogénneho rastu a podmienenej konvergencie spolu so Schumpeterovým (1951) základom štrukturalistických prístupov divergenčných regionálnych teórií sú spojené v teórii

endogénneho rastu. V tejto teórii sú za dominantný endogénny faktor rastu a konkurencieschopnosti považované ľudské zdroje a technologický pokrok. Na túto teóriu nadviazala nová teória rastu niektorými predpokladmi teórie polarizácie, zahrnutými do formálnej štruktúry neoklasiky. Jej odklon od neoklasiky je však v tom, že pripúšťa vplyv externých efektov. Jej východiskom je poznatok, že inovačný proces tvorí kľúčový prvok každého rastu a osobitná pozornosť sa venuje významu informácií, znalostí, inovácií a ich transferu. Na rozdiel od neoklasickej ekonómie, z ktorej nová teória rastu vychádza, pozornosť sa venuje najmä významu inštitúcií. Tieto výrazne ovplyvňujú prostredie, v ktorom znalosti vznikajú a sú aplikované. Romerov endogénny model ekonomického rastu (Romer, 1986) rozšíril chápanie kapitálu. Okrem fyzickej zložky je jeho významnou súčasťou aj ľudský faktor. Dôležitým sa teda stáva vzdelávanie, výskum, vývoj, ale aj transfer technológií a znalostí. Nijkamp a Poot (1998) rozšírili Romerov model o faktory mobility pracovnej sily, difúzie inovácií a medzinárodného obchodu. V rámci novej teórie rastu sa konkrétnym priestorovým danostiam prikladá väčší význam ako v neoklasike. Pod vplyvom kumulatívneho rastového mechanizmu regióny s množstvom inovácií ľahšie prijímajú nové inovácie, vznikajú dlhodobé odlišnosti rozvoja medzi regiónmi.

Rovnako ako teórie endogénneho regionálneho rastu, aj nová ekonomická geografia sa pridŕža neoklasickej tradície matematického modelovania ekonomických procesov. Východiskom pre teóriu novej ekonomickej geografie boli výskumy Krugmana. Ten v novej teórii obchodu (Krugman, 1991) vysvetľuje dôvod regionálnych rozdielov v lokalizačných a aglomeračných výhodách, vedúcich k úsporám z rozsahu, k šíreniu technológií/inovácií, vysokej kapacite trhu, úspore dopravných nákladov atď. Výsledkom kumulácie aglomeračných efektov môže byť prehĺbenie polarizácie regiónov (diveregenčné tendencie), tej však možno zabrániť znižovaním dopravných nákladov – výnosy z rozsahu sa dajú využívať aj na vzdialenejších miestach od jadra – v periférиách. Problém v tomto smere však môže byť znížená mobilita pracovnej sily. Na základe tohto prístupu je možné čiastočne vysvetliť vznik veľkých miest, ekonomických aglomerácií (napr. Silicon Valley).V tejto teórii absentuje úloha

lokálnych inštitúcii, štátnych výdajov a regulačný rámec, sociálne, kultúrne a politické vzťahy. Nedostatočná pozornosť je venovaná aj tzv. nepodchytiteľným faktorom, ako sú inovácie, patenty, znalosti a ich šírenie, ktoré sú hybnou silou súčasnej ekonomiky.

Ekonomika je založená na sociálnych vzťahoch medzi inštitúciami a táto perspektíva súvisí s rozvojom teórie štrukturácie, ktorá prispela k priestorovému obratu v sociálnych vedách zdôrazňovaním priestorovosti (inštitucionalizovaných) sociálnych vzťahov (Giddens, 1938; zdroj Rusnák, Korec, 2020). Štrukturalistické prístupy presahujú rámec neoklasickej ekonomickej teórie, lebo nie sú založené na kvantitatívnej analýze a popise javov, ale naopak, na tzv. netechnických analýzach systémov sociálnych vzťahov. Vychádzajú predovšetkým z inštitucionálnej ekonómie (Veblén, 1898 zdroj Rusnák, Korec, 2020). Doterajšie teórie regionálneho rozvoja zdôrazňovali rozhodujúcu úlohu trhu a štátu. Inštitucionálne teórie regionálneho rozvoja zvažujú okrem spomínaných vplyvov aj úlohu inštitúcií. Vznik inštitucionálnej teórie ovplyvnila rastúca globalizácia a jej vplyv na ekonomický rozvoj, rozvoj techniky a technológií, ako aj následná potreba nového prístupu k regulácii rozvoja, ktorá odkryla význam vplyvu inštitucionálneho prostredia. Vyjednávacia sila štátov sa postupne oslabuje a mechanizmy rastu sa lokalizujú do miest a regiónov. V týchto podmienkach sa prejavuje sieť interakcií medzi obyvateľmi, podnikateľmi a inštitúciami viditeľnejšie. Podľa inštitucionálnej ekonómie je ekonomický priestor sociálne konštruovaný sieťou rôznych formálnych a neformálnych inštitúcií. Inštitucionálna ekonómia zohľadňuje behaviorálne, psychologické a interpretačné prístupy. Nie je v rozpore s ekonómiou hlavného prúdu, akceptuje jej základné predpoklady, týkajúce sa individuálnej motivácie (napr. hraničného/maximalizujúceho úžitku, racionálnej voľby) a trhového mechanizmu (napr. cena ako hlavný alokačný mechanizmus), ale všíma si tiež mäkké lokalizačné faktory, ktoré ovplyvňujú rozvoj územia (Rumpel, Slach, Koutský, 2007). Inštitucionálne teórie regionálneho rozvoja definujú priestor v podobe „kognitívneho priestoru“, ktorý je schopný pracovať s informáciami a poznatkami a premietať ich do praktických foriem – inovácii, rastu produktivity atď. Môžeme povedať, že ide o inštitucionálne previazaný priestor,

v ktorom príslušné inštitucionálne podmienky majú zabezpečiť hladké fungovanie trhových mechanizmov, pomôcť hromadeniu kapacít zabezpečujúcich tvorbu a šírenie poznatkov na lokálnom trhu a podporovať lokálny ekonomický rast. Inštitúcie môžu mať formálny alebo neformálny charakter. Formálne inštitúcie predstavujú organizácie verejnej správy, podniky, univerzity a pod. Neformálne inštitúcie predstavujú „kultúrne“ (pozn. autorky) ustálené vzory správania, myslenia, obmedzení (North, 1990; zdroj Rusnák, Korec, 2020). Prepojenie štrukturačnej teórie s regionálnym rozvojom nájdeme v koncepte lokality. Za lokalitu možno považovať dom, ulicu, mesto, územie štátu (Werlen, 2009; zdroj Rusnák, Korec, 2020). Pri vymedzení lokality nie je rozhodujúca veľkosť a parametre priestoru, ale spôsob a možnosti vykonávať činnosti. Koncept lokality sa stal východiskom pre rekonceptualizáciu miesta. Miesta sú otvorené, nemajú jasne vymedzené hranice a sú konštituované sociálnymi interakciami (pozri A. Pred, 1984). Miesta získavajú inštitucionalizovanú podobu, spoločenský význam, identitu (Passi, 1986). V tejto súvislosti možno mesto chápať ako časť priestoru, ktorý umožňuje, ale aj obmedzuje pôsobenie človeka v ňom. Lokality majú možnosť prevziať zodpovednosť a kontrolu nad svojím osudom aktivizáciou miestnych aktérov a ich participáciou na regionálnom rozvoji. Lokalita tak poskytuje priestor pre mobilizáciu lokálnych záujmov a sociálnych vzťahov na pozadí globalizácie a reštrukturalizácie (Blažek a Uhlíř, 2011). Novšia teória aktér-sieť tvrdí, že lokality treba vnímať tak, že ich tvoria rôzne siete aktérov rôznej mierky, ktoré nemusia byť teritoriálne ukotvené. Mestské podniky, partnerstvá, klastre a agentúry miestneho rozvoja patria medzi tieto „asociatívnejšie“ formy, ktoré vstupujú do vyjednávania so všeobecnými procesmi globalizácie (Rusnák, Korec, 2020).

Koncept lokalizačných príležitosti čerpá myšlienky a poznatky z evolučnej a inštitucionálnej ekonómie. Koncept lokalizačných príležitostí znamená, že pôvodne všeobecné podmienky získavajú špecifický význam. Lokálne prostredie sa stáva súčasťou globálneho systému. To znamená, že v priebehu času sa počiatočný „neutrálny priestor“ (všeobecné podmienky) transformuje na „reálne miesto“ (miesto v neutrálnom priestore, t. j. v priestore, v ktorom si nové priemyselné odvetvia vytvárajú vlastnú sieť

ekonomických aktivít a inštitucionálnych vzťahov), ktoré je hnacím motorom ekonomického rozvoja (Rusnák, Korec, 2020).

Regionálni ekonómovia sú čoraz viac presvedčení, že javy, ako sú poznatky a tvorivosť, ktoré poháňajú miestnu konkurencieschopnosť, majú nehmotný charakter. Základ pre neoinštitucionálny prístup v teóriách regionálneho rozvoja (tzv. postfordizmus) sa vyvinul na báze niekoľkých teórií. V súvislosti s rozvojom miest upútali najmä teória inovačných klastov (Brusco, 1982) a teória učiacich sa regiónov (Lundvall, 1992; Feldman, Florida, 1994). Podľa teórie inovačných (high-tech) klastrov sú inovačné klastre formou výrobných okrskov, ktoré vznikajú v nehierarchickom systéme spolupráce malých a stredných podnikov s technologicky špecializovanou pracovnou silou v interakcii s lokálnymi verejnými inštitúciami. Základom prosperity územia sú tak kvalitné sociálne, kultúrne a inštitucionálne štruktúry a nehierarchický systém organizácie spolupráce prostredníctvom vytvárania sietí/networkingu (dôvery, spolupráce, riadenia). Výsledkom tejto spolupráce sú úspory z rozsahu, úspory zo špecializácie činností – deľba práce medzi podnikmi, zdieľanie a akumulácia lokálnych inovácií, čo je dobrým základom prosperity a rastu regiónu V tomto prípade nejde o teoretické modelovanie regionálneho rozvoja ako pri endogénnych teóriách a novej ekonomickej geografii, ale o zovšeobecnenie empírie. Napriek tomu stále chýba presvedčivý formalizovaný model, ktorý by obsahoval územné špecifiká priestoru, behaviorálne a mäkké faktory rozvoja, nepriestorové dimenzie blízkosti, inovatívnu kapacitu firiem, dôveru a sociálny kapitál. Teória učiacich sa regiónov vychádza z konceptu učiacej sa ekonomiky (Drucker, 1993). Východiskovým bodom konceptu je názor, že ak poznatky predstavujú najdôležitejší faktor ekonomického rozvoja, tak potom učenie je najdôležitejšou ekonomickou aktivitou. Podľa teórie učiacich sa regiónov je konkurencieschopnosť územia podmienená jeho schopnosťou učiť sa. Rozdiely medzi regiónmi vyvolané rozdielnymi socio-kultúrnymi a inštitucionálnymi podmienkami regiónov možno preto znižovať preberaním technológií/inovácií, výmenou informácií, vybudovaním technologickej infraštruktúry, rozvojom vzťahov. V tomto koncepte je nastolená myšlienka poznatkovej

spoločnosti, pretože za kľúčový zdroj ekonomického rastu a sociálneho rozvoja považuje poznatky. Hlavný rozdiel medzi teóriou výrobných okrskov a teóriou učiacich sa regiónov je tom, že teória učiacich sa regiónov nehľadá univerzálny model rozvoja regiónov, ale objasňuje príčinu úspechu či neúspechu regiónu pomocou kultúrnych procesov, ktoré v priestore nadobúdajú rôzne formy kontaktov, tokov informácií a ich interakcie. V rámci štrukturalistických prístupov s teóriou učiacich sa regiónov veľmi úzko súvisia aj inovačné koncepcie (teória sektorovej základne a teória výrobných cyklov). Inovácie sa chápu ako sociálne a územne zakorenený interaktívny vzdelávací proces, ktorý nemožno pochopiť nezávisle od jeho inštitucionálnych a kultúrnych kontextov (Lundvall, Johnson, 1994). Na teóriu učiacich sa regiónov nadväzujú ďalšie koncepty. Prvým je koncept Triple helix (Etzkowitz, Leydersdorff, 1999), v ktorom vystupujú tri kľúčové subjekty: firmy (priemysel), univerzity (verejná inštitúcia) a vláda (štát). Druhým je koncept regionálnych inovačných systémov, ktorý však trpí absenciou jednotného koncepčného rámca, z ktorého by mohol vzniknúť univerzálny model (problémom je napr. o nejednoznačné vymedzenie pojmu región a systém).

V odbornej literatúre sa ako kľúčové oblasti rozvoja miest uvádzajú ekonomický, sociálny a environmentálny rozvoj. Technologický rozvoj, inovácie a tvorivé schopnosti sú základnými determinantmi ekonomickej prosperity v globalizujúcej sa, na poznatkoch založenej ekonomike. Ekonomické faktory a s ním súvisiace sociálne a environmentálne vzťahy sú rozhodujúce v skúmaní rozvojového potenciálu miest. Kľúčovými faktormi národnej prosperity sú vzťahy medzi ekonomickými aktérmi, organizáciami a inštitúciami na regionálnej a lokálnej úrovni. Nové ekonomické a regionálne teórie zdôrazňujú význam lokality, inovácií a inštitúcií v tomto rozvoji, čo sa následne odráža aj v trendoch rozvoja miest. Ako je zrejmé z predchádzajúceho, význam miest ako lokalít a ich rast je prirodzeným procesom, ktorý súvisí hlavne s ekonomickým rozvojom. Významnú úlohu pritom zohrávajú tak endogénne, ako aj exogénne faktory. Medzi nimi dôležitú úlohu zohrávajú predovšetkým inovácie, inštitúcie, tvorba sietí, transfer poznatkov a znalostí.

3. TRENDY V ROZVOJI MIEST

Rozsah problémov, ktorým sú dnes mestá vystavené, presahuje hranice území miest a problémy miest sa stávajú globálnymi. Rozvoj miest ovplyvňujú nielen rozhodnutia miestnych orgánov, ale dopad naň majú aj rozhodnutia národných a medzinárodných orgánov, rovnako ako schopnosť miest prispôsobovať sa novým podmienkam a hľadať vhodné riešenia problémov. Výsledkom tohto úsilia sú nové koncepcie a trendy v rozvoji miest. Mestá a mestské oblasti sú komplexnými sociálnymi ekosystémami, ktorých úlohou je zabezpečiť udržateľný rozvoj a kvalitu života. Zhoršenie sociálnych a ekonomických ukazovateľov vplyvom dopadov Covid-19 bude nútiť (nielen) mestá správať sa zodpovednejšie a efektívnejšie k nastoleným výzvam, stanovovať priority a vo vzťahu k nim hľadať zdroje.

V tejto kapitole v úvode vysvetlíme metodológiu a metodiku výskumu a následne popíšeme vybrané trendy v rozvoji miest, ktoré považujeme na základe politík EÚ a vlád krajín EÚ za najvýznamnejšie pre budúci rozvoj miest a dva trendy, ktoré sú svojím spôsobom jedinečné a v istom zmysle vizionárske.

3.1. Metodológia a metodika výskumu

Doba, v ktorej žijeme, je charakteristická kumulovaním obrovského množstva informácií. V záujme rozvoja poznania je preto potrebné ich vytriediť, spracovať a transformovať na nové poznatky. V súčasných teóriách neexistuje ucelený teoreticko-metodologický rámec, ktorý by podával komplexný obraz o rozvoji miest v 21. storočí a ktorý by slúžil ako východisko pre ďalší výskum rozvoja miest s aplikáciou tak v teórii, ako aj v praxi.

V rámci nášho výskumu sa venujeme najnovším a najčastejšie využívaným trendom v rozvoji miest, ktoré sa stali predmetom záujmu teórie a/alebo praxe. Medzi aktuálne trendy rozvoja, ktoré sú súčasťou diskusií odbornej a akademickej verejnosti patria:

- udržateľné mestá (Hollands 2008; Jenks, Colin 2009; Mori, Christodoulou, 2012; Komninos 2013; Joss, 2015; Cohen, 2017);
- zelené, resp. eko-mestá (Beatly, 2012; Anthopoulos, Fitsilis, 2010);
- slnečné mestá (O'Connor 2006; Šíp, Krajcovics, 2010; Rode, Burdett, 2011; Byrne a kol., 2015);
- šťastné mestá (Montgomery, 2014);
- charterové mestá (Romer, 2011, 2015);
- kreatívne mestá (Landry, 2000, 2008; Florida 2005; Steward, Kuska, 2008; Evans 2009; Romein, Trip, 2009, 2010; Clifton, Cooke, 2009; Flew, 2010; Chapain, Comunian, 2010; Booyens, Molotja, Phiri, 2011; Lombardi a kol., 2011; Clifton, Cooke, 2009; Gordon 2013);
- inteligentné mestá (Caragliu, Del Bo, Nijkamp 2011, Dominici 2012, Angelidou 2014, Komninos 2006, Giffinger a kol. 2007; Anthopoulos, 2017);
- odolné mestá (Reggiani a kol., 2002; Chelleri, 2012; Modican, Reggiani, 2015; Nijkamp a kol., 2019; Borseková a kol. 2018, 2019; Tollin, 2020);
- mesto ako živé laboratórium (z anglického living lab) (Markopoulos, Rauterberg, 2000; Westerlund, Leminen, 2011; Dell'Era, Landoni 2014; Marvin a kol., 2018).

Tieto trendy v rozvoji miest sú predmetom nášho výskumu. Okrem toho sa v odbornej literatúre píše o koncepte znalostných miest (Simmie, Lever, 2002); koncepte metropolitného informačného a komunikačného technologického prostredia (Mahizhnan 1999; Allwinkle, Cruickshank, 2011); trende pomalých miest, tzv. Cittaslow, Slowcity (https://www.cittaslow.org). Týmto trom prístupom sa nevenujeme, nakoľko prvé dva sú súčasťou trendov, ktoré skúmame podrobne a trend pomalých miest nepovažujeme z hľadiska globálneho za významný.

Niektoré trendy rozvoja miest sú teoreticky relatívne dobre vymedzené, aj keď sa autori v jednoznačnom vymedzení nezhodujú (napr. kreatívne mestá, udržateľné mestá). Trend inteligentných miest je v súčasnosti veľmi populárny, venuje

sa mu veľké množstvo teoretikov i praktikov a jeho teoretický obsah sa v súlade s jeho vývinom len postupne formuje. Teória odolných aj agilných miest, miest ako laboratórií, príp. slnečných a zelených miest je rozpracovaná parciálne, alebo je len na začiatku skúmania a nie sú k nej spracované komplexné vedecké alebo odborné publikácie. Tieto trendy v rozvoji miest „predbehli" teóriu a nie sú dostatočne vymedzené ani preskúmané. Dochádza tak k zamieňaniu alebo nesprávnemu využívaniu a popisovaniu jednotlivých trendov. Chýba tiež komparácia jednotlivých trendov.

Pri spracovaní vedeckej monografie je našou snahou získať a spracovať existujúce poznatky, systematizovať nové poznatky o trendoch v rozvoji miest, identifikovať všeobecné prístupy a princípy k riadeniu rozvoja miest a to na základe systematického, objektívneho teoretického výskumu.

Ak vychádzame z premisy, že trendy v rozvoji miest sú len odrazom potrieb v dôsledku vývoja v spoločnosti, vyvstávajú nasledovné výskumné otázky:

Na ktoré aspekty rozvoja sa zameriavajú jednotlivé trendy?

V čom sú si tieto trendy podobné?

V čom sa jednotlivé trendy odlišujú?

Ktoré z trendov možno považovať za ťažiskové a ktoré za doplnkové?

Ako nové prístupy k rozvoju miest ovplyvňujú riadenie rozvoja miest?

Cieľom vedeckej monografie je na základe súčasných poznatkov teórie a praxe teoreticky preskúmať a vymedziť súčasné najvýznamnejšie trendy v rozvoji miest, ich špecifiká, hľadiská ich posudzovania, systematizovať existujúce i nové poznatky, komparovať ich a následne vymedziť význam nových trendov, ich prieniky a dopady na riadenie rozvoja miest.

Predmetom skúmania sú prístupy k rozvoju miest. Objektom výskumu sú mestá všeobecne, s dôrazom na mestá v Európe.

Aby sme preskúmali súčasný stav poznania skúmanej problematiky a v snahe systematizovať nové poznatky a odpovedať na výskumné otázky, zvolili sme teoretický výskum (Remler, Van Ryzin, 2015). Teoretický výskum je základným

východiskom pre spracovanie náročnej a rozsiahlej problematiky v teoretickej rovine. Teoretický výskum umožňuje systematické vysvetlenie javov s použitím logických metód, pomocou ktorých prichádza k teoretickým záverom. V rámci teoretického výskumu využijeme kvalitatívny prístup, ktorý je charakteristický tým, že sa snaží realitu opísať v celej jej komplexnosti a systematizovať poznatky. Trendy sú entity, ktoré sú popísané kvalitatívnymi charakteristikami, čo pri posudzovaní prienikov vytvára predpoklad pre využitie kvalitatívneho prístupu ku skúmaniu problematiky. Ďalším dôvodom je, že tento prístup sa využíva v podmienkach dynamickej reality, ktorú tieto trendy prezentujú.

V prvej etape výskumu, ktorej zodpovedá v monografii prvá a druhá kapitola, bolo naším cieľom preskúmať prístupy k vymedzeniu mesta na začiatku 21. storočia. Preskúmali sme názory publikované v odbornej a vedeckej literatúre na to, čo dnes možno v teoretickej aj praktickej rovine označiť za mesto. Následne sme na základe teoretických ekonomických a regionálnych teórii preskúmali prístupy k rozvoju miest.

V ďalšej časti monografie sa zameriame na preskúmanie, deskripciu a klasifikáciu súčasných trendov, s cieľom vytvoriť ucelený obraz o rozvoji miest na začiatku 21. storočia, a to predovšetkým z hľadiska nových prístupov k rozvoju miest. Našou ambíciou je na základe komparácie identifikovať odlišnosti medzi týmito prístupmi z hľadiska ich orientácie na jednotlivé subsystémy mesta a predikovať tak dopady a nevyhnuté zmeny v prístupe k riadeniu rozvoja miest, na ktoré nie je možné poukázať bez komplexného poznania a porovnania jednotlivých prístupov. Našou úlohou nie je hodnotiť, ktorý z aktuálnych trendov rozvoja je lepší alebo horší, lebo každé mesto je svojím spôsobom jedinečné. Mestá fungujú v odlišných geografických, historických, kultúrnych, ekonomických, spoločenských podmienkach, a preto hľadajú riešenia pre rôzne typy svojich problémov. Je však zrejmé, že jednotlivé trendy v rozvoji miest sa navzájom prelínajú a dopĺňajú. Prečo by napríklad udržateľné, zelené alebo inteligentné mestá nemohli byť zároveň aj šťastnými mestami?

Rozsiahly zber podkladových informácií uskutočníme zo sekundárnych zdrojov, výlučne z vedeckých a odborných článkov,

publikácií, ktoré boli publikované v prestížnych časopisoch alebo vydavateľstvách. Vzhľadom na to, že naším cieľom je sledovať aj vývoj konkrétneho trendu, vychádzame zo zdrojov, ktoré sa téme venovali medzi prvými až po zdroje, ktoré prezentujú najnovšie poznatky a prístupy. Pri doposiaľ teoreticky nerozpracovaných trendoch využívame relevantné poznatky získané z prípadových štúdií miest zapojených do projektov realizovaných hlavne v rámci aktivít organizácií a inštitúcií EÚ, Európskej komisie, OSN, UNDP a pod. Do primárnych zdrojov zahŕňame poznatky praxe aj vlastných výskumov a skúseností, získaných počas študijných pobytov zacielených na skúmanie tejto problematiky, poznatkov získaných zo spolupráce s praxou, realizovaných a publikovaných výskumných a odborných prác. Súčasťou prezentovaných poznatkov sú aj čiastkové výsledky vybraných záverečných prác vypracovaných pod vedením autorky, ako aj čiastkové výsledky vedeckých projektov, na riešení ktorých sa autorka podieľala. Takto získané poznatky v rámci teoretického vymedzenia trendov v rozvoji miest a popisu ukazovateľov hodnotenia jednotlivých trendov zosumarizujeme a porovnáme.

Jednotlivé trendy a ich vymedzenie preskúmame v rôznych vývinových štádiách (od vzniku až po súčasný stav) vrátane zberu informácií o faktoroch, ktoré konkrétny trend charakterizujú a ktoré sa následne využívajú v rámci raitingov (napr. či je mesto kreatívne, inteligentné, agilné a pod.). V bádaní využijeme empirické výskumné metódy, predovšetkým exploratívne a pozorovacie metódy, ako aj metódu obsahovej analýzy. Na triedenie a systematizáciu relevantných informácií a ich zovšeobecnenie využijeme logické metódy indukcie (osobitne pri skúmaní zatiaľ nepreskúmaných nových trendov), abstrakcie, kritickej analýzy a syntézy. Na základe tohto postupu zodpovieme prvú výskumnú otázku a čiastočne aj druhú a tretiu.

V záverečnej kapitole využijeme metódu komparácie, aby sme získané poznatky o jednotlivých trendoch porovnali. Okrem zamerania trendov porovnáme 57 ukazovateľov udržateľného mesta (ISO 37120 Sustainable Development of Communities, 2018); 50 ukazovateľov kreatívneho mesta (Miškovičová, Vaňová, 1994); 74 ukazovateľov inteligentného mesta (smart-cities.eu; Giffinger a kol., 2007); 31 ukazovateľov agilného mesta (Citymart,

2013; World Economic Forum, 2018) a 44 ukazovateľov odolného mesta (OECD, 2020; URBACT, 2017), spolu 256 ukazovateľov (popis ukazovateľov bude súčasťou jednotlivých subkapitol venujúcich sa konkrétnemu trendu, prehľadne sú uvedené aj v prílohovej časti, príloha 1, tab. 1 – 5). Súčasťou porovnania ukazovateľov nebudú ukazovatele zelených, slnečných, šťastných a charterových miest, čo zdôvodníme v tretej kapitole. Na základe komparácie trendov, ich charakteristík a ukazovateľov (príloha 2, tab. 1) s použitím metód dedukcie, syntézy, analógie a zovšeobecnenia vyvodíme relevantné závery, zameriame sa na relatívne vyhodnotenie významu vybraných trendov a vymedzenie základných charakteristík nových prístupov k riadeniu rozvoja miest. Na základe tohto postupu zodpovieme výskumné otázky dva až päť.

Na základe teoretických prístupov a poznatkov praxe vytvoríme ucelený teoreticko-metodologický rámec a kompaktný prehľad najvýznamnejších poznatkov o nových prístupoch k rozvoju miest.

Takto koncipovaný teoretický výskum ako spôsob skúmania problému prináša relevantné závery pre teóriu i prax, a je dôležitým východiskom pre ďalší empirický výskum.

3.2. Udržateľné mesto

Aj keď o udržateľnom rozvoji sa píše a hovorí od 80. rokov minulého storočia, trend udržateľných miest je relatívne nový. Je zrejmé, že trvalo udržateľný rozvoj nemožno dosiahnuť bez výraznej zmeny spôsobu, akým budujeme a spravujeme mestá. Jednou z hlavných výziev blízkej budúcnosti je transformácia miest na udržateľné sídla (OECD, 2008).

Prudký rast miest ako výsledok zvyšovania počtu obyvateľov a zvyšovania migrácie viedol k rozmachu veľkomiest. Najmä v rozvojových krajinách rýchly a nekontrolovaný rast obyvateľov miest (pozri napr. tabuľka 2) so sebou prináša zvyšujúce sa ekonomické a sociálne nerovnosti, ale aj rast environmentálnej záťaže a problémov súvisiacich s priestorovou dimenziou nárastu

miest. Problémom európskych miest je udržateľnosť miest predovšetkým z hľadiska ekologickej a ekonomickej udržateľnosti. Pri udržateľnom spôsobe života sa prírodné zdroje využívajú takým spôsobom, aby boli schopné obnovy, resp. aby dopad na životné prostredie spôsobený ich využívaním bol minimálny. Súčasná konzumne orientovaná spoločnosť vyvíja enormný nápor na životné prostredie a mestá majú obrovský vplyv na životné prostredie (Mori, Christodoulou, 2012).

Rast dopytu po službách a výrobkoch zapríčiňuje nárast dopytu po zdrojoch a energiách. Práve výroba a spotreba sa v najväčšej miere podieľajú na environmentálnych problémoch, akými sú znečisťovanie životného prostredia, vyčerpávanie naturálnych zdrojov, pokles biodiverzity a v konečnom dôsledku aj globálne otepľovanie. Aby ostali mestá udržateľné, je potrebné podporovať odolné firmy a spoločnosti, vytvárať pracovné aj obchodné príležitosti a podporovať predovšetkým tie, ktoré rešpektujú princípy udržateľnosti najmä v záujme ochrany životného prostredia. Dôležité je poskytnúť bezpečné, dostupné a energeticky úsporné bývanie, investovať do rozvoja integrovanej zelenej verejnej dopravy a vytvárania zelených verejných priestranstiev. Potrebné je tiež zlepšiť systém a procesy mestského plánovania a riadenia predovšetkým aplikáciou participatívneho a inkluzívneho spôsobu.

Koncept udržateľných miest je založený na myšlienke, že v prostredí obmedzených zdrojov je akýkoľvek nekontrolovateľný rast neudržateľný. Napriek tomu, že medzi odbornou verejnosťou sa o tejto téme často diskutuje, neexistuje jednotná, ustálená definícia, ktorá by vymedzila udržateľné mesto so všetkými jeho atribútmi. Na konferencii o „udržateľných miestach" v Rio de Janeiro v roku 2012 sa odborníci z akademického prostredia a praxe zhodli na vymedzení konceptu udržateľného mesta. Podľa tejto definície aplikácia konceptu udržateľnosti v podmienkach mesta znamená schopnosť mestskej oblasti a priľahlého regiónu zachovať kvalitu života na úrovni požadovanej miestnou komunitou, bez obmedzovania možností rozvoja pre súčasné a budúce generácie a bez nepriaznivých vplyvov na mesto a jeho bezprostredné okolie (https://sustainabledevelopment.un.org/rio20).

Cieľom konceptu udržateľných miest je dosiahnuť lepšiu úroveň a kvalitu života obyvateľov miest za pomoci udržateľných komunít, ktoré spravujú a využívajú prírodné zdroje efektívne, spoločenský a environmentálny potenciál miestnej ekonomiky optimálne využívajú na zaistenie rozvoja, ochrany a revitalizácie životného prostredia a sociálnej kohézie (Cohen, 2017). Udržateľné mesto by malo svoj rozvoj koordinovať s ohľadom na ochranu životného prostredia a jeho obyvatelia by sa mali snažiť: minimalizovať požadované vstupy energie a surovín; eliminovať znečisťovanie vôd a ovzdušia; minimalizovať produkciu odpadov a využívať prijateľné formy jeho zhodnotenia.

„Udržateľné mesto je zdanlivo jednoduchým a lákavým konceptom, ktorý sľubuje znižovanie negatívnych vplyvov miest na lokálne a globálne prostredie a vytváranie mestských oblastí, atraktívnejších pre život a prácu jeho obyvateľov. Základným aspektom trvalo udržateľného mesta sú procesy, ktoré sa snažia o uskutočnenie prechodu od súčasného stavu mestského rozvoja až po cieľovo orientovaný budúci rozvoj riadený mestskými víziami a cieľmi udržateľnosti. Koncept udržateľného mesta predstavuje celý systém procesov tvorby a spravovania územia. Tieto procesy zahŕňajú stimuláciu a zjednodušenie implementácie inovácií, posilnenie spolupráce a koordinácie medzi rôznymi aktérmi rozvoja územia“ (Joss, 2015, s. 311).

Ako vyplýva z predchádzajúceho textu, koncept udržateľného mesta je založený na troch pilieroch – ekologickom, ekonomickom a sociálnom. V praxi to znamená, že koncept udržateľných miest sa zameriava na systematický rozvoj, ktorý rešpektuje vzťah medzi: (1) ekonomikou, ktorá by mala slúžiť spoločenskému blahu; (2) environmentalistikou zameranou na ochranu a tvorbu kvalitného životného prostredia; (3) rovnosťou, poskytujúcou príležitosti podieľať sa na rozhodovaní a miestnej správe. Indikátory udržateľného mesta spolu s merateľnými ukazovateľmi uvádzame v tabuľke 5.

Tabuľka 5 Indikátory udržateľného mesta

Indikátor	**Merateľné hodnoty**
EKONOMICKÁ OBLASŤ	
Nezamestnanosť/ pracovné príležitosti	% zamestnaných/nezamestnaných % zelených pracovných miest v lokálnej ekonomike
Ekonomický rast	priemerný rast HDP; miera rastu čistého exportu; priame zahraničné investície
OBLASŤ ENVIRONMENTÁLNA	
Zelené plochy	% chránených území/rezervoárov/parkov vodných ciest k celkovej výmere územia; % stromov v meste vo vzťahu k veľkosti mesta/počtu obyvateľov
Pokles skleníkových plynov/energetická efektívnosť	celkový objem emisií skleníkových plynov na mesto a obyvateľa; % celkovej energetickej spotreby v meste z obnoviteľných zdrojov
Mobilita	charakter prepravy (% každého typu prepravy, súkromná, verejná, bicykle, chodci); priemerný čas a náklady
Kvalita a dostupnosť vody	celkové zásoby vodných zdrojov; Index kvality vody/ skóre; podiel obyvateľov s prístupom k pitnej vode
Kvalita ovzdušia	úroveň pevných častíc (PM10 – mg/m3; PM2,5 - – mg/m3)
Odpad/ recyklácia	miera recyklácie (% z celkového odpadu); objem vytvoreného pevného odpadu
SOCIÁLNA OBLASŤ	
Spolužitie/ susedstvo/ kompaktné mesto	prístup k miestnym/susedským službám na krátku vzdialenosť; kriminalita; opatrenia na rozdelenie príjmu a nerovnosť
Bývanie	% sociálnych/cenovo dostupných bytov; členenie bývania podľa typu nehnuteľnosti (vlastník/dvojica/ rodina a viac členná rodina)
Kvality verejných priestorov	% dobrých ciest; % zelených priestranstiev /parkov vo vzťahu k rozlohe mesta a/alebo veľkosti populácie
Vzdelávanie	počet škôl s environmentálnym programom; miera gramotnosti
Zdravie	mortalita/predpokladaná dĺžka života; % populácie s prístupom k zdravotným službám
Zdravotnícke opatrenia/hygiena	% populácie s prístupom k vodovodnej alebo alternatívnej sanite

Prameň: European Commission, 2018

Mestá sú na jednej strane priestorom, kde sa spotrebuje veľa energie, vody, vyprodukuje veľa odpadu, splodín a pod., na druhej strane koncentrácia ľudí a inovačného potenciálu, charakter priestoru, zástavby, ekonomických a sociálnych aktivít poskytuje perspektívu hľadania riešení týchto problémov. Udržateľné mesto preto vyžaduje systémy a inštitúcie, ktoré uľahčia účasť verejnosti na rozhodovaní o tom, ako využívať životné prostredie. Je potrebné zdôrazniť, že pri koncepte udržateľných miest sa význam kladie na proces docielenia udržateľného rozvoja miest, ktorý súvisí so systematickým strategickým riadením a plánovaním samosprávy, zameraným na zmenu životného štýlu.

V rámci konceptu udržateľných miest je potrebné klásť dôraz na to, aby pri tvorbe rozvojových plánovacích dokumentov boli priorizované ciele, ktoré budú spadať pod oblasť udržateľnosti ekonomickej, sociálnej aj environmentálnej (napr. rozvoj ľudského kapitálu, znalostnej ekonomiky, úspora energie a energetická účinnosť, vodná bezpečnosť, efektívne využívanie zdrojov, doprava, stavebné normy, sociálna a ekonomická spravodlivosť, nakladanie s potravinovým odpadom). Vnímanie, pochopenie, akceptovanie a predvídanie týchto problémov pomôže mestám pripraviť sa na udržateľnejšiu budúcnosť. Mestá budú odolnejšie voči katastrofám spojených s klímou a zároveň dlhodobé klimatické riziká budú riadené spôsobom, aby obyvatelia miest a prosperita miest boli chránené.

Komunita žijúca v udržateľnom meste by mala byť ekologicky, ekonomicky a spoločensky zdravá a rezistentná. Mala by vytvárať podmienky pre napĺňanie výziev za pomoci integrovaných riešení, čo si vyžaduje dlhodobú perspektívu, ktorá sa sústreďuje nielen na súčasnosť, ale najmä na budúcnosť a systém kontinuálneho vzdelávania.

Koncept udržateľných miest je progresívny v tom, že hľadá podstatu problému a dosiahnutie komplexného, udržateľného vzťahu s prírodou. To si však vyžaduje zmeny v hospodárskych, sociálnych a priestorových prístupoch k rozvoju. Udržateľnosť je spojená s celým systémom opatrení v súvislosti s obehovou ekonomikou a dotýka sa nielen produkcie, ale aj spotreby produktov. Nevyhnutne si vyžaduje kultúrny posun a zmenu správania na strane ponuky aj dopytu. Ekologické výrobky, služby

a procesy sú v istom zmysle podmnožinou širších udržateľných stavebných, poľnohospodárskych alebo výrobných procesov, ale nie naopak (Delany, 2018). V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť, že postupne bude pre udržateľnosť dôležitejšia regenerácia a opätovné použitie než recyklácia, na ktorú sa kladie dôraz v súčasnosti.

Základným predpokladom konceptu udržateľných miest by mala byť schopnosť vytvárať si energie z obnoviteľných zdrojov pri čo najmenšej ekologickej stope a čo najnižšom znečistení. Vzhľadom na relatívne vysoké náklady súvisiace s obstaraním zariadení, ktoré vyrábajú energiu z obnoviteľných zdrojov, je potrebné zdokonaliť ich obstarávanie pre verejné aj súkromné subjekty podpornými politickými opatreniami. Európska únia prijala v tomto smere niekoľko politických rozhodnutí, ktoré následne ovplyvnili vládne rozhodnutia členských krajín (Baycant a kol., 2011). Medzi významné obnoviteľné zdroje energie patria solárne, veterné, hydraulické zariadenia, biomasa, biopalivo a pod. Využiteľnosť konkrétneho zdroja závisí od podmienok v konkrétnej krajine a na konkrétnom miest.

Pri zmene súčasných klimatických podmienok zohráva v prostredí miest dôležitú úlohu vytváranie zelených plôch, ktoré zachytávajú a filtrujú dažďovú vodu, ozdravujú ovzdušie, produkujú rozmanité ekosystémy. Tie môžu byť v horizontálnej (mestské parky, lesy) alebo vertikálnej podobe, kedy nezaberajú často limitovanú plochu v meste, ale na budovách (World Economic Forum, 2020).

Zásadnou podmienkou udržateľnosti miest je rozumné a ekologické hospodárenie s vodou. Niektoré regióny sveta v súčasnosti trpia nedostatkom vody a tento stav sa podľa prognóz v budúcnosti bude zhoršovať. Viac ako miliarda ľudí nemá prístup k bezpečnej pitnej vode a takmer dve miliardy ľudí žijú v podmienkach bez základnej hygieny (Bogardi a kol., 2012). Veľkou výzvou je preto udržateľné vodné hospodárstvo v mestách, kde žije viac ako polovica svetovej populácie (Howard, 2015).

Vzhľadom na veľkosť miest a dochádzku do nich je vážnym problémom doprava. Vytvorenie systému trvalo udržateľnej dopravy je výzvou pre veľké aj menšie mestá. Za trvalo udržateľnú možno podľa Goldmana a Gorhama považovať dopravu, ktorá neohrozuje verejné zdravie ani ekosystémy a uspokojuje potreby dostupnosti v súlade

s využívaním obnoviteľných zdrojov pod hranicu ich regenerácie a s využívaním neobnoviteľných zdrojov pod hranicu rozvoja obnoviteľných náhrad. Aby bola udržateľná doprava efektívna, musí sa vyhýbať konvenčnému systému mestskej dopravy, v ktorom je doprava obmedzená na prostriedky mobility v mestskom prostredí, čo bráni inovácii v dopravných službách. Stratégia udržateľnej prepravy musí zohľadňovať štyri oblasti inovácií v mestskej doprave: mobilitu, mestskú logistiku, správu inteligentných systémov a životaschopnosť (Goldman, Gorham, 2006). Dôležité je zabezpečiť rýchlu dostupnosť k vzdelávacím inštitúciám, do zamestnania, obchodov, inštitúcií prostredníctvom udržateľnej dopravy, a to predovšetkým podporou integrovanej formy eko-mobility a ekologickej mestskej hromadnej dopravy. Cieľom je zvýšiť atraktívnosť mobility bez áut a uprednostňovať integrované udržateľné multimodálne systémy dopravy, osobitne verejnej dopravy (Európska komisia, 2016).

Nárast počtu obyvateľov v mestách si vyžaduje realizáciu novej výstavby alebo revitalizáciu nevyužívaných priestorov a plôch v meste. K výzvam, ktoré súvisia s udržateľnými mestami, patrí preto aj udržateľné stavebníctvo, predovšetkým v spojitosti s využívaním stavebných materiálov a znížením spotreby energie v budovách (Chenari a kol., 2016). Inovatívne konštrukčné a iné materiály, používané v stavebníctve, zohrávajú významnú úlohu v udržateľnosti životného prostredia z dôvodu ich účinkov na životné prostredie počas celého životného cyklu a môžu byť zásadným východiskom, ako stavať environmentálne udržateľné a nízkoenergetické budovy, pričom nejde len o ich funkčné vlastnosti, ale aj sanáciu a dopady na kvalitu života (Boyle a kol., 2010; Pomponi, Moncaster, 2017). Ďalšou výzvou je budovanie energeticky úsporných budov s využitím obnoviteľných zdrojov energie, regulácia spotreby energie pitnej a úžitkovej vody aj pomocou využívania IoT.

Ďalším problémom dnešných miest je nakladanie s odpadmi. Udržateľné mestá by mali nakladanie s odpadom riešiť na základe princípov separácie, cirkulácie, zhodnocovania; nepoužiteľný odpad by mohol byť využitý napr. vytvorenie energie (spaľovne, kompostovanie a pod.). V súvislosti s odpadmi je potrebné riešiť aj otázku potravín, ich využitia a recyklácie.

Aj napriek tomu, že sa myšlienka udržateľnosti stala univerzálnym trendom rozvoja miest najmä v západných krajinách, stretla sa s názormi skeptikov, ktorí argumentujú tým, že pri koncepte udržateľných miest sa dôraz kladie najmä na endogénnu rovnováhu, pričom sa často abstrahuje od negatívnych externalít – environmentálnych dopadov vonkajšieho prostredia, tzn. iných miest a oblastí. Odporcovia poukazujú na to, že koncept udržateľných miest by mal odrážať dynamicky sa vyvíjajúci vzťah rovnováhy medzi mestskými systémami a okolitými oblasťami. Preto je potrebné mestský rozvoj ponímať súhrnnejšie, a to nielen v súvislosti so zázemím mesta, ale aj s ohľadom na priľahlé regióny, lebo mesto je ich neoddeliteľnou súčasťou. Z tohto pohľadu by malo byť udržateľné mesto budované v súlade s určitým stupňom ekonomického a sociálneho rozvoja a podmienkami životného prostredia, so zámerom optimalizovať tak vnútorné, ako aj vonkajšie funkcie mesta, zefektívniť systém mestskej správy a dosiahnuť rovnováhu medzi ekonomickým rozvojom a environmentálnou stabilitou s pozitívnymi účinkami pre okolité mestá (Jenks, Colin 2009).

Na problémy udržateľnosti miest reaguje Agenda 2030. V Európskej únii patrí trvalo udržateľný rozvoj medzi základné ciele európskej politiky a spolu s OSN bolo navrhnutých 17 cieľov trvalo udržateľného rozvoja, ktoré tvoria základ Agendy 2030. „Set indikátorov obsahuje 100 ukazovateľov prerozdelených do 17 cieľov udržateľného rozvoja: žiadna chudoba, nulový hlad, dobré zdravie a životné podmienky, kvalitné vzdelanie, rovnosť pohlaví, čistá voda a hygiena, cenovo dostupná a čistá energia, slušná práca a hospodársky rast, priemysel, inovácie a infraštruktúra, zníženie nerovností, trvalo udržateľné mestá a komunity, spotreba a výroba, zmena podnebia, život pod vodou, život na pevnine, spravodlivosť a silné inštitúcie, partnerstvo pre ciele (Zoková, Kološta, 2019). Týkajú sa všetkých krajín sveta bez ohľadu na stupeň ich ekonomického a sociálneho rozvoja. Ich dosiahnutie nie je možné bez využitia výsledkov vedy, výskumu, vývoja, inovácií. Rozvoja miest sa bezprostredne týka najmä Globálny cieľ 11 – premeniť mestá a ľudské obydlia na inkluzívne, bezpečné, odolné a udržateľné. Jednotlivé čiastkové ciele a ich indikátory uvádzame v nasledovnej tabuľke 6.

Tabuľka 6 Agenda 2030 / Globálny cieľ 11

Premeniť mestá a ľudské obydlia na inkluzívne, bezpečné, odolné, udržateľné	
Čiastkový cieľ	**Indikátor**
Zabezpečiť všetkým prístup k zodpovedajúcemu bezpečnému, cenovo dostupnému bývaniu, základným službám a zlepšiť podmienky bývania v slumoch.	Podiel mestskej populácie žijúcej v chudobných častiach (slumoch), nelegálnych osadách alebo v neadekvátnom obydlí.
Poskytnúť všetkým prístup k bezpečným, finančne dostupným, ľahko prístupným a udržateľným dopravným systémom, zlepšiť bezpečnosť cestnej premávky, hlavne rozšírením verejnej dopravy s dôrazom na potreby ľudí v ťažkej situácii (napr. ženy, deti, osoby so zdravotným postihnutím a starší ľudia).	Podiel obyvateľov, ktorý má vyhovujúci prístup k verejnej doprave podľa pohlavia, veku a osôb so zdravotným postihnutím.
Posilniť inkluzívnu a udržateľnú urbanizáciu a kapacity pre participatívne, integrované a udržateľné plánovanie a správu miest a obcí vo všetkých krajinách.	Pomer spotreby pôdy s mierou rastu obyvateľstva. Podiel miest s priamym zapojením obyvateľov do procesu mestského plánovania a správy, ktorá funguje pravidelne a demokraticky.
Zlepšiť úsilie na ochranu a záchranu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva.	Celkové výdavky na obyvateľa použité na uchovanie a ochranu celkového kultúrneho a prírodného dedičstva podľa financovania (verejné, súkromné), druhu dedičstva (kultúrne, prírodné) a úrovne správy (národná, regionálna, miestna/obecná).
Výrazne znížiť počet úmrtí a ďalších negatívnych dopadov prírodných katastrof zahŕňajúcich aj pohromy spojené s vodou. Týka sa to tiež priamych ekonomických strát vo vzťahu ku globálnemu HDP. Zvláštnu pozornosť je nutné venovať ochrane chudobných a zraniteľných ľudí.	Počet úmrtí, osôb nezvestných, postihnutých prírodnými katastrofami na 100 000 obyv. Priame hospodárske straty vo vzťahu k globálnemu HDP, škody na strategickej infraštruktúre a počet narušení základných služieb pripisovaných katastrofám.

pokračovanie tabuľky 6

Znížiť nepriaznivý dopad životného prostredia miest na ich obyvateľov, predovšetkým zameraním pozornosti na kvalitu ovzdušia a nakladanie s komunálnym a iným odpadom.	Podiel tuhého komunálneho odpadu zozbieraného a spravovaného v kontrolovaných zariadeniach z celkového množstva vyprodukovaného komunálneho odpadu v mestách. Priemerné ročné hodnoty jemných suspendovaných častíc (napr. PM 2,5 a PM 10) v mestách (vážené počtom obyvateľov).
Zabezpečiť všeobecný prístup k bezpečnej, inkluzívnej a prístupnej mestskej zelene a verejnému priestoru, najmä pre ženy a deti, starších ľudí a osoby so zdravotným postihnutím.	Priemerný podiel zastavanej plochy miest, ktorá je voľným priestorom na verejné použitie pre všetkých podľa pohlavia, veku a zdravotne postihnutých osôb. Podiel obetí fyzického násilia alebo sexuálneho obťažovania za posledných 12 mesiacov podľa pohlavia, veku, zdravotne postihnutých osôb, miesta výskytu.
Podporovať pozitívne ekonomické, sociálne a environmentálne väzby medzi mestskými, prímestskými a vidieckymi oblasťami zlepšením národného a regionálneho rozvojového plánovania.	Počet krajín, ktoré majú národné mestské politiky alebo plány regionálneho rozvoja, ktoré - reagujú na populačnú dynamiku; - zabezpečujú vyvážený územný rozvoj; - zväčšujú miestny fiškálny priestor.
Výrazne zvýšiť počet miest/ obcí, ktoré prijímajú a robia integrované politiky a plány na podporu inklúzie, účinného využívania zdrojov, zmierňovania a adaptácie na klimatické zmeny, odolnosť voči katastrofám - vypracovať a realizovať komplexné riadenie rizika katastrof na všetkých úrovniach v súlade so Sendajským rámcom pre DRR 2015 – 2030.	Počet krajín, ktoré prijali a implementovali národné stratégie zníženia rizika katastrof v súlade so Sendajským rámcom znižovania rizika katastrof 2015 – 2030. Podiel miestnych samospráv, ktoré prijali a implementujú stratégie zníženia rizika lokálnych prírodných katastrof v súlade s národnými stratégiami na zníženie rizík.

Prameň: OSN, Správa o cieľoch udržateľného rozvoja, 2017.

3.3. Zelené mesto

Koncept zelených miest je úzko spätý s pojmom udržateľnosť, nakoľko je založený na hľadaní rovnováhy medzi sociálnymi, ekologickými a ekonomickými potrebami všetkých subjektov pôsobiacich na území mesta a zabezpečení čistého, zdravého a bezpečného životného prostredia pre všetkých členov spoločnosti a najmä pre budúce generácie. Vzájomné prepojenie spoločenských, ekonomických a environmentálnych potrieb a prínosov predstavuje hlavné dôvody prechodu ku konceptu zelených miest. V praxi sa často pojmy udržateľné a zelené mesto vnímajú ako synonymá, príp. sa zamieňajú. Odborná, predovšetkým akademická verejnosť, rozlišuje medzi týmito dvomi konceptmi.

Koncept zelených miest je založený na troch pilieroch podobne ako koncept udržateľných miest. Podstatný rozdiel medzi zeleným a udržateľným prístupom k rozvoju miest je v rozsahu a komplexnosti politík a aktivít (Garret, 2012; Yannarela a kol., 2009).

Mestá sú prostredím, kde sa tvoria všetky zložky kvality života. V mestách sú prvky prírodného prostredia jedinečným spôsobom prepojené so zložkami mestskej sociálnej, ekonomickej, kultúrnej a politickej štruktúry. Problémom všetkých miest je zosúladenie hospodárskych podmienok a mestského životného štýlu s ekologickými/zelenými obmedzeniami, príležitosťami, činnosťami a rozvojom (OECD, 2010; Brilhante a kol., 2020). Transformácia miest na zdravé mestá si vyžaduje holistický prístup, pretože väčšina prvkov prírodných ekosystémov je previazaná jedinečným spôsobom so zložkami sociálneho, hospodárskeho, kultúrneho a politického mestského systému. V tomto smere koncept udržateľných miest lepšie zastrešuje túto potrebu. Podľa názoru niektorých autorov je „zelený prístup“ ideologicky bezpečnejší. Zásadným spôsobom nenarúša hospodársky rozvoj, pretože implikuje rýchle a lacné opatrenia prijatím taktík, ktoré znižujú environmentálne účinky ľudskej činnosti, poľnohospodárskeho aj priemyselného rozvoja i zastavaného prostredia. Tento prístup nie je priamo konfrontovaný s neudržateľnosťou ako súborom sociálnych, kultúrnych a ekonomických štruktúr a postupov. Jeho cieľom je, aby sa kvalita života v mestách zvýšila predovšetkým využívaním obnoviteľných

zdrojov a zanechaním čo najmenšej ekologickej stopy. Koncept zelených miest zahŕňa postupné zmeny v sociálnom správaní, technike a technológiách, v ľudských ekosystémoch. Zameriava sa na environmentálnu stránku udržateľnosti (ekologickejšie vozidlá, potraviny, pesticídy alebo hnojivá; energeticky efektívnejšie budovy, okná, vykurovanie a pod.).

Úroveň a kvalita života obyvateľov miest je úzko prepojená s kvalitou životného prostredia. V posledných rokoch mestá venujú zvýšenú pozornosť problematike environmentálnych problémov, a to predovšetkým v súvislosti s kvalitou ovzdušia, kvalitou a dostupnosťou vody, pôdy, výrobou a spotrebou energií, spracovaním odpadov, využívaním prírodných zdrojov aj v súvislosti s dodávkou potravín najmä v kontexte kratších, lokálnejších výrobných a spotrebných reťazcov a pod. Tlak, ktorý je na mestské prostredie vytváraný, vedie k tomu, že práve mestá sa stávajú inovátormi a iniciátormi zelenšieho správania.

Práve v mestskom prostredí sa problémy súvisiace s klimatickými zmenami prejavujú v najväčšej miere, a tak sa zmeny podnebia stávajú dôležitým faktorom, ktorý vedie mestá k účinnejšiemu využívaniu zdrojov. Zmiernenie dopadov ekonomickej činnosti na mestské životné prostredie a jeho ochrana sú základným predpokladom tohto konceptu miestneho rozvoja. Koncept zelených miest rešpektuje hranice využívania prírodných zdrojov a ekologické obmedzenia a limity, pričom za integrálnu súčasť mesta považuje životné prostredie.

Cieľom rozvoja miest „zeleným spôsobom“ je zlepšovanie kvality životného prostredia a eliminovanie environmentálnych rizík prostredníctvom zavádzania nových inovatívnych technológií, ktoré znižujú environmentálny tlak. Environmentálne záujmy však nie je možné oddeliť od demografických, ekonomických, sociálnych, kultúrnych a estetických problémov. Zelené mestá by mali byť navrhnuté a fungujúce v súlade s prírodnými zákonmi. Komunity v zelených mestách sa usilujú žiť v rámci svojich ekologických hraníc, pričom zásadne znižujú svoje ekologické stopy a dopady na životné prostredie, predovšetkým prostredníctvom inovatívnych spôsobov nakladania s odpadmi a využívaním obnoviteľných zdrojov energie. Zelené mestá v rámci

mestského plánovania využívajú prvky zeleného urbanizmu, dôraz je kladený na vysokú kvalitu života a zdravý životný štýl obyvateľov. Ide o mestá, ktoré sa usilujú o miestnu a regionálnu sebestačnosť a plne využívajú a podporujú miestnu potravinovú výrobu, hospodárstvo, výrobu energie a ďalšie činnosti, podporujúce ich obyvateľstvo (Beatly, 2012).

Významným motorom ekologickejšej miestnej ekonomiky sú tzv. zelené alebo ekoinovácie na úrovni výroby, procesov, služieb, technológií a pod. Ekonomické hľadisko zahŕňa nižšie náklady na infraštruktúru, verejné zdravotníctvo, ochranu a revitalizáciu poškodeného a preťaženého životného prostredia. Poskytovanie „zelených" tovarov a služieb, ktoré sú voči životnému prostrediu mesta veľmi šetrné, vytvára priestor pre vznik nových „zelených" pracovných a podnikateľských príležitostí. Spoločenské prínosy tak súvisia s vytváraním zelených pracovných príležitostí, so znižovaním rizika chudoby, zlepšovaním kvality života a verejného zdravia, súdržnosťou miestnej komunity a predchádzaním spoločenskej degradácii. Príkladom je zvyšovanie kvality ovzdušia reguláciou podnikateľských aktivít a eliminácou dopravných zápch. Prostredníctvom týchto opatrení dochádza k zníženiu počtu drobných prachových častíc v ovzduší a emisií CO_2, čo môže významne prispieť k rastu blahobytu obyvateľov miest hlavne z hľadiska zdravia (Simpson a kol., 2020). Mobilita založená na integrovanom a ekologickom princípe môže zvýšiť celkové zdravie a kondíciu obyvateľstva tým, že sa minimalizuje znečistenie ovzdušia a pohyb prispeje k riešeniu takého vážneho problému, akým je obezita. Obezita a nedostatok pohybu spôsobujú zvýšené náklady na zdravotnú starostlivosť a predčasné úmrtia. Environmentálne opatrenia tak môžu okrem sociálnych dopadov znamenať aj ekonomické výhody v zmysle ušetrených nákladov (na prevádzku dopravných prostriedkov, zdravotníctvo, časové úspory a pod.).

Environmentálne prínosy predstavujú zlepšenie životného prostredia a zníženie nepriaznivých vplyvov na globálne klimatické zmeny. Zlepšenie kvality života mestských obyvateľov vytvorením environmentálnej infraštruktúry sa uskutočňuje prostredníctvom efektívneho zeleného manažmentu prírodných a energetických zdrojov. V domácnostiach energetická účinnosť priamo súvisí so sociálnou spravodlivosťou a zmierňovaním energetickej

chudoby. Kvalita mestského životného prostredia vo veľkej miere ovplyvňuje zdravotný stav mestského obyvateľstva. Mesto vhodné pre chodcov a cyklistov, s čistým vzduchom a vodou, dostatkom zelene a kvalitne vybudovaným priestorom je atraktívnym miestom nielen pre život obyvateľov, ale aj pre podniky (Európska komisia, 2011). Pri ekologickej a čistej mobilite je potrebné brať do úvahy potreby starších ľudí alebo rodín s malými deťmi, ako aj podmienky pre obchody a malé podniky.

Pokiaľ ide o celkový rozvoj mestského priestoru, v urbanizovanom priestore je problém nájsť priestor na dostatok zelene. Rast mestskej zelene si vyžaduje technické aj sociálne inovačné stratégie, ktoré je potrebné naplánovať. Potrebné je tiež rešpektovať architektonické dimenzie pri technológiách, založených na obnoviteľnej energii, ako sú solárne panely alebo veterná energia (Simpson a kol., 2020). Aby sa zabránilo priestorovej segregácii, musia byť zelené štvrte cenovo dostupné pre rôzne typy sociálno-ekonomických tried. V snahe znížiť energetickú náročnosť bývania by dodatočné vybavenie súčasného bytového fondu zariadeniami, ktoré regulujú spotrebu energie alebo využívajú obnoviteľné zdroje, nemalo ohroziť stabilitu cien bývania. V opačnom prípade by mohlo dôjsť k migračným tokom do prímestských oblastí (C. Yung a kol., 2017) .

Koncept zelených miest uplatňuje integrovaný proces rozhodovania. Základom, podobne ako pri všetkých nových trendoch, je participácia relevantných aktérov miestneho rozvoja na riadení, plánovaní, rozhodovaní a kontrole.

Cena European Green Capital Award je každoročným ocenením jedného európskeho mesta, ktoré svojimi aktivitami významne prispelo k trvalo udržateľným aktivitám (Berrini, Bono, 2011). Pomocou rôznych ukazovateľov bolo hodnotených dvanásť oblastí, ktoré pokrývajú environmentálne kategórie udržateľnosti životného prostredia v mestách. V roku 2021 bude predmetom hodnotenia viacero aspektov mesta: adaptácia na zmenu podnebia a zmierňovanie jeho následkov; udržateľná mestská mobilita; príroda a biodiverzita; hluk; vodné hospodárstvo; energetické hospodárstvo; trvalo udržateľné využívanie pôdy; kvalita ovzdušia; odpadové hospodárstvo; zelený rast a inovácie; vládnutie (dôraz sa kladie na dlhodobé plány miest a participatívne tvorené

stratégie). Tieto ukazovatele ukazujú, že zelené mestá a udržateľné mestá sú navzájom prepojené (Európska komisia, 2011).

3.4. Slnečné mesto

S konceptom zelených miest úzko súvisí napríklad koncept slnečných miest (Beatley, 2007; Byrne a kol., 2015). Skúmali vplyv využitia solárnej energie na spotrebu energie v mestách, ktoré majú na tento typ výroby energie vhodné podmienky. Zistili napríklad, že využitím solárnej energie je možné pokryť až 30% spotreby elektrickej energie v meste. Existencia slnečných miest je závislá od zavádzania a využívania moderných technológií, a to nielen v oblasti solárnej energetiky.

Hlavnou ideou konceptu slnečných miest je budovanie energeticky úsporných, zdravých, ekologických a spravodlivých miest pre život ľudí, ktorá vychádza z komplexného environmentálne orientovaného prístupu k správe miest.

Trend slnečných miest si vyžaduje zmeny v charaktere mestského prostredia. Potreba zmeny kvalitatívneho charakteru miest zahŕňa postupné budovanie infraštruktúry podľa meniacej sa efektívnosti technických riešení či dostupnosti zdrojov. Koncept slnečných miest ponúka inovatívne riešenia vo využívaní slnečného žiarenia a energie, ktoré sú aktívne transformované a následne používané na prevádzkovanie mestskej infraštruktúry. Je založený na princípe obmedzenej závislosti na neobnoviteľných zdrojoch energie, a to za predpokladu efektívneho využívania vlastných energetických možností mesta z obnoviteľných zdrojov, ktorými uspokojuje miestne potreby. Energetické potreby slnečného mesta sú teda uspokojované využívaním všetkých, mestu dostupných foriem obnoviteľných zdrojov energie.

Vo všeobecnej rovine sa koncept zaoberá nielen aktívnym využívaním energie slnka, ale aj efektívnym využívaním energie z obnoviteľných zdrojov, energetickou účinnosťou mesta a jeho parciálnych zložiek, implementáciou udržateľnej dopravy a mobility, novými metódami v oblasti mestského plánovania, architektonickými

inováciami a vytváraním zdravého životného prostredia a podmienok pre zdravý životný štýl (Šíp, Krajcovics, 2010).

Koncept slnečných miest predstavuje rôznorodú zástavbu, ktorá je charakterizovaná úspornými (nízkoenergetickými) budovami, využívajú sa v ňom systémy efektívneho získavania a distribúcie energie z obnoviteľných zdrojov tak, aby dopady na životné prostredie boli minimálne. Doprava v solárnych mestách je zameraná najmä na komfortnú hromadnú dopravu s výraznou podporou alternatívnych foriem dopravy (cyklistická, pešia – najmä do centier miest) a potláčaním osobnej automobilovej dopravy. Slnečné mestá podľa definície iniciatív Medzinárodných slnečných miest a Európskych solárnych miest „zahŕňa aj aspekt stabilizácie klímy, v rámci ktorého mestá zodpovedne stanovujú ciele pre budúce emisie skleníkových plynov“ (O'Connor, 2006*)*. Solárne mestá využívajú moderné formy a metódy nakladania s odpadom, odpadovými vodami a ich sekundárnymi produktmi.

Dôležité je, aby bol koncept solárnych miest spájaný nielen so zavádzaním „tvrdých prvkov infraštruktúry“, ale aby bol vnímaný ako jedna z možností správy mesta (Rode, Burdett, 2011).

3.5. Inteligentné mesto

Štvrtú priemyselnú revolúciou charakterizuje digitalizácia, ktorá ovplyvnila život celej spoločnosti a stala sa tiež súčasťou rozvoja miest. Prenáša sa do všetkých aspektov mestskej administratívy a pri správnej aplikácii môže byť nápomocná pri efektívnom rozvoji miest. Teória rozvoja inteligentného mesta je relatívne novou, rôzne vnímanou a rôzne vymedzenou tak na úrovni teórie, ako aj praxe. Koncept inteligentného mesta sa prvý raz objavil v odbornej literatúre v roku 1998 (Van Bastelaer 1998; Mahizhnan 1999) a s vývojom spoločnosti prechádza tento koncept zmenami. To sa odráža v zapracovaní konceptu do plánov rozvoja na úrovni štátu, regiónu, mesta alebo obce ale aj pri teoretickom vymedzení problematiky.

Inteligentné mesto je výraz preložený z anglického smart city, kde smart znamená inteligentný, múdry, elegantný. Prax, ale aj niektorí autori, pod inteligentným mestom často rozumejú digitálne alebo kybernetické mesto (Ishida, 2000; Schuler, 2002; Dameri,

2012; Cocchia, 2014; Scott, 2016; Rathore a kol. 2016) v zmysle priorizácie potreby informačno-komunikačných technológií (ďalej IKT) pre rozvoj mesta. IKT sú vnímané ako kľúčový faktor rozvoja, hlavne pri poskytovaní inovatívnych foriem služieb, predovšetkým online služieb v metropolitnom prostredí (Lee a kol., 2014). Takéto vnímanie rozvoja miest je do veľkej miery ovplyvnené snahou súkromného sektora, hlavne producentov a prevádzkovateľov IKT, aplikovať moderné technológie do života miest, často však len s vidinou zisku, bez reálnej potreby pre život v meste. Výskumy ukazujú, že informačné a komunikačné technológie sú iba nástrojom na dosiahnutie cieľov, nie cieľom samotným (Wiig, 2015). Preto je potrebné pri implementácii moderných technológií zvažovať potrebu ich efektívneho využívania. Na druhej strane tieto výskumy potvrdzujú podstatnú úlohu a význam ľudského a sociálneho kapitálu, vzťahov a environmentálnych záujmov ako dôležitých faktorov rozvoja miest (Caragliu a kol., 2011; Hollands, 2008). Pri prezentácií príkladov inteligentných miest však v praxi dominujú predovšetkým príklady prezentujúce technologické aspekty nad sociálnymi aspektmi. Medzi politikmi, odborníkmi a akademikmi existuje všeobecná zhoda v názore, že koncepcia inteligentného mesta sa môže stať kľúčovou hybnou silou umožňujúcou sociálnu, ekonomickú a environmentálnu udržateľnosť mestských oblastí.

Ako ukazuje prax miest uvádzaných v raitingoch inteligentných miest, za inteligentné mestá možno označiť mestá, v ktorých verejný, súkromný a neziskový sektor realizujú projekty, iniciatívy, aktivity pozitívne ovplyvňujúce kvalitu života v meste a jeho rozvoj (Manville a kol. 2014). Tieto aktivity vyplývajú z potrieb ich realizátorov, a tak sú výsledky ich snáh často heterogénne, čo následne ovplyvňuje špecifický charakter mesta a jeho konkurencieschopnosť. Preto nájsť jednoznačnú definíciu inteligentného mesta je náročné. Všeobecne akceptovaná definícia inteligentného mesta stále chýba (Borseková, Nijkamp, 2018; Borseková a kol., 2018; Chong a kol., 2018; Dameri, 2012; Cocchia, 2014; Anthopoulos, Fitsilis, 2013) a medzi akademikmi a odborníkmi z praxe panuje nezhoda o hlavnej zložke inteligentného mesta. Možno však identifikovať základné charakteristiky inteligentného mesta. V koncepcii mestského rozvoja sa pojem inteligentné mesto dnes chápe ako technologické, vzájomne prepojené, ale aj udržateľné, pohodlné, atraktívne a bezpečné

(Sansaverino a kol., 2014). Z množstva definícii inteligentného mesta najvýstižnejšími a často citovanými sú definície: Caragliu, Del Bo, Nijkamp (2011); Dominiciho (2012); Angelidou, M., (2014); Lee a kol. (2014); Kumara (2017); Kamnonosa, (2008). Väčšina autorov sa zhoduje v tom, že mesto je inteligentné, ak rešpektuje potreby a preferencie obyvateľov, využíva participatívne vládnutie, investuje do ľudských zdrojov, sociálneho kapitálu, tradičnej aj modernej infraštruktúry, predovšetkým informačných a komunikačných technológií, čím zabezpečuje udržateľný ekonomický rast, vysokú kvalitu života a efektívne nakladanie s prírodnými zdrojmi (Caragliu, Del Bo, Nijkamp, 2011). Inteligentné mesto je teda mesto, ktoré mimoriadne dbá na kvalitu života a kde sú občania aktívne zapojení do riadenia vecí verejných (Dominici, 2012). Koncept inteligentného mesta predpokladá, že mesto by malo byť efektívnejšie a udržateľné tým, že zlepšuje kvalitu života, vytvára priateľskejšie, otvorené prostredie a vyhliadky na ekonomický rozvoj sú silnejšie (Lee a kol., 2014). Inteligentné mesto sa tak prejavuje v prístupe k tvorbe koncepcie politiky, ako aj v jej implementácii. To následne napomáha konkurencieschopnému a udržateľnému rozvoju mesta. Inteligentné mesto by malo poskytovať lepšie a výhodnejšie služby pre obyvateľov; lepšie životné prostredie; modernejší priemysel, ktorý je zelenší a viac ohľaduplný k občanom; inteligentnejšiu infraštruktúru; otvorenú samosprávu; dynamickú a inovatívnu ekonomiku; efektívnejšiu alokáciu zdrojov a ich účelnejšie využívanie (Manville, 2014). Spokojnosť obyvateľov so životom by sa mala zvyšovať s kvalitou života, čo by následne malo viesť ku konkurencieschopnosti mesta v globalizujúcom sa prostredí, a to aj vďaka vysokej produktivite výrobných faktorov – pôdy, práce, kapitálu, informácií, a flexibilite trhu práce. Na základe súčasného poznania a prístupov teórie a praxe považujeme za inteligentné mestá tie najefektívnejšie sa správajúce mestá, ktoré hľadajú stále nové možnosti udržateľnosti.

Významným nástrojom rozvoja inteligentného mesta sú inovácie všeobecne. Vo svete prebieha štvrtá priemyselná revolúcia, ktorá predstavuje prechod od jednoduchej digitalizácie k inováciám, ktoré sú založené na kombináciách materiálových, digitálnych a biologických technológií. Pojem inovácia je chápaný ako synonymum úspešnej produkcie, asimilácie a používania niečoho nového v ekonomickej a sociálnej sfére. Inovácie ponúkajú nové

riešenia problémov, a tak umožňujú uspokojiť potreby jednotlivca i spoločnosti. Najčastejšie sa v literatúre uvádzajú štyri typy inovácií – inovácie produktu, inovácie procesu, organizačné inovácie a marketingové inovácie (OECD, 2009; Kotler, 2005). Inováciami rozumieme zavádzanie nových, výrazne odlišných produktov na trh, zavádzanie nových technológií, postupov, procesov, ale aj otváranie nových trhov. Inovácie sú často aplikáciou poznatkov vedy a výskumu. Medzi významné inovácie možno zaradiť inteligentné technológie. Medzi najvyužívanejšie v podmienkach miest patria alebo postupne budú patriť napr. internet vecí (IoT) (Zanella a kol., 2014), big data, open data, (Rathore a kol. 2016, Mattoni a kol., 2015; Heaton, Parlikad, 2019); cloudové úložiská (Zhao a kol., 2019; Ameer a kol., 2019); umelá inteligencia, virtuálna realita, bezdrôtové senzorové siete, aplikácie vrátane mobilných, mobilné zariadenia, smart mobily a iné zariadenia (OECD, 2011), digitálne platformy a pod., ale tiež blockchain, aditívna tlač, biotechnológie a nové prístupy k energii. Digitálne technológie napríklad môžu prispievať k znižovaniu vstupných zdrojov, k zlepšeniu kvality života obyvateľov a trvalo udržateľnému zvyšovaniu konkurencieschopnosti ekonomiky. Inovácie technológií, procesov a stratégií vo verejnom sektore smerujú k inteligentnejšiemu vládnutiu, efektívnejšej, lepšej komunikácii, rýchlejšej reakcii a bližšiemu prístupu k občanom, čo opäť podporuje konkurencieschopnosť mesta.

Pre udržateľnosť konkurencieschopnosti je dôležité zabezpečiť kontinuálnosť inovačných procesov, lebo konkurencieschopnosť a inovácie sú spojené nádoby a základné piliere prosperity územia. V snahe dosiahnuť udržateľnosť a konkurenčnú výhodu by malo byť úlohou nielen manažmentu miest výrazne sa orientovať na zavádzanie rôznych typov inovácií a podporovať inovátorov predovšetkým vytváraním vhodného prostredia na ich spoluprácu a zdieľanie informácií. Inovácie nemusia pochádzať zvnútra, pretože miera vnútorných inovácií nikdy nie je dosť rýchla na to, aby sa dosiahla konkurencieschopnosť na neustále sa meniacom trhu.

Od roku 2007 medzinárodný tím odborníkov pod vedením Technickej univerzity vo Viedni pracuje na téme, ktorá sa zaoberá problematikou inteligentných miest. V spolupráci s rôznymi partnermi a za finančnej podpory súkromných a verejných zainteresovaných subjektov vytvorili Európsky model inteligentného

mesta. Tento model je založený na systéme identifikovania, hodnotenia a porovnávania inteligentných miest v Európe. Hodnotenie vychádza z preskúmania 6 kľúčových charakteristík, ktoré sú v inteligentnom meste považované za nosné (tab. 7). Patrí sem oblasť inteligentnej ekonomiky, inteligentných ľudí, inteligentného vládnutia, inteligentnej mobility, inteligentného spôsobu života a inteligentného životného prostredia. V tabuľke 7 uvádzame týchto šesť charakteristík inteligentného mesta a 31 faktorov inteligentného mesta (ktoré v metodike doplňa ešte 74 indikátorov, pozri prílohu 1, tab. 3), tak ako ich prezentuje Technická univerzita vo Viedni, ktorá na ich základe hodnotí inteligentné mestá v EÚ. Vzájomným prepojením a interakciou týchto charakteristík vzniká priestor pre zlepšovanie kvality života obyvateľov, podmienok pre podnikanie, rozvoj cestovného ruchu.

Tabuľka 7 Charakteristiky inteligentného mesta

SMART					
Ekonomika	**Ľudia**	**Riadenie/ Správa vecí verejných**	**Mobilita**	**Prostredie**	**Život**
Konkurencie-schopnosť	***Sociálny a ľudský kapitál***	***Účasť***	***Doprava a IKT***	***Prírodné zdroje***	***Kvalita života***
Inovatívny duch	Úroveň kvalifikácie / vzdelávanie	Participácia na rozhodovacom procese	Miestna dostupnosť / Miestny dopravný systém	Atraktívne enviro-mentálne podmienky	Kultúrne zariadenia
Podnikanie	Celoživotné vzdelávanie	Verejné a sociálne služby			Zdravotné podmienky
Ekonomický imidž a ochranné známky / imidž mesta	Sociálna a etnická rozmanitosť	Transparentná správa	(Medzi) národná dostupnosť	Znečis-tenie	Bezpečnosť
Produktivita	Otvorenosť	Politické stratégie a perspektívy	Dostupnosť IKT	Ochrana ŽP	Kvalita bývania
Flexibilita trhu práce / Trh práce	Flexibilita		Udržateľný, inovatívny a bezpečný dopravný systém	Udržateľné riadenie zdrojov	Vzdelávacie zariadenia
Medzinárod. integrácia	Participácia na verejnom živote				Turistická atraktivita
Schopnosť transformácie					Sociálna súdržnosť

Prameň: Giffinger a kol. 2007, s. 12

Inteligentnú ekonomiku v meste nie je možné vybudovať bez inteligentných ľudí, inteligentnej správy, inteligentnej mobility, inteligentného prístupu k životnému prostrediu a v konečnom dôsledku ani bez inteligentného prístupu ku kvalite života.

Jednotlivé prvky sa vzájomne prelínajú, ovplyvňujú a dopĺňajú, čím vytvárajú systém vzťahov a predpokladov pre inteligentné mesto a jeho rozvoj (obrázok 2).

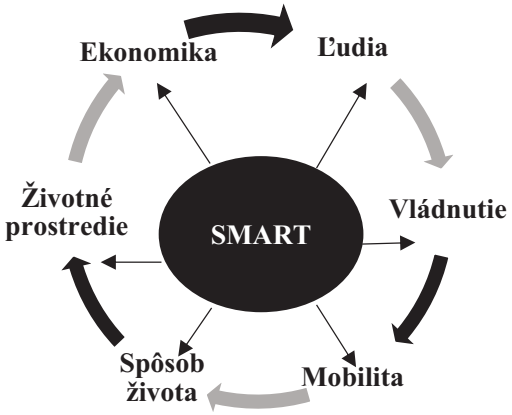

Obrázok 2 Faktory rozvoja inteligentného mesta

Prameň: Spracované podľa www.smart-cities.eu

Najvýznamnejšiu pozíciu v inteligentnom meste majú ľudia (Moritz, 2017), ktorí progresívnymi myšlienkami a ich realizáciou ovplyvňujú fungovanie ekonomiky a riadenie mesta, či už priamo (v rámci manažmentu) alebo nepriamo (ako predstavitelia potrieb, ktoré vyvolávajú dopyt po produktoch a službách). Následne tak ovplyvňujú kvalitu života v meste, charakter mobility a kvalitu životného prostredia (obr. 3).

Transformovať mesto na inteligentné si vyžaduje značné úsilie politikov a manažmentu miest, obyvateľov, podnikateľov, rovnako ako rôznych komunít v meste. Takáto transformácia nie je možná bez inteligentného riadenia rozvoja mesta, tzn. bez inteligentnej samosprávy. Úroveň inteligentného riadenia je možné hodnotiť na základe transparentnosti riadenia miest, účasťou

sociálnych partnerov, úrovňou verejných služieb a implementáciou rozvojových stratégií (Kumar, 2017; Zanella a kol., 2014; Caragliu a kol., 2011).

Z pohľadu podpory inteligentného rozvoja mesta je preto dôležité zabezpečiť participáciu podnikateľských subjektov, ako aj iných zainteresovaných subjektov a občanov na rozvoji a správe mesta, vytvoriť tak viacúrovňový systém riadenia.

Najvýznamnejšou podmienkou rozvoja mesta je udržateľnosť rozvoja mesta. Tú je potrebné zabezpečiť spracovaním plánov integrovaného udržateľného rozvoja, ktoré budú podporovať predovšetkým rozvoj zelenej ekonomiky, tzn. ekonomiky, ktorej dopady na životné prostredie sú minimálne.

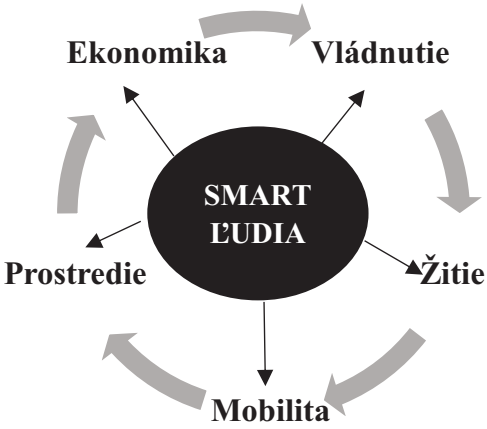

Obrázok 3 Význam inteligentných ľudí v inteligentnom meste

Prameň: Spracované podľa www.smart-cities.eu

Spracovanie týchto plánov a ich realizácia by mali byť zabezpečené prostredníctvom participácie relevantných subjektov. Predpokladom pre participáciu a spoluprácu je sieťovanie a zdieľanie informácií medzi podnikmi, investormi, samosprávou, univerzitami a obyvateľmi. Dôležité je vytváranie priestorov pre spájanie sa, komunikáciu, spoluprácu tzv. coworkingových centier a inovačných zoskupení, klastrov, ktoré umožnia rozvíjať, realizovať

a podporovať rôzne typy inovácií prostredníctvom týchto sietí. Inovácie tak môžu ovplyvniť aj rozvoj ekonomiky v meste.

Významnú úlohu v koncepte inteligentného mesta zohráva inteligentná ekonomika. Ekonomika mesta je súčasťou viacerých konceptov, ktoré sme spomínali v úvode knihy, pričom tieto reflektujú rôzne spôsoby chápania „inteligentnosti" tak v mestskom rozvoji, ako aj v ekonomike. Úroveň inteligentnej ekonomiky je daná schopnosťou reagovať na zmeny v prostredí, flexibilitou trhu práce a medzinárodnou spoluprácou. Prístup inteligentných miest k ekonomike je založený na budovaní silného sociálno-ekonomického postavenia využívaním lokálnych aktív, ako sú vedomosti, technológie, podnikanie, dostupnosť, udržateľnosť a kultúra (Caragliu a kol., 2011; Kourtit, Nijkamp, 2012). Pri budovaní inteligentnej ekonomiky je nevyhnutná postupná transformácia priemyselnej výroby na ekologickú, čistejšiu a zdravšiu, aby sme dosiahli uhlíkovo neutrálnu ekonomiku. Súčasťou inteligentnej ekonomiky je internet vecí (Zanella a kol., 2014), zdieľanie tovarov, služieb, informácií. Inteligentnou ekonomikou v meste rozumieme taký hospodársky rozvoj, ktorý napriek svojej dynamike podporuje kvalitné životné prostredie a vysokú kvalitu života. Inteligentná ekonomika podporuje rozvoj obehovej/cirkulárnej a kreatívnej ekonomiky. Klasický lineárny ekonomický model má vysokú spotrebu neobnoviteľných surovín. Dlhodobo je neudržateľný z hľadiska ekonomického, environmentálneho aj sociálneho. V rámci obehovej ekonomiky sa oproti lineárnemu modelu kladie dôraz na zaistenie stability ekonomiky s pozitívnym dopadom na kvalitu životného prostredia. Obehová ekonomika je o znižovaní odpadu a ochrane životného prostredia, ale tiež o hlbokej transformácii spôsobu fungovania celej ekonomiky. Prehodnotením spôsobu výroby a spotreby je možné generovať nové príležitosti a vytvárať nové pracovné miesta. Tento koncept sa zameriava na riešenie problémov, ktoré vznikajú v rámci celého životného cyklu produktov od ťažby cez výrobu, spotrebu, nakladanie s odpadom až po trh s druhotnými surovinami, a to nielen na riešenie problematiky redukcie odpadov. Systém obehovej ekonomiky je založený na efektívnom využívaní prírodných zdrojov dôkladnejšou recykláciou, ale predovšetkým na ich účinnom zhodnocovaní (v

rámci obehovej ekonomiky sa kladie dôraz nielen na zhodnotenie materiálov, ale predovšetkým produktov alebo ich súčastí). Týmto spôsobom sa minimalizuje odpad, ako aj náklady na vstupné materiály a energiu, ktoré sú inak potrebné na produkciu nových produktov. Transformácia na obehovú ekonomiku by mala mestám napomôcť k stabilnému a udržateľnému rozvoju zvyšovaním ekonomického rastu, zlepšovaním environmentálneho prostredia, vytváraniu sociálnej rovnováhy, a tak napomôcť k rastu konkurencieschopnosti. Koncept obehovej ekonomiky je založený na využívaní obnoviteľných zdrojov energie, šetrení materiálmi aj energiami, vodou, ekoinováciách, podpore miestnej produkcie a lokálneho obchodu, ale aj na prenájme a zdieľaní produktov a služieb. V rámci podpory kreatívnej ekonomiky inteligentná ekonomika zhodnocuje a podporuje zachovanie a rozvoj miestnej kultúry a dedičstva, rozvoj kreatívnych odvetví ekonomiky, ktorých dopady na životné prostredie sú minimálne, nakoľko väčšinu aktivít predstavuje tzv. čistá produkcia. Iniciatíva pre rozvoj inteligentnej ekonomiky musí vychádzať od riaditeľov a majiteľov lokálnych podnikov a od investorov, ale významnú podporu musí vytvárať aj miestna samospráva, predovšetkým primátor, resp. manažment mesta a mienkotvorní aktéri. Bez ich zaangažovanosti nie je možné úspešne a efektívne realizovať veľké projekty, naviazané na rozvoj infraštruktúry mesta. S rozvojom ekonomiky v meste úzko súvisí rozvoj infraštruktúry. Bez infraštruktúry technickej, technologickej, dopravnej a pod. nemôže mesto fungovať. Inteligentné mestá budú rozhodujúce pre budovanie novej synergickej infraštruktúry. V tomto smere je nevyhnutné budovanie infraštruktúry, ktorá zabezpečí úsporu prírodných zdrojov a čistú produkciu. Inteligentná ekonomika v inteligentnom meste má schopnosť využívať existujúce zdroje vrátane ľudských, pre vývoj a implementácia inovatívnych riešení, čím sa buduje konkurencieschopnosť na regionálnej, národnej ale aj medzinárodnej úrovni.

Inteligentné prostredie sa hodnotí na základe príťažlivosti prírodného prostredia, úrovne znečistenia, činností na ochranu životného prostredia a metód riadenia zdrojov. Cieľom inteligentného mesta je začlenenie princípov udržateľného rozvoja do tohto konceptu. (Zhang, Pu, 2019; Cao a kol., 2019). Kvalita

prírodného prostredia v meste je veľmi dôležitá, preto sa kladie dôraz na znižovanie emisií, obmedzenie znečisťovania, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, na recykláciu odpadu a pod.

Základom inteligentného mesta sú ľudia a ich potreby. Úroveň tejto charakteristiky je daná úrovňou kvalifikácie obyvateľov mesta, možnosťami celoživotného vzdelávania, sociálnou a etnickou rozmanitosťou, kreativitou/tvorivosťou, otvorenosťou a účasťou na verejnom živote. Úlohou inteligentného mesta je vytvoriť transparentné zásady spolupráce medzi miestnou samosprávou a obyvateľmi. Úlohou obyvateľov a miestnych zainteresovaných subjektov je účasť na správe vecí verejných a rozhodovacích procesoch. Ďalšou úlohou mesta je pre týchto ľudí vytvoriť vhodné podmienky pre život. Kvalita života v meste musí byť taká, aby ľudia v meste chceli žiť a zároveň by mesto malo byť atraktívne pre nových obyvateľov, podnikateľov a investorov či turistov. Inteligentný život sa meria existujúcimi životnými podmienkami a ich atraktivitou. Dôležitými prvkami atraktivity životných podmienok sú napr. kvalita zdravotnej starostlivosti, vzdelávania vrátane celoživotného, bezpečnosť osobná aj kybernetická, kvalita bývania, realizácia vo voľnom čase, kvalita kultúrnych zariadení, starostlivosť o historické a kultúrne pamiatky, ale tiež turistická atraktivita, sociálna súdržnosť a ďalšie prvky. Mestá by mali zabezpečiť inkluzivitu (OECD, 2020b), ponúkať štúdium pre profesie a život rôznych typov ľudí, v rôznom veku, s rôznymi danosťami, vytvárať priestor a podporovať kreativitu a pod. Vzdelaní a motivovaní ľudia sú následne zdrojom pre nové ekonomické príležitosti a rozvoj mesta.

Inteligentná mobilita je chápaná ako dostupnosť informačnej i komunikačnej infraštruktúry, aj ako rozvoj udržateľnej, inovatívnej a bezpečnej dopravy. Z hľadiska dopravy je potrebné riešiť preťaženosť dopravných systémov riadením toku dopravy, využívaním autonómnych dopravných prostriedkov, budovaním integrovaného systému dopravy, ktorý bude ekologický a čistý (Zhao, Pu, 2019; Yang, Zhu, 2019; Zhu, Liang, 2019)

Inteligentné mesto by malo zahŕňať všetky spomínané charakteristiky, a tie by mali byť vzájomne previazané. Model

inteligentného mesta založeného na faktoroch rozvoja inteligentného mesta, ktoré prepájajú inovácie popisuje obrázok 4.

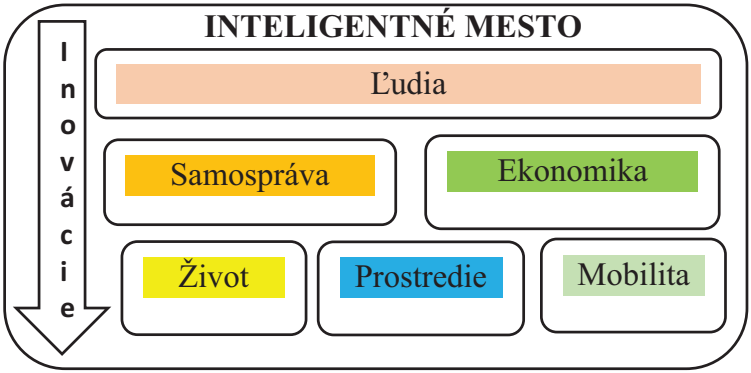

Obrázok 4 Prepojenosť prvkov inteligentného mesta
Prameň: Vlastné spracovanie

3.6. Odolné mesto

Koncept odolných miest bol reakciou na vnímanie územia, teda aj mesta ako dynamického systému, živého organizmu, prechádzajúceho rôznymi cyklami vývoja, ktoré sú reakciou na vonkajšie vplyvy (Vaňová, Petríková, 2012). Zámerom bolo vytvoriť koncept, ktorý bude viac organický ako mechanický. Názov konceptu v angličtine je resilient city, čo možno preložiť ako odolné, pružné alebo životaschopné mesto. Pojmy ako odolnosť, pružnosť sa používajú v mechanike alebo biológii, ekológii, príp. iných vedných disciplínach. Pružnosť je chápaná ako schopnosť vrátiť sa späť do „pôvodnej“ formy. Pre pojem odolnosť existujú rôzne interpretácie. V ekológii odolnosť znamená schopnosť ekosystému odolávať narušeniu bez toho, aby sa zrútil do kvalitatívne odlišného stavu. Odolné prostredie odoláva vonkajším vplyvom efektívnejšie a obnovuje sa na kvalitatívne inej úrovni. Takéto dynamické chápanie odolnosti je vhodnejšie pri nazeraní na odolnosť mestského prostredia. Odolnosť v ľudských sociálnych štruktúrach je daná skutočnosťou, že ľudia majú potenciál byť schopní do istej miery predvídať a pripravovať sa na budúcnosť, čo im umožňuje reagovať

na zmeny (Tollin a kol., 2020). Autori (Reggiani a kol., 2002; Borseková, Nijkamp, 2018; Caldarice a kol., 2019 a ďalší) sa zhodujú na tom, že odolnosť je štrukturálnou vlastnosťou mestských systémov a súvisí s ich schopnosťou neustále sa prispôsobovať ne/predvídaným zmenám, šokom a rizikám predovšetkým vďaka schopnosti aktérov predvídať niektoré okolnosti, vytvárať a implementovať stratégie, ktoré budú schopné zmierniť dlhodobé negatívne účinky náhlych zmien a pomôžu obnoviť rovnováhu, či už na pôvodnej alebo kvalitatívne zmenenej úrovni.

V kontexte odolnosti miest rozlišujú autori štyri skupiny aspektov odolnosti. Odolnosť mesta vnímajú ako (1) vytrvalosť systému v zmysle lepšieho fungovania, ako sa aj napriek zmenám predpokladalo (Masten, Powel 2003); (2) schopnosť absorbovať nepredvídané zmeny a kontinuálne fungovať (Masten, Powel 2003, OECD, 2014, 2016); (3) transformácie, v zmysle obnovy systému, schopnosti zotaviť sa zo šokov následkom nečakaných udalostí (Masten, Powel 2003, Martin, 2012); (4) schopnosti poučiť sa z nich a pripraviť sa na ne (OECD, 2016).

Koncept odolných miest poukazuje na zraniteľnosť miest pri prírodných katastrofách, hlavne v súvislosti s klimatickými zmenami. Cieľom tohto konceptu bolo vytvoriť také podmienky, ktoré pomôžu udržať mestské ekosystémy aj napriek šokom spôsobeným extrémnymi zmenami počasia (Brown, 2016; Caldarice a kol, 2019; Tollin, 2020). Globálne klimatické zmeny, ktoré prebiehajú už niekoľko desaťročí, budú podľa odborníkov pokračovať ďalej a vzhľadom na pomalé reakcie svetového spoločenstva treba očakávať zhoršovanie situácie. Extrémne počasie a udalosti súvisiace s klímou prinášajú prírodné katastrofy a hrozby, ako sú záplavy alebo extrémne suchá, zvyšovanie teploty ovzdušia, zmeny zrážkových modelov, stúpanie hladiny morí vplyvom topenia ľadovcov, požiare a pod. V rôznych regiónoch majú tieto zmeny odlišnú frekvenciu a intenzitu prejavu. Ako sa ukazuje, treba počítať s tým, že sa extrémne formy počasia v niektorých regiónoch budú vyskytovať častejšie a intenzívnejšie. To významne ovplyvní zraniteľnosť ekosystémov, hospodárskych odvetví a ľudského zdravia. V rámci konceptu odolných miest vznikajú adaptačné opatrenia, ktoré predstavujú súbor možností, ako sa prírodné, sociálne a ekonomické systémy môžu prispôsobiť prebiehajúcej

alebo očakávanej zmene klímy. Cieľom adaptačných opatrení je predovšetkým znižovať možné negatívne dôsledky – a naopak, využívať pozitívne dôsledky zmeny klímy. Dopady zmeny podnebia sa prirodzene prejavia aj v iných oblastiach života spoločnosti, a tak sa environmentálny systém konceptu postupne rozšíril o ďalšie systémy, ktoré sú súčasťou fungovania mesta (Barkham a kol. 2014; Reggiani a kol., 2002; Borseková a kol. 2018). V rámci ekonomického systému je potrebné adaptačné opatrenia zamerať na zvýšenie odolnosti miest v podmienkach recesie, globalizácie, rastu konkurencie a pod. Adaptačné opatrenia v rámci sociálneho systému je potrebné zamerať na riešenie problémov odolnosti miest predovšetkým v súvislosti s rozsiahlou migráciou (hlavne s imigráciou do miest; sú však aj mestá, ktoré majú problém s odlivom obyvateľov), starnutím populácie, populačným rastom a pod. Problém obmedzenej odolnosti miest súvisí s dopadmi negatívnych externalít na mesto z iných území alebo z nesprávneho nastavenia mestských rozvojových politík. V posledných rokoch sa osobitná pozornosť v rámci odolnosti miest venuje bezpečnostnému systému, predovšetkým v súvislosti s ochranou pred teroristickými útokmi, ochranou zdravia, digitálnej bezpečnosti, ale aj bezpečnosti fyzickej. Na to, aby mesto správne fungovalo, je potrebné vytvoriť rovnováhu medzi všetkými komponentmi systému. Stav rovnováhy v mestách bude vždy dynamický. Mestá sa musia vyrovnať s rôznymi nástrahami a problémami, ktoré existujúcu proporcionalitu narúšajú a budú ju vždy narúšať. Aktuálnosť odolnosti miest súvisí s dnešným dynamickým rozvojom spoločnosti, a preto je nevyhnutné, aby boli mestské systémy pripravené na rýchle zmeny a schopné adaptácie na nové potreby a výzvy. Na dosiahnutie tohto stavu je potrebné, aby mestský systém fungoval správne (ako celok), čo nie je možné bez moderného riadenia mesta.

Na základe uvedeného môžeme odolné mestá vymedziť ako mestá, ktoré majú schopnosť absorbovať, zotaviť sa a pripraviť sa na možné budúce nepredvídané zmeny – ekonomické, environmentálne, sociálne, bezpečnostné a inštitucionálne. To znamená, že odolné mestá sa vyznačujú relatívne dobrou pozitívnou adaptáciou na meniace sa podmienky a okolnosti. Majú schopnosť prežiť aj napriek nepriaznivým podmienkam a problémom a dokážu sa rýchlo vrátiť späť k svojmu optimálnemu

fungovaniu. Odolné mestá podporujú udržateľný rozvoj, dobrý život a komplexný rast (OECD, 2020a).

Dôležitou otázkou je, za akých okolností môžu byť mestá odolné, do akej miery a čo všetko ovplyvňuje úroveň ich odolnosti. Borseková a kol. (2018) uvádzajú, že odolnosť miest ovplyvňuje ich geografická poloha, veľkosť, hustota obyvateľov, východisková sociálna a ekonomická situácia, úroveň a kvalita infraštruktúry, sociálny kapitál, kultúra, návyky, podmienky prostredia, inštitucionálny rámec a pod.

V priebehu rokov 2015 – 2018 bol realizovaný projekt Resilient Europe, sieť pre akčné plánovanie programu URBACT (2014). Spojil 11 európskych miest, ktorých cieľom bolo budovať odolné mestá a preskúmať prechod na odolné mestá v rozličných miestnych kontextoch. Výsledkom projektu sú príklady z praxe a návrhy pre ďalšie mestá. Partneri programu Resilient Europe vnímajú odolnosť miest ako základný princíp, ktorý môže inšpirovať budúcnosť európskych miest. V rámci projektu účastníci dospeli k názoru, že integrácia a prepojenosť sú inherentnou súčasťou odolnosti miest. Podľa poznatkov získaných v mestách zapojených do projektu vyžaduje transformácia k lepšej odolnosti najmä posilňovanie kontinuálnych kľúčových systémov odolnosti miest. Tie boli identifikované ako sociálny, inštitucionálny, ekonomický a environmentálny systém (tab. 8).

Za kľúčové v rozvoji mesta v rámci konceptu odolného mesta sú považované pripravenosť a informovanosť (vedomosti) zainteresovaných strán a vytvorenie stratégií. Adaptácia na tento koncept znamená, že miestne autority, obyvatelia mesta a relevantné subjekty, ktoré sú súčasťou mestského regulačného systému, si musia byť vedomí možných rizík rozvoja, musia byť pripravení na tieto riziká (aj tie nepredvídateľné) a nadobudnúť schopnosť okamžite a efektívne reagovať aj v prípade, že niektoré z týchto rizík nastane.

Najdôležitejšou devízou odolného mesta sú odolní ľudia, ktorí predstavujú sociálny systém. Úroveň sociálneho začlenenia a sebestačnosti občanov je dôležitým ukazovateľom odolnosti (Wilson, 2012).

Tabuľka 8 Ukazovatele odolnosti mesta

Oblasť	**Odolnosť**
SYSTÉM INŠTITUCIONÁLNY	
Riadenie Správa Vládnutie	nový typ vodcovstva vo verejnom sektore, schopnosť vytvárať jedinečné partnerstvá založené na otvorenosti, transparentnosti, dôvere, spolupráci, tvorivosti, inklúzii, spoločne formulované vízie a stratégie, integrovaný prístup k rozvoju, efektívna alokácia a využívanie zdrojov, schopnosť reorganizácie, učenia sa, profesionalita verejného sektora, spolupráca medzi jednotlivými stupňami riadenia
SYSTÉM SOCIÁLNY	
Spoločnosť Ľudia Komunity	partnerstvo, participácia, spolupráca, budovanie sietí, inklúzia, súdržnosť, prístup k verejným službám, aktivita komunít, zdravie, bezpečnosť
SYSTÉM ENVIRONMENTÁLNY	
Mestské ekosystémy Infraštruktúra	udržateľný mestský ekosystém, dostupná adekvátna infraštruktúra, dostupnosť adekvátnych prírodných zdrojov, program využitia pôdy
SYSTÉM EKONOMICKÝ	
Firmy Odvetvia Start-upy	diverzifikácia odvetví generuje rast, podmienky pre vznik inovácií, ktoré následne poháňajú ekonomiku, dostupnosť pracovných miest, diverzifikované zručnosti a skúsenosti pracovnej sily, infraštruktúra podporuje ekonomické aktivity

Prameň: Vlastné spracovanie podľa OECD, 2020; URBACT, 2017.

Dôležitá je dostupnosť pracovných miest, výchova a vzdelávanie obyvateľov predovšetkým vo vzťahu k ich prístupu k ochrane zdravia, životného prostredia, ale aj vo vzťahu k participácii na rozvoji, prebratím záväzkov a zodpovednosti za budúci vývoj.

Verejnosť by mala byť súčasťou tvorby politiky odolnosti mesta spolu so vzdelávacími a výskumnými inštitúciami. Preto ďalším stavebným kameňom odolných miest sú inštitúcie vrátane inštitúcií verejnej správy. Odolné mestá vedia využiť svoj potenciál a prostredníctvom začlenenia, otvorenosti a transparentnosti zabezpečujú inkluzívnu tvorbu politiky. Treba hľadať spôsoby, ako transformovať inštitúcie na adaptabilné, ako docieliť vzájomné prepojenie medzi viacerými aktérmi, tzn. subjektmi s rozhodovacími právomocami, manažmentom mesta, susediacimi územiami, súkromným sektorom a miestnymi komunitami. Úloha mestských samospráv je v tomto procese významná z hľadiska koordinácie zapojenia aktérov; efektívneho poskytovania verejných služieb a získavania dôvery v správu mesta zamestnávaním profesionálov; rozvojom ľudských zdrojov; schopnosťou inovovať vlastné vnútorné prostredie (OECD, 2014) a participatívneho vymedzenia vízie a stratégie rozvoja. Stratégie by mali byť spracované tak, aby umožnili flexibilne reagovať a zvládnuť potenciálne zmeny, výzvy a šoky, resp. ich integrovať do mestských systémov. Pri tvorbe stratégií je dôležité časové hľadisko. Z krátkodobého časového hľadiska by mala byť prioritou záchrana všetkých ľudských životov a ochrana ľudského zdravia. Z dlhodobého časového hľadiska je prioritou transformácia mestských systémov (Chelleri, 2012). Vhodne naplánované a implementované stratégie vedú k vyššej odolnosti miest.

Odolnosť miest veľmi významne ovplyvňuje ekonomika, ktorú tvoria diverzifikované odvetvia (ICLEI, 2012). Nevyhnutnosťou je podpora kreatívnych odvetví a odvetví založených na znalostiach, lebo tieto majú najväčší potenciál produkovať inovácie a ovplyvňovať konkurencieschopnosť a udržateľnosť ekonomiky mesta.

Schopnosť miest adaptovať sa na zmeny významnou mierou ovplyvňuje environmentálny systém mesta, pod ktorým treba rozumieť predovšetkým udržateľnosť životného prostredia. V tomto ponímaní ale zohrávajú rovnako dôležitú úlohu zložky fyzického (infraštruktúra – technická, dopravná, komunikačná) aj prírodného prostredia (zeleň, voda, ovzdušie a ďalšie ekosystémy). Ovplyvňujú kvalitu života v meste z hľadiska kvality životného prostredia, dotvárajú vizuál mesta a zabezpečujú prepojenie jednotlivých systémov. Preto je potrebné venovať pozornosť zraniteľnosti

jednotlivých zložiek infraštruktúry a mestských ekosystémov voči akútnym zmenám a chronickému stresu. Pri tvorbe stratégií odolných miest je dôležité analyzovať súčasný stav a preskúmať možnosti, ako sa môže infraštruktúra stať adaptívnejšou a ako je možné včas a efektívne obnoviť mestské ekosystémy alebo vytvoriť nové tak, aby poskytovali viac výhod.

Ako sme už uviedli v predchádzajúcom texte, pôvodne bol koncept odolných miest zameraný na zabezpečenie udržateľného rozvoja mesta hlavne z pohľadu environmentálneho systému, ktorý je súčasťou agendy udržateľnosti Agenda 2030 (OSN, 2017). Autori sa postupne začali venovať problematike, za aký čas sa systém dokáže vrátiť do rovnováhy po tom, čo sa v jeho rozvoji vyskytli rôzne problémy a poruchy. V posledných rokoch sa dôraz kladie na adaptačnú schopnosť celého mestského systému. V nadchádzajúcich desaťročiach je potrebné okrem opatrení na globálnej úrovni vytvárať kapacity práve na väčšiu odolnosť miest. Z hľadiska odolnosti je výzvou hľadanie spôsobov, ako môžu ľudia a inštitúcie riadiť sociálno-ekologickú dynamiku zlepšovania blahobytu človeka od miestnej úrovne až po úroveň globálnu (Folke, 2016), ako urobiť mestá sebestačnými, energeticky efektívnejšími z hľadiska ekonomickej reality a energetických zmien spojených s nedostatkom energie, ako znížiť závislosť od ropy a iných fosílnych palív a pod. Odolnosť miest treba vnímať v kontexte mesta ako celku – ako schopnosť mestských systémov, spoločenstiev, jednotlivcov, organizácií a podnikov zotaviť sa, zachovať si svoju funkciu a prosperovať po náhlej zmene, šoku alebo strese bez ohľadu na ich dopad, frekvenciu alebo veľkosť, pričom predpokladom je dobrá príprava, tzn. vytváranie požadovaných kapacít, alokácia zdrojov a systém plánovania. Pozornosť sa upriamuje na využívanie moderných inteligentných technológií, ktoré môžu mestám pomôcť lepšie zvládať zmeny. Vďaka včasnému predvídaniu zmien bude možné zmeny predvídať a lepšie sa na ne pripraviť a reagovať.

3.7. Kreatívne mesto

„V posledných desaťročiach bola pozornosť venovaná skúmaniu vplyvu kreativity, inovácií, holistickému prístupu a laterálnemu

mysleniu v kontexte miestneho rozvoja a jeho stratégií. Tento posun v myslení viedol k vytvoreniu nového prístupu, k územnému rozvoju na miestnej úrovni, ktorý sa označuje za koncept kreatívneho mesta" (Vaňová, Miškovičová, 2014, s. 610). Koncept kreatívneho mesta vychádza z teórií aglomeračných úspor, teórií sociálneho kapitálu a teórií ľudského kapitálu.

Koncept kreatívneho mesta sa po prvýkrát objavil v 80. rokoch 20. storočia a odvtedy ho rozvíjali mnohí experti (napr. Hall, 1998; Landry, Bianchini, 1995; Bradford, 2004). „Dôvod, prečo je vhodné zaoberať sa kreatívnymi mestami, vychádza zo skutočnosti, že mestá a mestské oblasti boli vždy miestami, kde sa darilo ľudskej kreativite. Nielen svetové umenie a pokrok v ľudskom myslení, ale aj veľké technologické objavy, vytvárajúce nové priemyselné odvetvia a dokonca celé nové produkčné modely, majú pôvod v takýchto miestach. Odkedy sa mestá stali natoľko veľkými a komplexnými, že predstavujú problém pre mestský manažment, stali sa tiež laboratóriami, miestami, kde sa rodia riešenia (technologické, organizačné, legislatívne a sociálne) vlastných problémov rastu" (Hall, 2009). Pri koncepte kreatívneho mesta je dôležité uvedomenie si skutočnosti, že kreativita môže pochádzať od kohokoľvek, kto rieši problémy invenčným spôsobom, či už je to sociálny pracovník, podnikateľ, vedec alebo štátny zamestnanec. Kreativita nie je iba o tom – mať nápady, ale aj o schopnosti realizovať ich (Howkins, 2007; Miškovičová, Vaňová, 2015b).

Jedným z hlavných dôvodov vzniku tohto konceptu rozvoja miest ako súčasti konceptu kreatívnej ekonomiky je silný vplyv globalizácie a tlak na rast konkurencieschopnosti nielen podnikateľského prostredia, ale predovšetkým území. Vývoj ukazuje, že úspešnejšími a konkurencieschopnejšími sú také územia, v ktorých inovácie vznikajú, oproti územiam, kde sa niečo vyrába. Na dosiahnutie konkurencieschopnosti nestačí len inovatívny prístup. Na rozdiel od inovácií, ktoré sa vyznačujú novosťou alebo vylepšením, kreativita sa spája s originalitou, a v tom spočíva pridaná hodnota konceptu kreatívnej ekonomiky oproti inovatívnym prístupom (Kozáková, 2014, s. 13). V súvislosti s rozvojom území sa o kreativite začalo viac hovoriť už od polovice 90. rokov 20. storočia. Dovtedy sa rôzne subjekty verejného, súkromného a neziskového sektora venovali skôr prvkom ako kultúra, kultúrne plánovanie,

kultúrne zdroje, kultúrny priemysel alebo umenie v procese podpory miestneho rozvoja (Landry, 2005).

Multidisciplinárny charakter konceptu kreatívneho mesta neumožňuje jeho jednoduché vymedzenie. Niektorí autori ho definujú prostredníctvom kreatívneho priemyslu, resp. kreatívnej ekonomiky (Evans, 2009; Flew, 2010; Chapain, Comunian, 2010; Booyens, Molotja, Phiri, 2011, a i.), iní cez kreatívnu triedu[1] (Florida, 2002; Clifton, Cooke, 2009; Chantelot, Pérès, Virol, 2011; Gordon, 2013; Miškovičová, 2016). Kvalifikovaní ľudia a predstavitelia kreatívnej triedy sa považujú za čoraz mobilnejších, radi sa koncentrujú v aglomeráciách, ktoré im poskytujú vhodné podmienky na život a prácu. Florida (2002) za hlavné faktory determinujúce úspešnosť rozvoja miest považuje existenciu 3T faktorov ekonomického rozvoja – technológií, talentu a tolerancie. Preto by sa mestá mali zamerať na rozvoj vybavenosti a aktivít v oblasti kultúry, športu, voľného času, aby ich prilákali a nie na podniky ako také. Koncept je tiež spájaný s procesom kreatívneho a inovatívneho myslenia (Landry, 2000; Kalandides, Lange, 2007), resp. kľúčovými predpokladmi jeho rozvoja, predovšetkým s kreatívnymi a kultúrnymi organizáciami a činnosťami (Bradford, 2004; UNCTAD, 2008; Smith, Warfield, 2008; zdroj Vaňová a kol., 2016).

Koncept kreatívneho mesta má množstvo zástancov (Florida, 2005, 2017; Landry, 2000, 2006; Romain, Trip, 2009; Vaňová, 2010; Pratt, 2011) aj kritikov, podobne ako celá teória kreatívnej ekonomiky a kreatívnej triedy (Chatterton, 2000; Kagan, Hahn, 2011).

Podľa zástancov konceptu kreatívneho mesta ide o mesto, ktoré je centrom umenia a kultúrnej infraštruktúry, aktívnej kreatívnej ekonomiky[2], podporovateľom kultúry a kreativity (Baycan, a kol. 2011). Je to mesto, ktoré charakterizujú inovácie,

---

[1] Autorom pojmu kreatívna trieda je R. Florida (2004). Vymedzenie aj pojem samotný má mnoho kritikov (napr. Krätke, 2011; Pratt, 2011). Pre účely nasledujúceho textu budeme pod kreatívnou triedou rozumieť „pracovnú sila, ktorej hlavným pracovným nástrojom je tvorivosť a kreatívne myslenie, ktoré prináša nové podnety a nové pohľady a vytvára nové, inovované produkty“ (Kloudová, 2010, s. 27).

[2] Veľmi jednoducho môžeme kreatívnu ekonomiku vymedziť cez jej ekonomický a spoločenský význam pre spoločnosť, pretože pomáha oživiť upadajúce oblasti, rozvíjať vzdialené oblasti, podporuje ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva (UNCTAD, 2010).

diverzita, výrazný imidž a značka, spolupráca a vytváranie sietí (Hall, 2009; Landry, 2000; Hosper, 2003).

Na kreatívne mesto je nevyhnutné nazerať ako na jeden z možných prístupov k sociálno-ekonomickému rozvoju mesta. Dôležité je, aby manažment mesta považoval za nositeľa kreativity nielen predstaviteľov kreatívnej triedy, ale prakticky kohokoľvek, kto prináša inovácie, invenčné nápady, má nekonvenčné myslenie, kreatívny prístup k rôznym situáciám a dokáže transformovať tieto nápady a myšlienky do reálnych riešení (UNCTAD, 2010). Impulzom pre realizáciu tohto konceptu sú podľa Pratta (2011) interné a externé vplyvy. Z vnútorného prostredia prichádza podnet v prípade potreby riešenia nejakého problému mesta alebo uspokojenia potreby, resp. potrieb na strane dopytu (v segmente obyvateľov, podnikateľov, návštevníkov a pod.). Externým vplyvom, ktorý môže byť dôvodom pre realizáciu konceptu kreatívneho mesta (napríklad realizácia megaeventu), je snaha mesta o zaradenie do siete kreatívnych miest UNESCO, alebo v EÚ je to snaha o získanie titulu Európske hlavné mesto kultúry (v podmienkach SR je úspešným príkladom mesto Košice).

Podľa niektorých odborníkov možno kreatívne mesto chápať ako nástroj zabezpečenia trvalej udržateľnosti, nakoľko v sebe spája ekonomické, sociálne, environmentálne a kultúrne aspekty rozvoja. Autori Steward, Kuska (2008) ho vymedzujú na základe piatich oblastí udržateľnosti: (1) environmentálnej (kvalita životného prostredia a ekologických služieb); (2) sociálno-kultúrnej (kultúrna, etnická, náboženská tolerancia, otvorenosť, dostupnosť sociálnej infraštruktúry, bývania, priestorov podporujúcich kreativitu); (3) technologickej (rozvoj relevantných technológií, dizajnu a pod.); (4) ekonomickej (podpora lokálnej produkcie); (5) oblasti verejnej politiky (otvorenosť, participácia, transparentnosť). Základnou myšlienkou konceptu je poznanie dostupného potenciálu, problémov a špecifík mesta, ako aj poznanie potrieb ekonomických subjektov, ktoré v ňom pôsobia. Faktory, ktoré implementáciu tohto konceptu ovplyvňujú, sú kreativita, kultúra a schopnosť kooperácie medzi lokálnymi ekonomickými subjektmi vo vnútri, aj mimo konkrétneho mesta.

Kreatívne mesto predstavuje komplexný prístup k podpore sociálno-ekonomického rozvoja (dotýka sa rôznych oblastí života v území a rôznych subjektov v meste), s osobitným dôrazom na podporu umenia a kultúrnej infraštruktúry, kreatívnej triedy, kreatívnej ekonomiky a kreatívneho prostredia. V kreatívnych mestách je využívanie a odovzdávanie si vedomostí a skúseností neobmedzené. Kreatívne mestá umožňujú a podporujú interakcie a otvorenosť na všetkých úrovniach, podporujú interakcie medzi kreatívnymi klastrami, ktoré môžu viesť k neočakávaným synergiám a výsledkom, podporujú kreatívne univerzity a ich partnerstvá s inými kreatívnymi klastrami (Ozsoy a kol., 2006).

Samosprávy miest zohrávajú v rozvoji kreatívnych miest významnú úlohu v tom, že zodpovedajú za vytvorenie atraktívnych a vhodných podmienok na život a prácu a rovnako môžu vytvoriť podporné prostredie, ktoré podporuje udržateľné kreatívne odvetvia (Vaňová a kol., 2017). Ciele, ktoré realizácia konceptu kreatívneho mesta napĺňa, možno rozdeliť do štyroch skupín. Možno ich realizovať samostatne, ale častejšie sa aplikujú v kombinácii. Prvým a najčastejšie realizovaným cieľom je reštrukturalizácia miestnej ekonomiky prechodom od starých tradičných odvetví ku kreatívnym, kultúrnym, formou podpory kreatívnych klastrov a podporou rozvoja kultúrneho a kreatívneho priemyslu, resp. odvetví[3]. Kreatívne klastre majú najčastejšie formu medzisektorových klastrov a sú považované za jeden zo základných faktorov kreatívneho mesta (Romein, Trip, 2009). Tento typ klastrov prináša mestu nielen ekonomické efekty. Preto je takáto forma podpory odvetví kreatívneho a kultúrneho priemyslu dôležitá pri ich etablovaní ako prirodzenej súčasti miestnej ekonomiky. Tieto odvetvia sú viacerými autormi (Romein, Trip, 2009; Evans, 2009; Flew, 2010; Storper, 2010; Rivas, 2011, Rehák,

[3] Kreatívny priemysel vo všeobecnosti predstavuje prienik medzi umením, kultúrou, podnikaním a technológiami, pričom zahŕňa aktivity súvisiace s dizajnom, výrobou a distribúciou tovarov a služieb, ktoré ako hlavný vstupný kapitál využívajú práve ľudskú kreativitu (Bobirca, Draghici, 2011). V dokumente *Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v SR* (2019) zaradilo MK SR do kreatívnych odvetví architektúru, divadlo, hudbu, literatúru a knižný trh, audiovíziu, vizuálne umenie, dizajn, módny priemysel, remeslá, nové média, softvér a tiež komunikačné média, podporné služby (umelecké a eventové agentúry, poradenské spoločnosti, a i.), IKT, reklamný priemysel (2019).

2014) považované za jednu z hnacích síl rozvoja miestnych, regionálnych a následne aj národných ekonomík, v čom sa, okrem spomínaných autorov, zhodujú viaceré medzinárodné organizácie (napr. KEA, 2006; UNCTAD, 2010; UNESCO, 2009) a významná úloha im bola priradená v uplynulom, ale aj v novom plánovacom období EÚ do roku 2030. Revitalizácia a regenerácia mesta je ďalším cieľom v prípade, ak je potrebné riešiť socio-ekonomické problémy alebo podporiť atraktivitu mesta (Landry 2006; Romein, Trip, 2009; Deisbury, Basu, 2010). Realizácia konceptu je v tomto prípade založená na podpore aktivít a infraštruktúry, ktoré zvyšujú atraktivitu územia, a to nie iba pre subjekty z vonkajšieho prostredia, ale predovšetkým pre obyvateľov mesta a miestne podnikateľské subjekty. Atraktivitu kreatívneho mesta – okrem celkového vzhľadu, atmosféry alebo imidžu – dotvára rozmanitosť kultúrnej, športovej infraštruktúry a podujatí, dostupnosť priestorov na stretávanie, tvorbu vzťahov/sietí, zdieľanie informácií, nápadov, ale aj možnosti ďalšieho vzdelávania. Dôležitou súčasťou je tiež environmentálny aspekt prostredia, ako je zeleň v meste, počet parkov, kvalita ovzdušia, intenzita hluku a podobne (Romein, Trip, 2009). Cieľom môže byť tiež celková transformácia mesta alebo jeho častí, reštrukturalizácia urbánneho socio-ekonomického priestoru, založeného na miestnych špecifikách (UNCTAD, 2008, 2010). Významnou súčasťou kreatívneho mesta je vytváranie prostredia pre spoluvytváranie ponuky mesta, na ktorej sa môžu podieľať obyvatelia, podnikateľské subjekty, návštevníci a pod. (Bekkers, Tummers, 2014). Realizácia konceptu kreatívneho mesta robí mesto atraktívnejším a konkurencieschopnejším. Viacerí autori (Vaňová, 1996, 2006; Florida, 2004; Clifton, Cooke, 2009; Gordon, 2013) sa zhodujú v tom, že investície do atraktívneho prostredia dokážu udržať a prilákať nový kvalitný, vzdelaný ľudský potenciál, čo môže byť ďalším impulzom pre rozvoj územia.

Spoločnosť INTELI (2011) zostavila typológiu stratégií kreatívneho mesta na základe výskumu vlastností kreatívneho mesta v malých a stredne veľkých mestách (tabuľka 9).

V záujme udržateľnosti kreatívneho mesta je potrebné rešpektovať miestne špecifiká, zabezpečiť rovnocennosť partnerov podieľajúcich sa na rozvoji a ich aktívnu participáciu (Vaňová,

2010), rešpektovať predstaviteľov kreatívneho priemyslu ako katalyzátora a sprostredkovateľa kreatívneho rozvoja, a tiež vytvárať kreatívne prostredie.

Tabuľka 9 Typológia stratégií kreatívnych miest

Zameranie stratégie	Popis
Fyzický prístup	stratégie zamerané na zastavané prostredie, jeho renováciu alebo regeneráciu – hľadanie nových možností využívania starých alebo nepoužívaných priestorov, nevyužitých plôch a pod.
Zelený prístup	stratégie orientované na kvalitu života a prírodného prostredia
Tematický prístup	stratégie zamerané na kreatívne a kultúrne aktivity – tematické podujatia a festivaly (hudba, film, jedlo, literatúra, ...)
Integrovaný prístup	komplexné stratégie zamerané na kreatívny a kultúrny priemysel, zahŕňajúci sociálnu, podnikateľskú, environmentálnu a fyzickú sféru

Prameň: Miškovičová, 2016 podľa INTELI, 2011

Nasledujúca tabuľka 10 sumarizuje a porovnáva tri skupiny faktorov miestneho rozvoja – tradičné faktory, faktory kvality života a kreatívneho mesta. V rámci kreatívneho prostredia sú tradičné endogénne faktory miestneho rozvoja dopĺňané a čiastočne nahrádzané mäkkými faktormi, ktorých vplyv na rozvoj nie je možné presne kvantifikovať (Rumpel, Slach, Koutský, 2007). Faktory kvality života (Mercer, 2014a; OECD, 2014; European Union, 2013) odrážajú potrebu doplniť pri hodnotení ľudského blahobytu a rozvoja mesta tradičné faktory o mäkké faktory, ktoré tieto skutočnosti v modernej spoločnosti lepšie vystihujú.

Tabuľka 10 Porovnanie indikátorov rozvoja mesta

Oblasť	**Indikátory**
TRADIČNÉ/TVRDÉ FAKTORY ROZVOJA	
Endogénne	potenciál mesta – prírodný, ľudský, sociálny, kultúrny, urbanistický, ekonomický, technický, finančný; poznatky, technológie, atď.
Exogénne	stupeň rozvoja krajiny; otvorenosť ekonomiky; PZI; hospodárska a sociálna politika; právny rámec; stratégie; nadregionálna infraštruktúra
MÄKKÉ FAKTORY/KVALITA ŽIVOTA	
Politické a sociálne prostredie	zahraničné vzťahy; vnútorná stabilita; kriminalita; vymáhateľnosť práva; prítomnosť, integrácia imigrantov; bezpečnosť, dôvera; osobná sloboda; média, cenzúra; volebná účasť; konzultovanie pravidiel so subjektmi
Ekonomické prostredie	bezpečnosť práce; osobný príjem; dlhodobá miera nezamestnanosti; bankové služby; pracovné príležitosti; finančná situácia domácností
Vzdelávanie	dosiahnuté vzdelanie obyvateľstva; zručnosti a schopnosti študentov; počet a dostupnosť škôl
Zdravotníctvo	služby nemocníc; predpokladaná dĺžka života; zdravotná starostlivosť
Životné prostredie	kvalita ovzdušia; hlučnosť prostredia; čistota prostredia; kvalita vody; aktivity zamerané na boj proti klimatickým zmenám
Verejné služby a doprava	elektrická energia; pitná voda; telefónna sieť; poštové služby; verejná doprava; preťaženosť dopravných trás; letiská; železnice; vodná doprava; maloobchod; poskytované verejné služby (napr. kultúra, šport, údržba verejných priestranstiev, zelene, budov); administratívne služby
Voľný čas	gastronomické zariadenia; kultúrne vyžitie; voľný čas – možnosti jeho využitia
Bývanie	vybavenosť domácimi spotrebičmi a nábytkom; opravy, údržba domácností; náklady na bývanie; počet izieb na osobu

Prameň: Miškovičová, Vaňová (2014)

Faktory kreatívneho mesta ovplyvňujú ukazovatele charakterizujúce kvalitu života s dôrazom na kultúrnu a kreatívnu infraštruktúru, nehmotné a abstraktné prvky mesta, ako sú vzťahy a postoje, história, tradície, symbolické hodnoty, zmyslové vnímanie a pod. Identifikované ukazovatele kreatívneho mesta sú výsledkom primárnych výskumov (Romein, Trip, 2009; Landry, Hyamst, 2012; INTELI, 2011).

Kľúčové faktory, nevyhnutné pre rozvoj kreatívnych miest (tab. 11), možno rozdeliť do troch skupín: (1) kvalitné ľudské zdroje (ich rôznorodosť, povedomie, siete, partnerstvá subjektov verejného, súkromného a neziskového sektora, vzájomná komunikácia, priaznivá sociálna klíma, miestna identita); (2) mestské prostredie charakterizované tvrdou a mäkkou infraštruktúrou (služby vzdelávania, výskumné a inovačné centrá, kultúra, atď.); (3) podpora územnej samosprávy vrátane politickej a finančnej pomoci (Vaňová a kol., 2016).

Tabuľka 11 Indikátory kreatívneho mesta

Oblasť	**Indikátory**
Politický a verejný rámec	zmysel pre etiku, zodpovednosť, adaptabilnosť medzi miestnymi verejnými činiteľmi; transparentnosť a dostupnosť miestnych verejných činiteľov; ochota spolupracovať; úroveň decentralizácie vybraných zodpovedností; podpora dobrovoľníckeho a komunitného sektora; kvalita zamestnancov mesta; podmienky rozvoja; úroveň napĺňania stanovených cieľov; úroveň a rozsah poskytovaných verejných služieb
Sociálne prostredie	hodnoty a postoje; sociálna tolerancia; otvorenosť voči diverzite (vierovyznanie, sexuálna orientácia, etnické skupiny, hodnoty, myšlienky); otvorenosť verejného, súkromného, dobrovoľníckeho /komunitného sektora; zapájanie komunity do diania v meste; dôvera; spolupráca; sociálny kapitál; občianske združenia a iné mimovládne organizácie; vzťah spoločnosti k vzdelávaniu a vedomostiam; rôznorodosť vzdelávacích možností; podpora miestnych talentov
Reprezentácia mesta	imidž mesta; symbolická hodnota kultúrneho dedičstva; jasná identita mesta; sebavedomie obyvateľov; rôznorodosť príležitostí a možností na sebareflexiu obyvateľov; rôznorodosť kultúrnych priestorov a ich dostupnosť; rôznorodosť mäkkej infraštruktúry (pozri nižšie)

pokračovanie tabuľky 11

Podnikanie, veda, výskum, inovácie	priaznivé podmienky pre podnikanie; spoločenské uznanie miestnych podnikateľov; podporný systém pre starých aj nových podnikateľov; možnosti na vznik, rozvoj a implementáciu inovácií; dostupnosť výskumno-vývojových zariadení; kreatívny priemysel; rôznorodosť ľudského kapitálu; odborné a praktické vzdelávanie
Komunikácia, prepojenosť a sieťovanie	priaznivá prepojenosť mesta (vo vnútri aj navonok); úroveň dostupnosti do/v mesta/e; prechodnosť mestom (možnosti pre peších účastníkov cestnej premávky); kvalita verejného dopravného systému; kvalita cestnej infraštruktúry; znalosť cudzích jazykov; klastre; hnedé plochy
Zastavané prostredie	rôznorodosť a veľkosť budov, verejných priestranstiev a ich vhodnosť pre pešiu chôdzu, cyklistov; stav a kvalita tvrdej a mäkkej infraštruktúry; ekologicky priaznivá infraštruktúra; zdravotnícke, sociálne a vzdelávacie zariadenia a ich kvalita
Mäkká infraštruktúra	podujatia; kultúrne, športové možnosti; parky; knižnice; maloobchod; gastronomické, ubytovacie zariadenia; kultúrne dedičstvo; nehmotné dedičstvo; aktívny pouličný život; vedecko-výskumné, rozvojové centrá
Kvalita života/ Blahobyt	hrubý domáci produkt; kvalita ponúkaných služieb v meste; kriminalita; bezpečnosť; životné prostredie; celkové vnímanie života v meste

Prameň: Miškovičová, Vaňová (2014)

V posledných rokoch bol koncept kreatívnych miest podrobený kritike. Mnohé mestá sú však pozitívnym príkladom toho, že ide o koncept, ktorý môže naštartovať proces zmien v meste a priniesť pozitívne efekty pre rozvoj mesta.

3.8. Agilné mesto

Trend agilných miest je relatívne novým trendom, teoreticky málo preskúmaným a popísaným. Vychádza z predpokladu, že ak chcú mestá prosperovať, musia byť agilné, tzn. flexibilné, pripravené rýchlo reagovať na meniace sa potreby a naplno využívať príležitosti, ktoré im ponúka rozvoj súčasnej spoločnosti.

Na základe nášho prieskumu sme zistili, že koncept agilných miest prešiel do súčasnosti dvomi etapami vývoja. Vznik konceptu

agilných miest podmienila potreba a nevyhnutnosť prepojiť mesto, občanov a inovátorov pri zavádzaní inovatívnych riešení. Koncept vychádzal zo skutočnosti, že pre dobré strategické rozhodnutia nie sú vždy k dispozícii správne informácie a vedomosti (Citymart, 2013). Mestá sa často rozhodujú na základe dôvery a poznania poskytovateľov riešení, pričom práve títo nemusia poskytovať najlepšie alebo inovatívne riešenia a zároveň tieto riešenia nemusia zodpovedať potrebám ich užívateľov. V ďalších rokoch sa koncept rozšíril a dnes vychádza z toho, že dôvodom pre agilitu miest je štvrtá priemyselná revolúcia, ktorá si od miest vyžaduje rýchle reakcie na zmeny v potrebách na úrovni všetkým oblastí života mesta a procesov, ktoré ich ovplyvňujú (World Economic Forum, 2018).

V agilnom meste samospráva podporuje prebiehajúce transformácie veľmi pružne, podľa aktuálnych potrieb. Stratégie a operatívne opatrenia vychádzajú z reálnych dát, ktoré sa analyzujú, vyhodnocujú, zdieľajú. Tým sa jednotlivé systémy v meste môžu prepájať, vznikajú tzv. interoperabilné systémy, ktoré sa vďaka zdieľaniu dát optimalizujú. Agilné mestá by podľa prieskumov uskutočnených v rôznych mestách, ktoré sa hlásia k tomuto trendu, mali mať agilné vedenie, štandardizované obstarávanie a podporovať inovácie (Citymart, 2013, World Economic Forum, 2018).

Agilné vedenie miest presadzuje inovácie na základe vopred stanovených cieľov, ktoré sú hnacou silou inovatívnych riešení a rozvoja. Agilnosť mesta spočíva v tom, že dokáže identifikovať potreby, odkomunikovať výzvu na inováciu, vyhľadať možnosti, vyhodnotiť ich a obstarať najlepšie riešenia. Agilné mestá experimentujú a implementujú inovácie na troch úrovniach: fyzickej, digitálnej a environmentálnej (World Economic Forum, 2018). Na fyzickej úrovni ide o schopnosť súčasnej infraštruktúry adaptovať sa na nové potreby bez nadmerných investícií, dlhých plánovacích procesov alebo nepríjemných dopadov na občanov. V rámci digitálnej úrovne ide o schopnosť využiť technológie tak, aby kompetentné subjekty lepšie rozumeli novým trendom a potrebám ľudí, a tiež poskytnúť im reálny pohľad na mestskú infraštruktúru a služby tak, aby mohli optimalizovať jej výhody. V rámci environmentálnej úrovne ide o schopnosť miest zmierniť dopady aktivít na životné prostredie aplikovaním inovácií vo fyzickej aj digitálnej sfére.

V tomto procese je nevyhnutným krokom štandardizácia obstarávania a s tým súvisiace vymedzenie nástrojov, noriem, certifikačných schém a zavedenie procesov, ktoré uľahčia obstarávateľom posúdiť úroveň inovácií a inteligentných riešení. Na druhej strane poskytovatelia riešení by mali prostredníctvom vopred stanoveného overeného formátu vedieť, aké zodpovedajúce informácie o svojich produktoch majú obstarávateľovi (mestu) poskytnúť. Tieto opatrenia umožňujú štandardný a transparentný proces obstarávania.

Podpora inovácií v agilnom meste je tak založená na sprístupňovaní potrebných dát pre potenciálnych inovátorov, na komunikácii s nimi v zmysle zadávania požiadaviek a hodnotenia riešení, ako aj na poskytovaní referencií iným mestám a výchove vlastných zamestnancov, aby boli inováciám otvorení. Osvedčilo sa tiež vytváranie dátových platforiem, kde sú prezentované osvedčené postupy pre poskytovateľov a mestá. Pomocou zdieľania informácií cez platformy je možné procesy zefektívniť a urobiť transparentnými (Citymart, 2013).

Svetové ekonomické fórum pre mestá a urbanizáciu vytvorilo na základe prieskumov uskutočnených v rôznych mestách rámec pre agilitu v nasledujúcich kľúčových oblastiach – vládnutie/správa vecí verejných, vzdelávanie, informačné technológie, budovy, pôda, energia, mobilita, bezpečnosť, ktoré spolu vytvárajú index agility mesta (World Economic Forum, 2018). Vzhľadom na skutočnosť, že ide o nové poznatky, v nasledujúcom texte popíšeme jednotlivé faktory agilného mesta podrobnejšie.

Agilné mesto uplatňuje pri riadení prístup zdola nahor, podporuje spoluprácu a kooperáciu zainteresovaných strán, transparentné služby, obstarávanie a flexibilné využitie zdrojov mesta. Nástroje, prostredníctvom ktorých je možné tento prístup realizovať, zahŕňajú platformy pre otvorené zdieľanie dát, prepojené platformy a iniciatívy, primeraný až nízky rozpočet, proces obstarávania, ktorý umožňuje postupné, ale v zásade rýchle obstarávanie. Súčasťou kultúry správy agilného mesta je využívanie systémového prístupu, kontinuálnej transformácie a inovovania. Stratégie sú tvorené organicky, ako evolučný plán.

Model agilného vzdelávania umožňuje adaptáciu a včas reaguje na neustále zmeny vo svete. Na rozdiel od tradičnej školy,

ktorá vytvára podklady pre vzdelávanie na dlhé obdobie, agilné vzdelávanie reaguje na najnovšie poznatky nadobudnuté rôznymi projektmi a výskumami. Umožňuje zmeny v témach, parametroch a zameraní. Agilné vzdelávanie prepája študentov a učiteľov v záujme spoločného výskumu na základe vzájomnej spolupráce, zdôrazňuje kurátorskú úlohu pedagógov a navrhuje adaptívny rámec namiesto pevných učebných osnov. Priestory, v ktorých sa vzdelávanie poskytuje, umožňujú flexibilitu vzhľadom na meniace sa potreby a aktivity. Vzdelávanie umožňuje kreatívne využívanie digitálnych platforiem a ich prispôsobenie pre rôzne štýly učenia.

Agilné informačné technológie (IT) sú založené na synergii jednotlivých systémov v rámci mesta, ale aj medzi mestami. Sú účinné, flexibilné, odolné, bezpečné a predovšetkým zodpovedajú potrebám užívateľa. Vyznačujú sa konvergenciou služieb, adaptáciou procesov, pamäte a pripojenia aktuálnej potrebe, automatickým riešením problémov, vysokou dostupnosťou a nízkou spotrebou zdrojov. Agilné IT aktíva musia byť jednoduché na ovládanie, musia byť odolné a schopné absorbovať nové štruktúry dát, služieb a žiadostí. Prostredníctvom konsolidácie IT infraštruktúry a služieb je potrebné zabezpečiť prevádzkovú efektívnosť za súčasného zníženia negatívnych dopadov využívania IT na životné prostredie.

Život v neformálnych osadách, táboroch a slumoch predstavuje hrozbu pre zdravie aj blahobyt ľudí, a navyše prináša riziko zvýšenia miery kriminality a násilia. Riešenie týchto problémov je často finančne náročné. Riešením môžu byť tzv. agilné budovy (Russell, 2011), založené na koncepte „celkového výkonu budovy“ alebo multifunkčného využitia. Koncept výkonu budovy hodnotí výkon budovy na základe priestorového, akustického, vizuálneho, tepelného piliera, vnútornej kvality ovzdušia a budovania integrity. Multifunkčné agilné budovy sú tiež budovy, ktoré sú uhlíkovo neutrálne, energeticky pozitívne, technicky sofistikované a podporujú rozmanitú kombináciu využitia. Zvyčajne však ide o viacúčelové budovy, ktorých priestory môžu byť flexibilne využívané a priestory sú zdieľané podľa súčasných potrieb. Tento prístup stimuluje trh smerom k transformácii starých budov (zvyčajne na základe 6 kľúčových indikátorov: redukcie uhlíkovej stopy, energetickej nezávislosti, zdravia ľudí, integrácie s mestskou

infraštruktúrou, monitorovaním aktuálneho výkonu a systémovou prepojenosťou). Z hľadiska výstavby agilných budov je potrebné tvoriť plány, podporujúce rozumné zahusťovanie prostredia aj vzhľadom na mobilitu a hustotu zástavby.

S pojmom agilná pôda sa spája najmä agilné územné plánovanie a využívanie pôdy v meste. Cieľom je znižovanie nákladov na zmenu využívania pôdy a tiež skracovanie doby, za ktorú sa táto zmena uskutoční. Agilná pôda predstavuje pôdu, ktorá môže byť využívaná dočasne, je dobre rozdelená medzi dopravné prostriedky, ľudí a otvorené nezastavané priestranstvá, pričom konečný účel využívania môže byť (rýchlo) zmenený. Veľmi dôležité je multifunkčné využitie pôdy s vytvorením synergického efektu, využitie ciest aj vo forme verejného priestoru, ako aj využitie pôdy na poľnohospodárske projekty vhodné do mesta.

Agilná energia predstavuje taký typ energetického systému, ktorý v priemere znižuje energetické straty, uľahčuje prechod na obnoviteľné zdroje energie a koordinuje diverzifikované zdroje energie pre zaistenie bezpečnosti dodávok. Synergia z integrácie systémov, ako je elektrina, plyn, diaľkové vykurovanie/chladenie a využívanie IoT môže významne prispieť k tomuto cieľu.

Agilná mobilita zahŕňa flexibilnú infraštruktúru podporovanú spoločnou digitálnou platformou, ktorá poskytuje informácie o možnostiach prepravy v reálnom čase, zabezpečuje optimalizáciu prepravy, neobmedzený prístup a systémovú interoperabilitu. Napomáha minimalizovať osobnú dopravu a viac využívať verejnú dopravu. Je multimodálna, nízkonákladová a škálovateľná, zahŕňa aj typy mobility, ktoré zvyšujú rýchlosť dochádzania, znižujú skleníkové plyny a emisie, zlepšuje životný štýl, bezpečnosť a zdravie v mestách. Agilná mobilita znamená mobilitu ľudí, ale aj strojov a je schopná absorbovať nové formy prepravy, napr. autonómne vozidlá.

Agilná bezpečnosť zahŕňa široké spektrum dátovo riadených a na problém sa orientujúcich prístupov, ktoré musia byť transparentné, bezpečné a odkonzultované v odbornej aj laickej verejnosti. Agilná bezpečnosť je zabezpečená prostredníctvom inteligentnejších politík a prevenčných stratégií. Prevenčné stratégie pomáhajú riešiť sociálne a ekonomické faktory, ktoré ovplyvňujú kriminalitu a terorizmus (koncentrácia znevýhodnení,

vysoká miera nezamestnanosti mladých, nerovnosť príjmov a pod.). V rámci agilnej bezpečnosti sa využíva široké spektrum nových technológií, napr. mapovanie kriminality v reálnom čase, biometrické platformy, kamerové systémy, osobný výstražný/ personálny systém privolania pomoci, detekcia streľby, nasadenie kaucií, monitorovanie podmienečne prepustených, elektronický monitoring alebo mapovanie sociálnych sietí. Cieľom agilnej bezpečnosti je schopnosť predvídať a predpovedať porušenia bezpečnosti, zločiny a včas im zabrániť. Všetky opatrenia musia byť realizované transparentne na základe etických noriem, pravidiel ochrany údajov a ochrany občianskych slobôd. Stručný prehľad opatrení na jednotlivých úrovniach podľa vymedzených oblastí agilného mesta poskytuje tabuľka 12.

Tabuľka 12 Opatrenia na zlepšenie agilných miest

Oblasť	Úroveň opatrení		
	Fyzická	**Digitálna**	**Enviromentálna**
Agilná správa mesta	- zapojenie aktérov - zoštíhlené, agilné obstarávanie a financovanie - politika a regulácia prostredia	- vzájomne prepojené digitálne služby - technológie 4. priemyselnej revolúcie - spokojnosť s digitálnymi službami	- efektívnosť/ šetrenie zdrojov mesta - kvalita ovzdušia
Agilné budovy	- inteligentná prevádzka - výkonný dizajn - celková výkonnosť	- big data - IOT - umelá inteligencia	- nulová alebo kladná energia - energetická nezávislosť - pasívny dizajn
Agilná pôda	- využitie - flexibilita - diverzifikácia	- zber dát - ukladanie dát	- sledovanie a vyhodnotenie biodiverzity - znižovanie oteplenia
Agilná bezpečnosť	- obrana a dizajn - územné plánovanie - komunikácia	- dashboardy - inteligentné senzory - integrovaný záchranný systém	- intervencie založené na dátach - občianska angažovanosť - inteligentný monitoring

pokračovanie tabuľky 12

Agilná energia	- využívanie nízkonáklad. zdrojov - prispôsobivosť kolísaniu energie - diverzifikácia primárnych zdrojov a ich integrácia	- inteligentné ovládanie - užívateľský prehľad odberov - podiel spotreby energie na jednotlivca/ domácnosť	- využitie obnoviteľných zdrojov - emisie CO_2 - energetická účinnosť a efektívnosť
Agilná mobilita	- čas dochádzky - hustota prepravy - multimodálnosť	- dynamickosť diaľničného a mýtneho systému - platobné systémy pri integrovanej mobilite - mobilné App	produkcia - CO_2 - emisií - hlučnosť
Agilné vzdelávanie	- flexibilné využitie prostredia - prepojenie vzdelávanie na svet okolo - terénny výskum	-strategické mapovanie najvhodnejších foriem - integrácia kombinovaných foriem - diverzifikácia digitálnych technológií	- ekologicky udržateľné prostredie pre vzdelávanie - integrácia enviro problematiky do vzdelávania
Agilné IT	- konsolidované - efektívne - flexibilné	- počet - odolnosť - spokojnosť	redukcia: - emisií - spotreby energie - nárokov na pozemky

Prameň: Vlastné spracovanie; podľa World Economic Forum, 2018

Agilné mesto využíva taktiku, ktorá vytvára multiplikačné efekty, čo znamená, že ekologicky motivované zmeny môžu podporiť ekonomické príležitosti, vytvoriť produktívnejšie pracovné miesta, pomôcť oživiť zanedbané komunity a mať tak pozitívne sociálne dopady. Pre zlepšenie budúcnosti je však potrebné vedieť zhodnocovať rôzne efekty a výhody politických rozhodnutí a súkromných investícií (Russel, 2011).

3.9. Mesto ako živé laboratórium

Všetky vyššie spomínané trendy zdôrazňujú význam inovácií, nových kreatívnych nápadov a technológií v rozvoji miest. Zároveň vo všetkých spomínaných trendoch je zdôraznená skutočnosť, že riadiť inovácie v mestách nie je možné bez zapojenia zainteresovaných strán, ktoré môžu využívať, vytvárať, ovplyvňovať alebo byť ovplyvňované inováciami. Jedným zo spôsobov, ako realizovať v meste inovácie so zapojením zainteresovaných strán, je vytvorenie živého mestského laboratória.

Mesto je priestorom, kde sa stretávajú záujmy verejného, súkromného a neziskového sektora. Tieto záujmy sú často rôzne, preto je hľadanie konsenzu pri dosahovaní spoločných cieľov realizáciou zmien nevyhnutné (Vaňová, 2006). Snaha realizovať zmeny v meste aj formou inovácií však niekedy zlyháva. Teória aj prax poukazujú na to, že príčinou je zlá príprava procesov, nedostatočné nasadenie inovácií, ale aj nedostatočná komunikácia o pripravovaných zmenách, predovšetkým z dôvodu obmedzeného zapojenia zainteresovaných subjektov, netransparentnosť procesu obstarávania a pod. Dôvodom je práve nesúlad medzi zámermi a predstavami, ako aj skutočnými potrebami na strane mesta, súkromného sektoru, obyvateľov, výskumných centier a pod.

Koncept živých laboratórií predstavuje nový spôsob rozvoja, podpory a rozvíjania akčnej formy partnerstiev medzi rôznymi zainteresovanými stranami pri spoluvytváraní a zavádzaní inovácií v prostredí mesta. Prvýkrát sa koncept živých laboratórií objavuje v odbornej literatúre v roku 2000 ako názov pre testovanie nových technológií v domácnosti ako v experimentálnom prostredí (Markopoulos, Rauterberg, 2000). Za autora myšlienky mestských živých laboratórií sa považuje William J. Mitchell, ktorý v roku 2003 navrhol presťahovať výskum a vývoj v rámci IKT do časti mesta alebo budovy, aby bolo možné v praxi monitorovať reakcie a interakcie používateľov. Cieľom bolo urýchliť vývoj a zavádzanie inovácií na základe interakcie medzi realizátorom a používateľom inovácie. Postupne sa táto myšlienka testovania inovácií začala využívať v mestských častiach aj v rámci iných

projektov, napríklad v oblastiach udržateľnej energie, architektúry, bezpečnosti, ochrany zdravia, mobility a pod.

V literatúre sú definované tri rôzne pohľady na koncept živých laboratórií. Ballon, Pierson a Delaere (2005), Quak a kol. (2015) považujú živé laboratória za experimentálne, resp. testovacie prostredie (Nesterova, Quak, 2016; Lucassen a kol., 2015), v ktorom sa inovácia formuje v podmienkach skutočného života a v ktorej sú používatelia považovaní za koproducentov alebo spolutvorcov. Inovácia je výsledkom kolektívneho úsilia rôznych zainteresovaných strán, ktoré za bežných okolností majú v rámci inovačného procesu iba obmedzený kontakt a minimálny priestor na spoluprácu. Lucassen s kolektívom (2014) definujú živé laboratórium ako testovacie prostredie v rámci reálneho prostredia. Cyklický vývoj a hodnotenie komplexných, inovatívnych konceptov a technológií, ktoré sú súčasťou operačného systému, prebieha v reálnom prostredí, kde viaceré zainteresované strany s rôznym pozadím a záujmami spolupracujú na dosiahnutí spoločného cieľa. Eriksson, Niitamo a Kulkki (2006), Bergvall-Kåreborn, Eriksson, Ståhlbröst, Svensson (2009) definujú živé laboratória ako metodiku výskumu a vývoja, kde sa inovácie (napr. služby, výrobky, vylepšenia aplikácií) tvoria a overujú v kolaboratívnych viackontextových empirických realistických prostrediach (2005, s. 5). Posledný prístup definuje živé laboratórium ako otvorený inovačný ekosystém (ENoLL, 2020) zameraný na používateľa, v ktorom zainteresované subjekty spolupracujú vo všetkých fázach testovania od plánovania, implementácie a hodnotenia vrátane systému spätnej väzby, kde sú navrhované opatrenia alebo technologické riešenia revidované a neustále sa zdokonaľujú tak, aby vyhovovali potrebám zainteresovaných strán.

Viacerí autori odborných publikácií (napr. Bergvall-Kåreborn, Holst, Ståhlbröst, 2009; Westerlund, Leminen, 2011; Dell'Era, Landoni, 2014; Borseková a kol., 2016) sa zhodujú v tom, že všetky spomínané prístupy sú prijateľné a navzájom sa dopĺňajú. Na základe uvedeného sa dá súhlasiť s názorom Molinariho, že cieľom živých mestských laboratórií je zvýšiť účasť občanov na veciach verejných, a tak do výskumu a vývoja implementovať nové prístupy (2011).

Živé laboratória fungujú často ako forma verejno-súkromného partnerstva, v rámci ktorého firmy, verejné orgány a občania spolupracujú na tvorbe, testovaní a hodnotení nových služieb, podnikov, trhov a technológií v reálnom prostredí alebo v prostredí virtuálnych sietí (Dell´Era, Landoni, 2014). Živé laboratória ako priestor pre experimentovanie sú založené na systematickom co-creation prístupe (Bekker, Tummers, 2014), tzn. na prístupe zameranom na spoluvytváranie hodnôt realizátorov s užívateľmi vo verejnom záujme. Zainteresované subjekty sú zastúpené verejným aj súkromným sektorom a osobitné postavenie tu majú univerzity alebo výskumné inštitúcie. V ideálnom prípade by malo byť mesto/mestský úrad zodpovedné za vznik a fungovanie živého laboratória, predovšetkým v zmysle koordinácie všetkých zainteresovaných strán – poskytovateľov aj používateľov, rovnako aj za počiatočné financovanie budovania infraštruktúry živého laboratória a priebežné financovanie stimulácie inovácie a testovania (Cosgrave, Tryfona, 2013). Univerzity sú v úlohe výskumných organizácií. Ich úlohou je počiatočný vývoj a výskum potrebnej infraštruktúry pre implementáciu živého laboratória, ale aj vývoj produktov, ktoré sa majú testovať. Súkromný sektor spolupracuje pri financovaní projektov a komercializuje produkty živého laboratória. Spolupráca poskytovateľov a užívateľov v rámci testovania inovácií môže priniesť nové, často nečakané riešenia.

Táto nová forma spolupráce sa realizuje pilotne v rámci časti mesta, kde sa testujú a následne realizujú inovácie, či už technické alebo sociálne. Mestské laboratória predstavujú realizáciu experimentu v praxi v konkrétnom priestore a čase. Zainteresované strany sú do procesov plánovania a implementácie inovácií zapojené oveľa skôr, ako sa začne s ich širšou implementáciou. Tento prístup umožňuje revidovať nedostatky a systém zdokonaľovať tak, aby vyhovoval potrebám zainteresovaných strán a dosiahol sa čo najlepší efekt na dlhú dobu. Živé laboratória v mestách sú často súčasťou konkrétnej obytnej štvrte, mestskej časti a predstavujú tak reálne prostredia, v ktorom sa stretávajú občania, výskumné organizácie, súkromné spoločnosti a predstavitelia miest, aby spoločným úsilím a na základe vzájomnej komunikácie vytvorili nové hodnoty, overili nové postupy, produkty, procesy, s cieľom

rýchlejšej diseminácie informácií a inovácií. Spôsoby, akým živé laboratória fungujú, sa líšia v závislosti od typu lokality, obsahu experimentu, typu inovácií, ktorá sa v nich testuje. Prvky ako spolupráca, spoluvytváranie a testovanie sú pre živé laboratória spoločné. Proces testovania je naplánovaný do podrobností, prispôsobuje sa okolnostiam podľa potreby a situácie. Financovanie testovania je zainteresovanými stranami zabezpečené tak, aby sa vopred stanovené ciele splnili.

Medzi hlavné princípy fungovania živých laboratórií patrí otvorenosť, overovanie reálnych možností, zachovávanie hodnôt a ich udržateľný rozvoj (Bergvall-Kåreborn, Ståhlbröst, Eriksson, Svensson, 2009).

V posledných rokoch vzniklo vo svete množstvo živých laboratórií, viac či menej úspešných. V EÚ sa začala myšlienka živých laboratórií šíriť v roku 2006. Vznikla Európska sieť živých laboratórií a v roku 2010 medzinárodné, neziskové a nezávislé združenie Living Labs (Eskelinen, 2015). V súčasnosti funguje jednotná platforma, prostredníctvom ktorej je možné osvedčené postupy, vedúce k požadovanej transformácii, zdieľať s ďalšími mestami vo forme Európskej siete živých laboratórií (ENoLL-European Network of Living Labs – https://enoll.org/about-us/) alebo platformy CIVITAS (https://civitas.eu/projects). CIVITAS prezentuje projekty zamerané na mobilitu. ENoLL prezentuje projekty zamerané na zelené mesto, smart mesto, ale aj menšie projekty zamerané na zdravie, mobilitu, komunitný život a pod. Táto nezisková organizácia združuje živé laboratóriá v krajinách po celom svete a podporuje ich spoluprácu a rozvoj ako nový prístupu k inteligentnému, kreatívnemu, udržateľnému rozvoju miest. Sieť EnoLL úzko spolupracuje so živými laboratóriami v Severnej a Južnej Amerike, v Afrike, Austrálii a Indii. Stáva sa tak globálnejšou a podporuje výmenu poznatkov a skúseností na celom svete. Podobné formy aktivít a spolupráce sa postupne vytvárajú aj medzi živými mestskými laboratóriami v USA, Afrike alebo Ázii (napr. African Network of Living Lab; Brazilian Network of Living Labs; atď.). Zmyslom živých laboratórií je teda aj zdieľanie nadobudnutých poznatkov, skúseností a príkladov úspešných, príp. aj neúspešných projektov, z ktorých sa ďalšie mestá môžu poučiť, resp. ich využiť ako osvedčené. Na

základe niektorých výskumov však možno povedať, že európske krajiny sú priekopníkmi pri tvorbe živých mestských laboratórií (Borseková, Vaňová, Vitálišová, 2016). Dôvodom je aj skutočnosť, že realizácia živých mestských laboratórií je finančne aj personálne náročnou záležitosťou a nie je možné ich realizovať bez verejných finančných prostriedkov (Nesti, 2015).

Na základe výskumov (Borseková, Vaňová, Vitálišová, 2016) je implementácia konceptu živých laboratórií neoddeliteľnou súčasťou rozvoja inteligentných, agilných, kreatívnych a udržateľných miest, pretože zapojenie miestnej komunity ako spolutvorcu nových inovácií je jedným z predpokladov identifikácie sa komunity s významnými zmenami v meste. Úspešné živé laboratória majú svoju tradíciu a stálych zamestnancov. Hlavnými výstupmi sú najčastejšie inovácie v oblasti IKT a služieb, tvorby politík, plánovania, životného prostredia, mobility a pod.

3.10. Charterové mesto

Ako predposledný koncept uvádzame špecifický, ale jedinečný, zaujímavý a vizionársky koncept P. Romera. Paul Romer je profesorom ekonómie na univerzite v New Yorku a držiteľom Nobelovej ceny za ekonómiu z roku 2018. V roku 2011 Romer publikoval koncept charterových[4] miest. Tento koncept nie je zameraný na rozvoj už existujúcich miest, ale na budovanie nových miest, ktoré postupne vznikajú z rôznych dôvodov, či už politických, ekonomických alebo sociálnych.

Romer sa dlhodobo zaoberá problematikou redukcie chudoby. Podľa neho jedným z kľúčových faktorov eliminácie chudoby je dobrá správa vecí verejných. Ľudia, ktorí žijú v chudobných krajinách, emigrujú často preto, aby inde našli možnosti zárobku a vlastného rozvoja, no nezriedka končia v slumoch a rovnakej chudobe, z akej odišli. Organizácia Spojených národov predpokladá, že v najbližších desaťročiach sa viac ako tri miliardy ľudí vo vidine lepšieho života presťahuje do miest. Preto je potrebné hľadať riešenia, ako poskytnúť chudobným migrantom

[4] Termín charterové mesto je odvodené od angl. výrazu charter = zmluva o prenájme.

alternatívne miesto na život. Reálne môžeme hovoriť o dvoch spôsoboch, ako sa svet s trendom migrácie do miest môže vyrovnať a ako sa mu môže prispôsobiť. Prvým riešením je rozšírenie už existujúcich miest a druhým je vybudovanie nových miest, pričom jednou z možností sú tzv. „charterové mestá".

Sternova škola manažmentu na Newyorskej univerzite experimentovala s konceptom charterových miest a jej poznatky môžu byť vzorom pre nasledovníkov.

Podľa Romera (2011, 2015) by mali mať chudobní ľudia možnosť namiesto migrácie do metropol rozhodnúť sa pre život v charterovom meste, kde by mohli získať prácu a zabezpečiť si tak slušnú životnú úroveň. V nových charterových mestách by rozvinuté krajiny pripravili pravidlá pre stovky miliónov chudobných rodín, ktoré by sa mohli stať ich obyvateľmi (Romer, Fuller, 2010). Charterové mestá by mali pomôcť riešiť problémy neuveriteľne zrýchleného tempa urbanizácie v rozvojovom svete (napríklad v Indii, Brazílii a pod.).

Podstatou myšlienky charterového mesta je tzv. startup city v zmysle novovzniknutého mesta, resp. mestskej reformnej zóny. Takéto mesto, na rozdiel od existujúceho mesta, je možné navrhnúť bez toho, aby boli potrebné zásahy do existujúceho prostredia a hľadanie kompromisu medzi zainteresovanými stranami. Startup city môže byť navrhnuté netradične, inovatívne a ponúkať obyvateľom život podľa pravidiel zakotvených v dokumente, ktorý špecifikuje zakladajúce princípy vzniku takéhoto mesta.

Životaschopné mestá majú milióny obyvateľov, preto by podľa Romera malo byť charterové mesto veľké. Z toho vyplýva jeden zo základných predpokladov budovania charterového mesta – dostatočne veľké voľné územie (cca 1 000 štvorcových kilometrov pre cca 10 miliónov ľudí s hustotou obyvateľstva 10 000 na kilometer štvorcový). Druhým významným predpokladom je charta/norma, definujúca súbor pravidiel, ktoré sa budú v meste uplatňovať a ktorými sa budú všetci obyvatelia mesta riadiť. Charta nahrádza vnútroštátne, regionálne, resp. provinčné právo alebo štátne právo. Problémom v súčasnosti je, že nie všetky štáty umožňujú miestnym vládnym štruktúram vlastniť a rozvíjať vlastné charty. Ďalším problémom je, že význam charty

miestnej vlády sa v štátoch, ktoré tieto charty umožňujú, výrazne líši. Základným rozdielom je miera miestnej autonómie, ktorú štát prostredníctvom ústavy a štátnych stanov udeľuje lokálnej vláde. Nastavenie pravidiel miestnou chartou má aj viaceré výhody, ale tiež niektoré nevýhody (pozri https://ballotpedia.org/Chartered_local_government). Výhodou môže byť zníženie legislatívnych zásahov do záležitostí mesta, obyvatelia môžu určiť formu a administratívne usporiadanie miestnej samosprávy, čo im umožňuje významnejšie postavenie pri určovaní politík miestnej samosprávy. Táto výhoda podporuje záujem obyvateľov o dianie v meste a ich aktívnu participáciu. Naopak, nevýhodou by mohla byť prípadná nestabilita v miestnej samospráve vplyvom častých zmien charty. Problémy môže spôsobiť aj to, ak miestna vláda umožňuje miestnym politickým a záujmovým skupinám väčšiu slobodu od štátneho dozoru a zasahovania. Navyše, systém založený na miestnej charte môže sťažiť riešenie regionálnych problémov, ak miestna samospráva odmietne účasť na nich. Charterové mestá umožňujú vysokú mieru flexibility vo výbere nových spôsobov vládnutia. Môžu byť spravované občanmi mesta alebo riadiacou štruktúrou tretej strany. Základnou podmienkou pre vznik a fungovanie charterových miest je uplatňovanie demokratických princípov, ako sú rovnosť všetkých obyvateľov a transparentnosť; účinný právny systém; využívanie najlepších obchodných praktík globálnej ekonomiky, ktorej základ tvorí efektívna infraštruktúra napomáhajúca obchodu.

Charterové mestá by mali byť budované tak, aby využívali najmodernejšie technológie a inovatívne riešenia v oblasti dopravnej a technickej infraštruktúry, architektúry a environmentalistiky. Majú jedinečnú šancu od začiatku budovať moderný ekologický, ekonomický a sociálny systém. Vo fungujúcich mestách je realizáciu spomínaných zmien veľmi náročné zabezpečiť, vyžaduje si to zdĺhavé a náročné opatrenia a procesy, ktoré často komplikujú bežný život mesta.

Uplatniť koncept charterových miest je možné v každej krajine, ktorá povoľuje chartu miestnej vlády a ktorá potrebuje a chce realizovať zmeny. Z experimentovania s novými typmi a formami vládnutia môže profitovať každá ekonomika, pričom vyskúšať niečo nové sú ochotnejšie väčšinou vlády, ktoré musia

riešiť väčšie problémy. Práve z tohto dôvodu sa idea charterových miest navrhuje uplatňovať najmä v rozvojových krajinách, v ktorých by sa nové mestá budovali na základe partnerstva medzi „chudobnou“ a „bohatou“ krajinou.

Romerova vízia je založená na vybudovaní desiatok, možno stoviek miest na základe partnerstva medzi chudobnými a bohatými krajinami. Vkladom chudobných krajín do projektu by boli rozsiahle pozemky. Vyspelé krajiny by zabezpečili projekt charterového mesta dôveryhodným justičným systémom, ktorý zakotvuje právny štát. S právnou ochranou by súkromní investori na pozemkoch budovali stavby a potrebnú technickú, dopravnú, sociálnu a environmentálnu infraštruktúru. Nevyhnutnosťou je prístup k moru, aby charterové mesto mohlo využívať lode na prepravu ľudí a tovaru aj za predpokladu nestability alebo nepriateľstva susedných území. Budovanie nového moderného mesta si vyžaduje vysoké náklady, predovšetkým zo strany vlád/y, ktoré sú spojené s budovaním spomínanej infraštruktúry. Pre hostiteľskú krajinu sú budované zadarmo, ak by sa pozemky mohli prenajať, nie predať, súkromným prevádzkovateľom. Ide o investíciu do budúcnosti, ktorá by mala riešiť rozvoj územia inteligentným spôsobom s využitím najmodernejších technológií a postupov. Administratívne náklady by sa vracali partnerom vo forme špeciálnej dane z nárastu hodnoty pozemkov, ku ktorému dochádza, keď sa rozvíja veľké, dobre rozbehnuté mesto (Romer, 2011, 2015). Romer (2015) pritom zdôrazňuje troch hlavných aktérov, ktorými by boli: (1) hostiteľská krajina, poskytujúca pozemky, ako osobitné zóny reformy; (2) zdrojová (východisková) krajina, z ktorej budú pochádzať obyvatelia charterového mesta; (3) rozvinutá ručiteľská krajina, spravujúca mesto tak, aby sa zabezpečilo dodržiavanie nových pravidiel všetkými stranami. Jednou z možností je umožniť vláde, aby pri tvorbe charterového mesta prevzala všetky tri úlohy.

Podľa Romera (2011) je jednoduchšie a efektívnejšie navrhnúť a vybudovať úplne nové mesto, ktoré umožňuje ľuďom žiť život podľa pravidiel zakotvených v zákonnom dokumente, ktorý špecifikuje zakladajúce princípy mesta. Ako príklad koncepcie

charterového mesta sa často uvádza Hongkong[5] (Romer, 2015) a Shenzhen[6]. Obe mestá zohrali dôležitú úlohu pri podpore reformy čínskeho hospodárstva.

O tom, že tento koncept je aktuálny, svedčí aj skutočnosť, že v súčasnosti sa pripravuje projekt charterových megamiest v blízkosti Vladivostoku a na Andamanoch (súostrovie v Indonézii). Sú výsledkom medzinárodnej spolupráce niekoľkých krajín s cieľom zlepšiť migračnú politiku, a takýmto spôsobom aj život obyvateľov v indo-pacifickom regióne. Autorom týchto projektov je V. Kumar (mailová komunikácia autorky s iniciátorom projektu). India a Rusko spolupracujú na spoločnom rozvoji ázijskej časti Ruska (zmluva o spolupráci bola podpísaná v septembri 2019) s tým, že do spolupráce sa môžu zapojiť aj ďalšie krajiny regiónu (ako najvýznamnejší partner sa javí Čína). Okrem zlepšenia života obyvateľov je cieľom aj ekonomický rozvoj (rozvoj námorného koridoru Vladivostok – Chennai, s prepojením až na Petrohrad). Na rozdiel od Shenzhenu, vybudovaného čínskou vládou, bude veľkomesto Vladivostok vybudované viacerými krajinami z indicko-tichomorskej oblasti ako spoločné charterové mesto.

Kritici konceptu charterových miest poukazujú na nebezpečenstvá súvisiace s budovaním nových miest bez ohľadu na ich politické a sociálne dopady. Problém vidia predovšetkým v podkopávaní úlohy vlády, ale aj v prístupe bohatých krajín

[5] Mesto leží na ploche 1 098 km^2 a má približne 7 miliónov obyvateľov. Hongkong má jednu z najliberálnejších ekonomík sveta, je významným ekonomickým, turistickým a obchodným centrom krajiny, moderným veľkomestom, kde sa podarilo skĺbiť modernú ekonomiku, architektúru s historickými a kultúrnymi pamiatkami, panelovú zástavbu s nedotknutou prírodou a bohatstvo s chudobou. V roku 1997 Hongkong prešiel späť pod správu Číny. Dnes je jednou z osobitných administratívnych oblastí Čínskej ľudovej republiky a riadi sa hongkonskou miniústavou. Za úspechom Hongkongu je kombinácia faktorov, ako sú právny štát, jeho hospodárska politika a vláda, ktorá umožnila podnikanie a zárobok na bývanie pomerne ľahkým spôsobom (Romer, 2015).

[6] S Hongkongom hraničí nové mesto Shenzhen, ktoré vzniklo ako jedna z prvých hospodárskych zón v rámci hospodárskych reforiem na konci 80. rokov 20. storočia. Stalo sa ikonou ekonomického rastu krajiny. S rozlohou 2 020 km^2 a takmer 10 miliónmi obyvateľov je jedným z najväčších a najbohatších miest v Číne a jedným z najrýchlejšie rastúcich miest na svete. Je výsledkom experimentu novej vládnej štruktúry a hospodárskej politiky zameranej na zahraničné investície, je tiež dôležitým dopravným uzlom. Sídlia tu najväčšie čínske banky, veľa high-tech spoločností a podnikov.

k obyvateľom chudobných krajín a vo vysokých nákladoch na ich realizáciu. Príkladom je realizácia konceptu v Guatemale, ktorý zlyhal, pretože navrhovaná riadiaca štruktúra nebola založená na riadiacej štruktúre Guatemaly, ale mimo nej.

Z doterajších skúseností vyplýva, že najväčším problémom tohto konceptu je získať garantujúcu krajinu a garantov vo vnútri hostiteľskej krajiny.

3.11. Šťastné mesto

Medzi unikátne koncepty rozvoja miest patrí koncept šťastných miest (z anglického Happy City). Ch. Montgomery s kolektívom začal zbierať dôkazy z oblasti psychológie, neurovedy, sociológie, zdravotníctva a behaviorálnej ekonómie na podporu myšlienky budovania šťastných miest. Výsledkom ich úsilia bola štúdia, ktorá poukázala na existenciu veľmi silnej korelácie medzi systémami mestského prostredia a emočným blahom ľudí, ktorí v ňom žijú. Montgomery (2014, s. 2) vo svojej publikácií *Happy city* vychádza z predpokladu, že „šťastnejší ľudia majú väčšiu aktivitu v tej časti mozgu, ktorá je zodpovedná za zábavu a produkujú menšie množstvo stresových hormónov, čoho výsledkom je menej chorôb, kvalitnejší spánok, dlhší život, menej psychických problémov a zvýšená produktivita v práci. Niet teda pochýb o tom, že mestá by nás mali robiť šťastnými, a práve šťastie by malo byť jedným z najdôležitejších cieľov pre ich staviteľov“.

Niektorí autori spájajú pojem šťastných miest s digitálnou transformáciou a inteligentnými mestami. Šťastné mestá vnímajú ako mestá, ktoré „poskytujú podmienky pre život a plne využívajú digitálne technológie...“ (Brdulak a kol., 2017, XIII). V tejto súvislosti pripomíname skutočnosť, ktorú sme uviedli v kapitole o inteligentných mestách, že digitálne technológie by nemali byť cieľom, ale prostriedkom na dosiahnutie cieľov, ich využitie však nemusí robiť všetkých šťastnými v súvislosti s ich vekom, zručnosťami, kultúrou, hodnotami a pod. Na druhej strane je tu skutočnosť, že pomocou digitálnych technológií možno riešiť mnohé problémy súvisiace so životom obyvateľov mesta efektívnejšie a účelnejšie.

Šťastné mestá sú unikátne prístupom k rozvoju miest. Plánovanie mestského rozvoja, mestská infraštruktúra a občianska vybavenosť sú realizované takým spôsobom, aby ľudia žijúci v meste boli „šťastní“. Koncept šťastných miest je založený na budovaní mesta „pre ľudí“, pričom dôraz nie je kladený len na materiálnu stránku rozvoja mesta. „Šťastné mesto“ musí vytvárať podmienky pre sociálnu interakciu, ktorá je hnacou silou ľudského šťastia (Hye a kol., 2018). Sociálna interakcia a zdravé medziľudské vzťahy sa najviac prejavujú v dôvere a pracovnej oblasti – v schopnosti pracovať, byť produktívnejší a tvorivejší – výsledkom toho by mal byť rast HDP. Ekonomický prínos z budovania šťastných miest môže byť v dlhodobom časovom horizonte oveľa vyšší ako výdavky, ktoré sú na vybudovanie takéhoto mesta vynaložené (Montgomery, 2014; Yok a kol., 2018, a ďalší).

Základnými faktormi pre život šťastných ľudí v šťastných mestách sú kvalitná zdravotná starostlivosť, dobre zabezpečený vzdelávací systém, dostupnosť kvalitných a zdravých potravín, čisté životné prostredie, blízkosť komunít a rýchla a dostupná doprava. Pri plánovaní šťastných miest zohrávajú dôležitú úlohu tiež architektúra a estetika v meste (Yok a kol, 2018).

Cieľom konceptu šťastných miest je podľa Montgomeryho (2014): (1) vybudovať dostupné, spravodlivé a bezpečné mestá a mestské časti; (2) využívať moderné, inteligentné riešenia pre dopravný systém a mobilitu, ktoré sú šetrné k životnému prostrediu a podporujú dobré zdravie a zdravý životný štýl obyvateľov; (3) prostredníctvom integrácie postupov, dodržiavania princípov ekologického manažmentu, v záujme zlepšenia biodiverzity a zníženia rizík dopadov klimatických zmien vybudovať ekologicky rôznorodé a udržateľné mestské ekosystémy s množstvom zelených a modrých plôch; (4) vytvárať inkluzívne obytné zóny a verejné priestranstvá, ktoré podporujú sociálnu interakciu obyvateľov; (5) vytvárať podmienky pre rozvoj miestnej ekonomiky, ktorá poskytne široké spektrum pracovných príležitostí pre všetky skupiny obyvateľov; (6) vytvárať podmienky a podporovať kvalitný vzdelávací systém a umožniť rozvoj vedomostí i zručností prostredníctvom celoživotného vzdelávania; (7) prostredníctvom inovatívnych riešení nakladania s odpadom

znižovať mieru znečistenia miest, zabezpečiť ochranu životného prostredia a zdravia obyvateľov.

Základným predpokladom procesu budovania šťastných miest by sa mala stať participácia občanov na riadení a plánovaní mesta a správe vecí verejných. Podľa zástancov tohto konceptu je to jedna z ciest, ako vytvoriť mesto ekologické, sociálne spravodlivé, esteticky príjemné a efektívne hospodáriace.

Tento koncept je svojím spôsobom originálny, ale má svoje úskalia. Dosiahnuť šťastie všetkých obyvateľov mesta a vytvoriť tak šťastné mesto je problematické. „Žiadne mesto nemôže byť šťastné, ak veľká časť obyvateľov v centre mesta alebo v okrajových štvrtiach nezdieľa šťastie“ (Brown, 2016, s. 5). Na problematiku treba nazerať s hlbším poznaním ekonomických, sociálnych a environmentálnych aspektov života mesta, kde problémy sú špecifické a hľadanie riešení náročné a nejednoznačné.

4. ZHRNUTIE PROBLEMATIKY TRENDOV V ROZVOJI MIEST

Mestá sa od svojho vzniku menia a rozvíjajú v závislosti od zmien v spoločnosti. Dnešný dynamický vývoj vo všetkých oblastiach si vyžaduje zmeny v prístupe k rozvoju miest.

4.1. Komparácia trendov rozvoja miest

V minulom storočí bola zvýšená pozornosť venovaná regionálnemu rozvoju. Až ku koncu 20. storočia sa začalo objavovať viac výskumných a teoretických prác zameraných na rozvoj miest. Súvisí to predovšetkým s pribúdaním veľkých miest, mestských aglomerácií, megamiest, ktorých štruktúry významne ovplyvňujú celé regióny, ale aj národnú a medzinárodnú úroveň.

Na mesto dnes treba nazerať zo širšej územnej perspektívy, z hľadiska väzieb a vzťahov s okolitým prostredím. Rozvoj miest ovplyvňujú endogénne a exogénne faktory vrátane rozhodnutí prijatých na miestnej, národnej a medzinárodnej úrovni. Na druhej strane, rozvoj veľkých miest výrazne ovplyvňuje regionálny, národný ale aj medzinárodný rozvoj.

Rozvoj miest dnes nie je možné vtesnať do administratívnych hraníc mesta. V tejto súvislosti je dôležitou otázkou veľkosť mesta. Tejto problematike je venovaných množstvo štúdií. Treba si uvedomiť, že ovplyvniť veľkosť mesta je v súčasných podmienkach náročné. Mestá sa rozrastajú vlastnými aktivitami, ale aj rastom okolitých sídel a následným vzájomným prepojením alebo splynutím. Veľkosť miest však nesúvisí len s ich rozrastaním sa do priestoru, ale aj s rastom počtu obyvateľov a hustotou osídlenia. Štúdie naznačujú, že väčšie mestá majú oproti stredne veľkým mestám vážnejšie problémy s odolnosťou a životným prostredím. Naopak, menšie mestá sú otvorenejšie a inovatívnejšie. Európa je jedným z najviac urbanizovaných svetadielov na svete. Viac ako dve tretiny obyvateľov Európy žije v mestských oblastiach a ich podiel sa neustále zvyšuje. Rozvoj miest bude určujúcim

faktorom budúceho hospodárskeho, sociálneho a územného rozvoja Európskej únie a aj Slovenska. Poznatky, ktoré sme v tejto publikácii zosumarizovali, môžu byť dôležitým podkladom pre tvorbu verejných politík.

Rozvoj miest a vývoj v nich vždy významne ovplyvňoval ekonomický rozvoj. Jeho charakter vyvoláva výraznú potrebu zmeny. Mestá sú považované za akcelerátory ekonomického rastu, miesta tvorivosti a inovácií, centrá služieb a obchodu. Koncentrujú sa v nich spotrebitelia, pracovná sila, podniky, inštitúcie, populácia s vyšším vzdelaním a pod. Vďaka koncentrácii týchto subjektov sú schopné produkovať pozitívne externality a rastúce výnosy z rozsahu. Na druhej strane sú priestorom, kde vznikajú problémy (osobitne vo veľkých mestách) ako nezamestnanosť, segregácia a chudoba, verejné služby sú nákladnejšie, prírodné zdroje sú čerpané nadmerne, siete verejnej dopravy sú nedostatočné, čím vzniká preťaženosť dopravy v mestách a ich okolí. Z týchto problémov vznikajú negatívne externality, ako sú dopravné zápchy, rast cien, nedostatok dostupného bývania, zvýšené znečistenie ovzdušia, vôd, hromadenie odpadu, rastúce náklady na infraštruktúru, sociálne napätie, vyššia kriminalita a pod. V dôsledku zmeny klímy, ako aj vzhľadom na vysokú koncentráciu ľudských aktivít, vysokú dynamiku rozvoja a intenzívne využívanie zdrojov sú mestá často na hranici udržateľnosti a stávajú sa veľmi zraniteľnými ekosystémami. Príťažlivosť miest zvyšuje zachovanie historického koloritu, možnosti kultúrneho, spoločenského či športového vyžitia, ale aj rozvoj občianskej participácie atď. Atraktívnosť miest je dôvodom rozvoja miest, ich rastu alebo úpadku. Politika mestských samospráv je zameraná na zvyšovanie atraktívnosti miest, ich modernizáciu, budovanie moderných ekologických obytných a obchodných štvrtí. Nevyváženosť týchto aktivít v priestore zvyšuje riziko sociálnej a priestorovej segregácie. Mestá sú tak priestorom, kde vzniká sociálna polarizácia. Dostupnosť bývania a služieb, ako aj verejnej dopravy i kultúry je horšia v najmenej atraktívnych častiach miest, čo spôsobuje izoláciu najchudobnejších a ohrozených skupín obyvateľov. Atraktívne mestá priťahujú nových obyvateľov, podnikateľov, investorov, návštevníkov. Ich nárast v mestách môže prispievať k rastu ekonomiky, ale môže tiež zvýšiť dopravné

zápchy alebo znižovať kvalitu života súčasných obyvateľov. Nárast počtu obyvateľov spôsobuje zvyšovanie hustoty osídlenia a následne rastú priestorové nároky na ďalší rozvoj mesta. Rozsah problémov, ktorým sú dnes mestá vystavené, nie je možné riešiť klasickými prístupmi. Navyše, administratívne hranice miest už neodrážajú fyzickú, ekonomickú, sociálnu, kultúrnu alebo environmentálnu realitu rozvoja miest, a preto sú potrebné nové formy flexibilnej správy miest.

Z uvedeného vyplýva, že mesto by malo byť atraktívnym územím, ktoré je akcelerátorom ekonomického rastu, sociálneho pokroku s vysokým stupňom sociálnej súdržnosti, sociálne vyváženého bývania, sociálnych a zdravotných služieb, vzdelávania pre všetkých. Malo by byť platformou pre demokraciu, kultúrny dialóg a rozmanitosť, ale aj miestom zelenej, ekologickej a environmentálnej obnovy. Miera schopnosti miest prispôsobiť sa neustále sa meniacim podmienkam a riešiť problémy môžu urobiť z miest konkurencieschopné subjekty, alebo aj naopak – môžu ohroziť ich udržateľnosť. Všetky mestá dnes čelia naliehavým výzvam, ako zabezpečiť hospodársku prosperitu a sociálnu súdržnosť pri dosahovaní environmentálnej a priestorovej udržateľnosti.

V súčasnosti existuje v rozvoji miest niekoľko nových trendov a konceptov. Tieto koncepty odpovedajú na požiadavky doby, v ktorej žijeme. Mestá sú hodnotené a zaraďované do rôznych konceptov, alebo v snahe odlíšiť sa označujú samé seba za zelené, udržateľné, inteligentné, šťastné a pod. Každý z konceptov sleduje vlastné vízie a ciele. V závislosti od situácie v konkrétnom meste, jeho polohy, dostupnosti, demografie, finančnej situácie a pod., by si mestá mali vedieť vyhodnotiť, ktorý rozvojový koncept bude pre ne najvhodnejší. Transformácia mesta na základe ideí konkrétneho konceptu môže byť prínosom nielen pre mesto a jeho obyvateľov, ale pre celé jeho zázemie, okolité mestá, región, či štát v ktorom sa mesto nachádza.

V tretej kapitole sme preskúmali najvýznamnejšie trendy v rozvoji miest na začiatku tohto storočia - udržateľné, zelené, slnečné, inteligentné, odolné, kreatívne mestá, mestá ako živé laboratóriá, charterové a šťastné mestá. Z našich poznatkov

vyplýva, že nie všetky mestá majú predpoklady byť kreatívnymi alebo inteligentnými, na druhej strane je možné, aby inteligentné mesto bolo zároveň mestom agilným a pod. Na základe preskúmania týchto trendov sme dospeli k poznaniu, že všetky trendy sú orientované na dosiahnutie udržateľnosti, čo do veľkej miery korešponduje s cieľmi Agendy 2030.

V ďalšom texte na základe poznatkov z predchádzajúcich kapitol urobíme komparáciu jednotlivých trendov s cieľom identifikovať základné vývojové tendencie, vzťahy a základné princípy rozvoja dnešných miest predovšetkým v európskom kontexte, nakoľko situácia v rozvoji miest a prístupy k ich rozvoju sú na rôznych kontinentoch odlišné.

Udržateľnosť miest súvisí s otázkou ekonomickej, sociálnej a environmentálnej udržateľnosti. Cieľom je zachovať kvalitu života na úrovni požadovanej miestnou komunitou, bez obmedzovania možností rozvoja pre súčasné a budúce generácie a bez nepriaznivých vplyvov na mesto a jeho okolie. V rámci EÚ a SR to znamená, že v rámci ekonomickej oblasti je dôležitá orientácia miest na podporu odolných a ekologicky vyspelých podnikov a spoločností. V rámci sociálnej oblasti je dôležité zabezpečiť dostupné, energeticky úsporné a ekologické bývanie s dostupnosťou zelených verejných priestranstiev, integrovanú zelenú verejnú dopravu a kvalitné služby. Predpokladá to zlepšiť systém a procesy mestského riadenia aplikáciou participatívneho a inkluzívneho spôsobu. Významnou súčasťou agendy udržateľného mesta je environmentálna oblasť s prepojením na oblasť ekonomickú a smerujúca k zmene životného štýlu. Týmto prístupom by sa mestá mali stať odolnejšími voči katastrofám, ktoré spôsobujú klimatické zmeny, zároveň však tento prístup k rozvoju miest predpokladá, že dlhodobé klimatické riziká budú regulované takým spôsobom, aby obyvatelia miest a prosperita miest boli chránené. Kritika udržateľných miest je zameraná na realitu, dôraz je kladený na endogénnu rovnováhu a abstrahuje od negatívnych externalít vonkajšieho prostredia. Na tento problém reaguje Agenda 2030 a ciele EÚ na nové programové obdobie 2021 – 2027, ktoré túto problematiku riešia z hľadiska globálneho, resp. európskeho.

S konceptom udržateľných miest úzko súvisí koncept zelených a slnečných miest. Koncept zelených miest sa od udržateľných odlišuje tým, že je zameraný predovšetkým na ekologickú udržateľnosť, ktorá môže podporovať ekonomickú vitalitu a sociálnu spravodlivosť, kým koncept udržateľných miest má na rovnakom zreteli ekológiu, ekonomiku aj sociálne dopady. Na základe porovnania konceptu udržateľných, zelených a slnečných miest môžeme konštatovať, že koncept udržateľných miest presadzuje reálne udržateľné programy zamerané na ekonomickú, sociálnu a ekologickú oblasť, kým koncept zelených a slnečných miest predstavujú mierne progresívne a reformné zelené programy, zamerané prioritne na riešenie environmentálnych problémov.

Koncept odolných miest je reakciou na dynamický rozvoj spoločnosti a na zmeny v prostredí spôsobené predovšetkým klimatickými zmenami. Odolnosť miest je však ohrozená nielen prírodnými katastrofami alebo ich dôsledkami, ako sú ekonomické výkyvy, migrácia, sociálne dopady, ale aj zmenami, ktoré súvisia s ekonomickými cyklami, rozvojom techniky a technológií, bezpečnostnými rizikami, ohrozením zdravia na globálnej úrovni a pod. Koncept odolných miest vznikol ako snaha udržať dynamické mestské ekosystémy v rovnováhe aj napriek šokom spôsobeným externými podmienkami. Úzko súvisí s udržateľnosťou miest a kvality života v nich. Je založený na tvorbe adaptačných opatrení, príp. krízových scenárov, ktoré predstavujú súbor možností, ako sa prírodné, sociálne, ekonomické, bezpečnostné a inštitucionálne systémy môžu prispôsobiť prebiehajúcej alebo očakávanej zmene. Cieľom je znižovať možné negatívne dôsledky a naopak – využívať pozitívne dôsledky zmien. Zabezpečiť systém odolnosti miest nie je možné bez moderného prístupu k riadeniu miest a využívaniu moderných technológií, ktoré sú predpokladom pre pripravenosť zainteresovaných strán (formou kvalitnej informovanosti a spracovaním kvalitných stratégií rozvoja) predvídať zmeny, adekvátne na ne reagovať a prispôsobiť sa novovzniknutým situáciám. Od predchádzajúcich konceptov sa koncept odolných miest líši aj tým, že za hlavné systémy považuje okrem sociálneho, ekonomického, environmentálneho aj inštitucionálny systém, ktorý je v odolnom meste považovaný za kľúčový.

Koncept inteligentného mesta je tiež relatívne novým trendom. Väčšiu pozornosť teoretikov a praktikov si získava približne od roku 2010. Za inteligentné mesto sa považuje mesto, ktoré rešpektuje potreby obyvateľov, využíva participatívne vládnutie, investuje do ľudských zdrojov, sociálneho kapitálu, tradičnej aj modernej infraštruktúry, predovšetkým informačných a komunikačných technológií, čím zabezpečuje udržateľný ekonomický rast, vysokú kvalitu života a efektívne nakladanie s prírodnými zdrojmi. Dodržiavaním týchto princípov je inteligentné mesto najefektívnejšie sa správajúce mesto, lebo stále hľadá nové možnosti udržateľnosti. Koncept inteligentného mesta vychádza z toho, že inteligentnú ekonomiku v meste nie je možné vybudovať bez inteligentných ľudí, inteligentnej správy, inteligentnej mobility, inteligentného prístupu k životnému prostrediu a v konečnom dôsledku ani bez inteligentného prístupu ku kvalite života. Jednotlivé prvky tohto systému sa vzájomne prelínajú, ovplyvňujú, dopĺňajú, ale aj novovytvárajú. Podobne ako koncept odolného mesta, aj tento koncept je vystavaný na ekonomickom, sociálnom, environmentálnom a inštitucionálnom pilieri, pričom všetky zohrávajú rovnakú úlohu, aj keď zdôrazňovaný je najmä význam inteligentných ľudí v celom systéme. V koncepte inteligentného mesta sa v záujme udržateľnosti mesta kladie vo všetkých systémoch dôraz na technologické alebo netechnologické inovácie. V ekonomike sa kladie dôraz na konkurencieschopnú zelenú, cirkulárnu, zdieľanú a kreatívnu ekonomiku, internet vecí a synergickú infraštruktúru. V rámci environmentálnej oblasti sa dôraz kladie na atraktívne kvalitné životné prostredie, znižovanie emisií, znečisťovania ovzdušia a vôd, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, recykláciu odpadu, inteligentnú mobilitu, integrovaný dopravný systém a pod. V sociálnej oblasti sa kladie veľký dôraz na ľudí z hľadiska ich celoživotného vzdelávania, podpory kreativity, spolupráce, angažovanosti vo verejnom živote, ale aj z hľadiska sociálnej a etnickej rozmanitosti. Úlohou mesta je vytvárať pre ľudí kvalitné podmienky pre život zabezpečovaním kvalitných a dostupných služieb (kultúry, športu, zdravotníctva, rekreácie, osobných, obchodných a pod.), bývania, bezpečnosti, dostupnosti informačnej a komunikačnej infraštruktúry a pod. Z hľadiska inštitucionálneho zabezpečenia je veľký dôraz kladený

na modernú a inteligentnú správu vecí verejných prostredníctvom vytvárania podmienok pre participáciu relevantných subjektov na verejnom živote a rozhodovaní, dôležité sú kvalitné verejné služby a transparentnosť riadenia mesta, tvorba strategických dokumentov, ktoré budú reflektovať potreby a ich zmeny.

Koncept kreatívneho mesta sa po prvýkrát objavil na konci 20. storočia. Multidisciplinárny charakter konceptu kreatívneho mesta sa odráža vo vymedzení kreatívneho mesta ako centra kultúry a kreatívnej ekonomiky, charakterizovanej inováciami, diverzitou, výraznou značkou, spoluprácou a vytváraním kooperačných sietí medzi rôznymi aktérmi. Kreatívne mesto tiež treba vnímať ako nástroj zabezpečenia trvalej udržateľnosti. Od predchádzajúcich konceptov sa odlišuje v tom, že kladie osobitný dôraz na kultúrne a kreatívne aspekty rozvoja v rámci jednotlivých systémov – ekonomického, sociálneho, inštitucionálneho a environmentálneho. Faktory, ktoré implementáciu tohto konceptu významne ovplyvňujú, sú otvorenosť, podpora interakcie, kreativity, kultúry a schopnosť kooperovať medzi lokálnymi ekonomickými subjektmi vo vnútri aj mimo konkrétneho mesta.

Novým, v domácej i zahraničnej literatúre prakticky aj teoreticky málo preskúmaným a popísaným trendom, je trend agilných miest. Je založený na flexibilite rýchlo reagovať na meniace sa potreby a naplno využívať príležitosti, ktoré ponúka rozvoj súčasnej spoločnosti. Kľúčovými oblasťami agilného mesta sú vládnutie/správa vecí verejných, vzdelávanie, informačné technológie, budovy, pôda, energia, mobilita, a bezpečnosť. Opäť možno hovoriť o inštitucionálnej oblasti rozvoja, sociálnej oblasti rozvoja s dôrazom na vzdelávanie, bezpečnosť bývania a environmentálnu oblasť s akcentom na využívanie IKT, pôdy, energií a mobilitu. Agilné mesto sa osobitne nevenuje ekonomickej oblasti rozvoja, ale využíva taktiku, ktorá vytvára multiplikačné efekty, ktoré by mali podporiť ekologicky motivované zmeny a ekonomické príležitosti.

Súčasné trendy v rozvoji miest zdôrazňujú význam aplikácie inovácií. Koncept živých mestských laboratórií je novým spôsobom rozvoja, podpory a rozvíjania akčnej formy partnerstiev medzi rôznymi zainteresovanými stranami pri spoluvytváraní a aplikácií inovácií v meste. Živé laboratória sú často formou verejno-

súkromného partnerstva. Medzi hlavné princípy fungovania živých laboratórií patrí otvorenosť, udržateľnosť, tvorba hodnoty a spolupráca. Aj keď v odbornej literatúre je tento trend popísaný ako samostatný rozvojový trend, z poznatkov, ktoré sme získali preskúmaním teoretických zdrojov aj príkladov realizácie v praxi, by sme ho označili za koncept podpory realizácie rozvojových aktivít v meste. Implementácia konceptu živých laboratórií je súčasťou rozvoja inteligentných, agilných, kreatívnych a udržateľných miest.

Osobitnou kategóriou v tejto skupine trendov rozvoja miest je vizionársky koncept P. Romera – charterové mesto. Tento trend je zaujímavý tým, že je zameraný na budovanie nových miest s cieľom riešiť problémy chudoby a migrácie z politických, ekonomických alebo sociálnych dôvodov. Dopĺňame, že môže riešiť aj problém neriadeného rozrastania miest dislokáciou niektorých, hlavne ekonomických aktivít do nových vhodných území.

Podstatu riešenia problémov miest vidí autor v dobrej správe vecí verejných, ktorá vychádza z princípov demokracie, transparentnosti, otvorenosti, účinnej legislatívy, rešpektuje najlepšie praktiky globálnej ekonomiky a buduje modernú, inovatívnu a synergickú infraštruktúru. Výhodou tohto konceptu je budovanie nových netradičných, inovatívnych, inkluzívnych miest na základe kompromisu zainteresovaných strán ukotvených v charte mesta, ktorá predstavuje súbor pravidiel určujúcich vznik a fungovanie mesta. Dobré nastavenie pravidiel miestnou chartou, ktoré obmedzuje časté zmeny charty a rešpektuje relevantné pravidlá hostiteľskej krajiny, znamená zníženie legislatívnych zásahov do záležitostí mesta a umožňuje obyvateľom aktívne participovať na riadení mesta. Charterové mestá by mali byť udržateľné, odolné a inovatívne. Piliermi sú moderný ekologický, ekonomický a sociálny systém a svojím spôsobom inovatívny inštitucionálny systém. Romerova vízia je založená na vzniku nových miest na základe partnerstva medzi chudobnými a bohatými krajinami. Chudobné krajiny poskytujú pôdu a ľudí, vyspelé krajiny prispievajú k budovaniu mesta, pričom do hry vstupuje ručiteľská krajina alebo zoskupenie, ktorá dohliada na dodržiavanie pravidiel všetkými zainteresovanými stranami. Z nášho pohľadu ide o veľmi ambiciózny koncept, rozhodne vizionársky, ktorý za vyššie spomínaných podmienok môže nájsť

a aj nachádza svoje uplatnenie (India, Rusko, Čína, Honduras, Madagaskar). Problémom môže byť len dosiahnutie rovnováhy medzi silným vedením a riadením takéhoto konceptu a systémom zodpovednosti, aby všetky subjekty dodržiavali nastavené pravidlá.

Posledným konceptom rozvoja miest je unikátny koncept „šťastných“ miest. Tento koncept poukazuje na závislosť medzi kvalitou mestského prostredia (ekonomického, sociálneho, environmentálneho aj inštitucionálneho) a emočným blahom obyvateľov. Koncept „šťastných“ miest je založený na „marketingovom“ prístupe, v zmysle „maximálneho“ uspokojenia potrieb všetkých jeho obyvateľov. V tom je aj úskalie tohto konceptu, lebo potreby a priority rôznych subjektov na území sú rôznorodé a hľadanie konsenzu neuspokojí rovnakou mierou všetkých. Princíp budovania šťastného mesta je založený na sociálnej interakcii, ktorá je považovaná za hnaciu silu šťastia a má aj významné ekonomické a ekologické prínosy.

4.2. Kľúčové oblasti a princípy rozvoja miest

Na základe faktorov hodnotenia jednotlivých trendov v rozvoji mesta sme identifikovali faktory nevyhnutné pre rozvoj dnešných miest, piliere rozvoja miest a súbor indikátorov pre identifikáciu trendu, ktorým by sa mesto mohlo uberať. V tejto analýze sme abstrahovali od konceptov zelených a slnečných miest, ako aj charterových a šťastných miest. Na základe dostupných informácií o faktoroch hodnotenia jednotlivých trendov, uvádzaných v tretej kapitole, ako aj v kontexte na poznatky prvej a druhej kapitoly sme preskúmali a porovnali súbor ukazovateľov za udržateľné, inteligentné, agilné, odolné a kreatívne mesto. Niektoré ukazovatele sme integrovali na základe ich obsahu a vyhodnotili ich význam v rámci všetkých trendov (viď príloha 1 a 2). Na základe tohto porovnania sme identifikovali vzťah medzi jednotlivými trendmi a kľúčové oblasti a princípy rozvoja miest v súčasnosti.

Porovnaním ukazovateľov hodnotenia jednotlivých trendov sme sa pokúsili odpovedať na výskumnú otázku, ako jednotlivé trendy na seba nadväzujú, či sú nezávislé alebo sa dopĺňajú, resp. prelínajú (obr. 5).

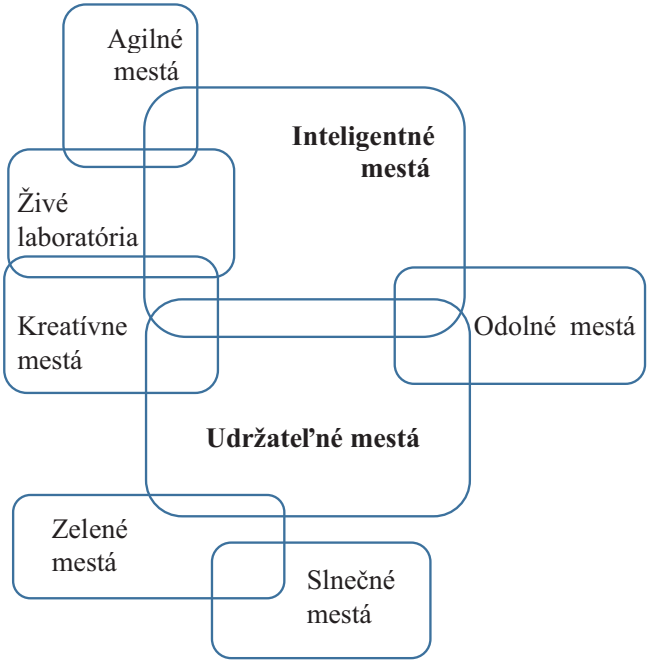

Obrázok 5 Význam a prieniky trendov rozvoja miest

Prameň: Vlastné spracovanie

Pri analýze rôznych raitingov, hodnotiacich mestá na základe ich trendov sme zistili, že mestá označované na začiatku 21. storočia ako kreatívne, sú dnes lídrami medzi inteligentnými mestami (napr. Barcelona, Jönköping, Oulu a pod.), a dokonca aj agilnými mestami (napr. Barcelona, Birmingham, Bristol a pod.). Podobne mestá označované ako zelené, resp. udržateľné, sú dnes v raitingoch na popredných miestach ako mestá inteligentné (napr. Kodaň).

Všetky spomínané trendy deklarujú snahu o udržateľnosť a často aj odolnosť. Spôsob, akým ich chcú dosiahnuť, sa odlišuje prioritami v rozvoji. Napríklad odolné mestá sú viac orientované na ekonomické a environmentálne problémy ako na problémy kultúrne či voľnočasové aktivity a pod., na ktoré, naopak, kladú zvýšený dôraz inteligentné a kreatívne mestá. Na základe našich poznatkov o trendoch, indikátoroch ich hodnotenia a preskúmaní dostupných raitingov sme vytvorili

schému (obr. 5), ktorá spomínané prieniky a vzťahy znázorňuje. Základ tvorí udržateľné mesto, inteligentné mesto predstavuje nadstavbu udržateľného mesta. Kým udržateľné mesto predstavuje východisko k udržateľnému rozvoju, inteligentné mesto je svojím ponímaním v súčasnosti najkomplexnejším konceptom. Aplikuje osvedčené prístupy kreatívnych miest, alebo môže dôjsť k transformácii kreatívneho mesta na inteligentné. Mesto ako živé laboratórium môže byť samostatným konceptom, ktorý môže prerásť do niektorého z trendov, alebo môže byť súčasťou niektorého z naznačených trendov. Odolné mesto musí byť mestom udržateľným pomocou aplikácie niektorých princípov konceptu inteligentného mesta. Na druhej strane je vysoký predpoklad, že inteligentné mesto bude aj mestom odolným.

Z výsledkov analýzy indikátorov charakteristických pre jednotlivé trendy (príloha 1 a 2) vyplynulo, že je možné rozdeliť ich do 5 skupín. Najpočetnejšiu skupinu tvoria environmentálne ukazovatele. V tejto skupine sú významnou zložkou klasické ukazovatele kvality životného prostredia, ako sú napr. kvalita ovzdušia, vôd, ale aj ukazovatele zamerané na obnoviteľné zdroje, energetickú náročnosť, odpadové hospodárstvo, dopravu, mobilitu a dostupnosť prírody. Druhú skupinu tvoria ukazovatele pre ekonomickú oblasť. V tejto skupine dominujú ukazovatele zamerané na typ podnikov, charakter zamestnanosti, možnosti klastrovania a sieťovania, ale aj indikátory charakterizujúce možnosti rozvoja cestovného ruchu. V sociálnej oblasti dominujú ukazovatele zamerané na vzdelávanie, kultúru a kreativitu, šport, zeleň v meste, bezpečnosť, bývanie, zdravotníctvo a pod. Ďalšou oblasťou je inštitucionálna oblasť, resp. jej politický rámec[7]. V ňom dominujú ukazovatele zamerané na vymedzenie vízií a spracovanie stratégií, projektov, vytváranie podmienok a existenciu viacúrovňového rozhodovania a riadenia rozvoja mesta formou participácie relevantných subjektov. Priestorový rámec je poslednou identifikovanou oblasťou. Predstavujú ho plochy vyčlenené reálne alebo potenciálne na rozvojové aktivity v meste.

[7] Politickým rámcom rozumieme nastavenie procesov a metód záväzného rozhodovania skupiny ľudí, ktoré smerujú k dosiahnutiu vymedzeného cieľa, tzn. rámec kolektívneho rozhodovania.

Z našej analýzy vyplýva, že o rozvoji miest je potrebné uvažovať komplexnejšie, ako sa to doteraz uvádza v dostupnej literatúre. Mestský ekosystém treba vnímať ako komplex systémov – ekonomického, sociálneho, environmentálneho, inštitucionálneho a priestorového. Treba zvážiť vyčlenenie technologického, resp. inovačného podsystému, ktorý síce nie je cieľom rozvoja, ale v súčasnosti je nevyhnutným nástrojom, ktorý ovplyvňuje aj vymedzenie jednotlivých trendov (obr. 6).

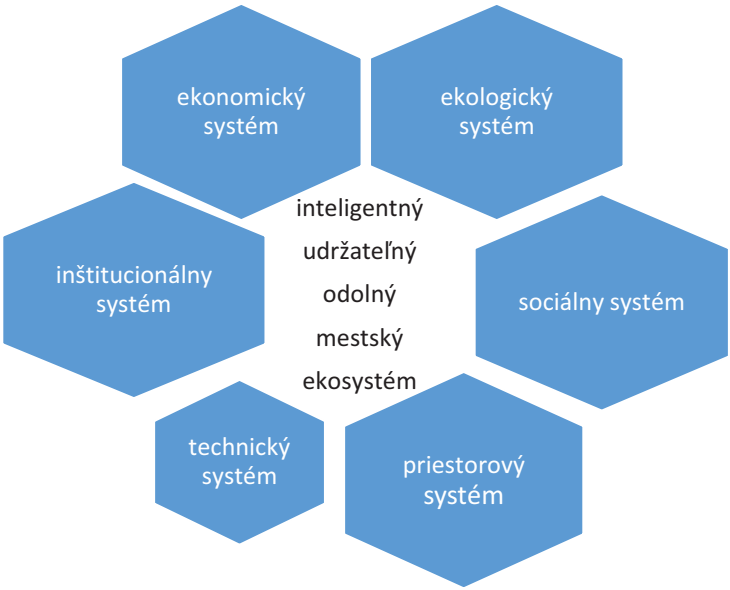

Obrázok 6 Systémy tvoriace mestský ekosystém

Prameň: Vlastné spracovanie

Dôležitou otázkou je, ako tieto systémy prepojiť a zefektívniť ich fungovanie. Na základe získaných poznatkov môžeme povedať, že ich prepája inštitucionálny systém. Ten vytvára politický rámec pre zabezpečenie dosahovania cieľov.

Podmienkou fungovania je integrovaný prístup k riadeniu rozvoja miest. Integrovaný prístup však treba vnímať nielen z hľadiska priestorového, ale aj finančného, sektorového, resp.

medzisektorového a inštitucionálneho, a to v zmysle viacúrovňového riadenia a participácie relevantných subjektov na rozvoji.

Na obrázku 7 sme naznačili vzťahy v rámci tohto systému pre mestá v EÚ na základe priorít novej Partnerskej dohody na roky 2021 – 2027 (s dopadom na rozvoj miest z hľadiska možných rozvojových trendov, ktoré podporuje 5 politických cieľov). Obrázok znázorňuje integrovaný prístup k rozvoju z hľadiska plánovania (úrovne územia, politiky), ako aj viacúrovňový systém riadenia rozvoja a participácie tak na miestnej, ako aj najvyšších úrovniach.

Integrovaný prístup k plánovaniu rozvoja miest je dnes nevyhnutnosťou. Dôvodom je tak rýchly nárast mestskej populácie a jej následné rozširovanie sa do okrajových častí a satelitov miest, ako aj kompenzácia konzumného spôsobu života ľudí.

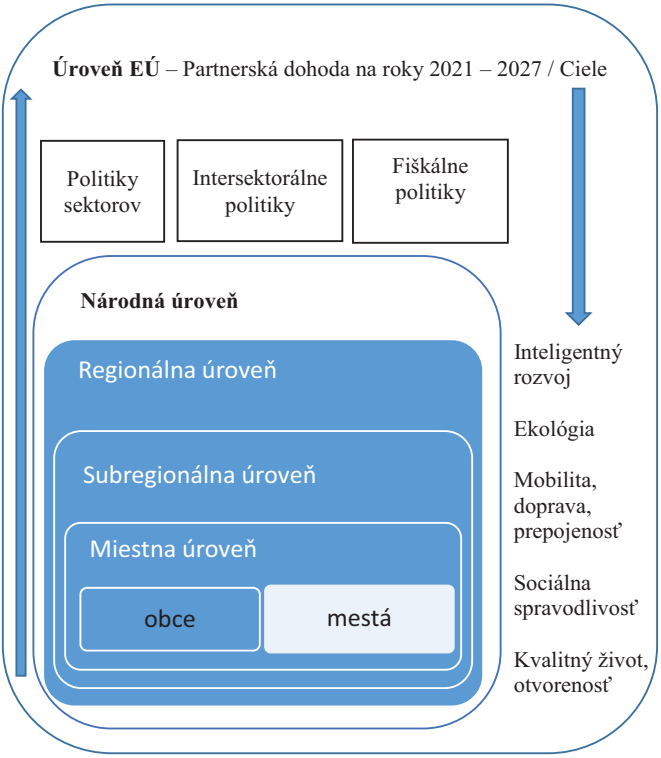

Obrázok 7 Integrovaný systém rozvoja miest

Prameň: Vlastné spracovanie

Podľa EÚ je dôležité vytvárať a rozvíjať medzisektorovú spoluprácu v rámci konkrétneho zoskupenia municipalít, vyznačujúcich sa určitými spoločnými znakmi, funkciami a problémami, pričom toto zoskupenie nemusí mať charakter administratívnej jednotky plniacej samosprávnu funkciu. Iniciátorom integrovaného prístupu rozvoja je mesto, ktoré stojí v centre implementácie integrovaného prístupu pre podporu rozvoja (Urbact, 2014).

Ako sme uviedli v prvej kapitole, mestá v súčasnosti vnímame v zmysle koexistencie funkčnej a priestorovej integrácie mestských a prímestských (vidieckych) oblastí. Mnohí obyvatelia miest v snahe ochrany súkromia a zlepšenia kvality života preferujú bývanie v samostatne stojacich domoch, v blízkom kontakte s prírodou, s riešeniami, ktoré akcentujú zachovanie nenarušeného životného prostredia v záujme zdravého životného štýlu. Tento trend je zreteľný predovšetkým na predmestiach miest, kde vznikajú menšie satelitné centrá, ale aj pri rozvoji priľahlých mestských oblastí, ktoré výrazne menia charakter ich využitia. Dochádza k dezurbanizácii, ktorá sa prejavuje v zmene požiadaviek a potrieb obyvateľov. Prehlbujú sa problémy súvisiace s preťaženou alebo chýbajúcou technikou či dopravnou infraštruktúrou, nedostatkom obytných a komerčných priestorov, nedostatočným rozsahom poskytovaných verejných služieb práve v okrajových oblastiach miest alebo ich satelitoch. Nové problémy však zároveň predstavujú aj nové možnosti pre rozvoj dopravnej, technickej a sociálnej infraštruktúry.

Cieľom integrovaného prístupu k plánovaniu rozvoja miest je zlepšiť podmienky na život v meste aj v prímestských oblastiach spôsobom, ktorý je zameraný na účelný priestorový, ekonomický, sociálny, environmentálny aj inšitucionálny rozvoj. Tento prístup integruje mesto ako celok tým, že sa snaží smerovať rozvoj aj do tých častí mesta, ktoré boli zanedbávané ako okrajové. Integrácia mesta sa uskutočňuje prepojením nielen všetkých častí mesta, ale aj prepojením mesta a okolitých oblastí (Lukes, Stanton, 2012). Integrované plánovanie tak predstavuje niekoľko navzájom prepojených a koordinovaných projektov, realizovaných v meste i mimo neho. Ich cieľom je dlhodobé riešenie najzávažnejších problémov s ohľadom na budúci vývoj a potreby nielen súčasných,

ale aj budúcich generácií obyvateľov. Integrácia si vyžaduje budovanie a vytvorenie vhodného efektívneho a udržateľného systému infraštruktúry, občianskej vybavenosti a poskytovaných služieb, ktorý bude mať charakteristiky mestských aj prímestských oblastí, aby mohli vytvárať udržateľné ekosystémy, ktoré efektívne využívajú prírodné zdroje. Dôležitý je výber vhodného umiestnenia zariadení pre poskytovanie služieb, aby boli dostupné tak pre obyvateľov mesta, ako aj pre obyvateľov prímestských oblastí. Vzhľadom na rozdielny životný štýl a hospodársku aktivitu sa potreby mestských a vidieckych obyvateľov odlišujú, čo sa prejavuje v dopyte a následne v ponuke služieb, ktorá si vyžaduje významnú diferenciáciu. Mestskí obyvatelia, ktorí majú relatívne vysokú úroveň príjmov, požadujú služby, ktoré súvisia s voľnočasovými alebo kultúrnymi aktivitami, zatiaľ čo obyvatelia prímestských oblastí vyžadujú služby, ktoré súvisia najmä s poľnohospodárskou produkciou. Mestá by sa mali týmto požiadavkám prispôsobovať a hľadať riešenia aj pre uspokojenie potrieb obyvateľov žijúcich mimo ich intravilánov.

Druhou významnou úlohou je zabezpečenie viacúrovňového vládnutia a participácie relevantných subjektov. Tento prístup si vyžaduje otvorenosť, transparentnosť, účinnosť, efektivitu, skúmanie potrieb a podporu aktívnej participácie relevantných subjektov v rozhodovaní o veciach verejných pri ich zapájaní do miestneho komunitného života. V tejto súvislosti je potrebné zavádzanie nových manažérskych nástrojov, opatrení a procesov, výsledkom ktorých bude vytváranie postupov pre hľadanie konsenzu predstaviteľov verejného, súkromného a neziskového sektora, ako aj posilnenie zapojenia občanov a ďalších relevantných subjektov prostredníctvom nových foriem participácie. Hlavným cieľom je dosiahnuť súlad záujmov zainteresovaných subjektov s cieľmi samosprávy deklarovanými v jej politike. Vyžaduje si to vymedzenie problémov a potrieb; ľudských aj finančných kapacít subjektov samosprávy, ktorými môžu prispieť k riešeniu lokálnych problémových oblastí; mobilizáciu vládnych a mimovládnych zdrojov s cieľom dosiahnuť stanovené úlohy; vytvorenie rámca pre kolektívne kroky a vyjednávanie, zosúladenie a koordináciu verejných záujmov so záujmami relevantných subjektov (Vitálišová, 2015). Mnohé z týchto aktivít nie je možné zabezpečiť

bez využívania moderných informačno-komunikačných technológií, ktoré zainteresované subjekty podporujú v ich participácii na procese tvorby a poskytovania verejných služieb. Pri riešení otázok verejnej politiky a zvyšovaní transparentnosti vládnutia môžu prispieť k zvýšeniu konkurencieschopnosti mesta a kvality života občanov, ako aj zlepšiť plánovanie a riadenie mesta (Lee, J., Lee, H. 2014). Nové sociálne médiá a moderné IKT (napr. aplikácie) sú vnímané ako prostriedok umožňujúci vládam osloviť a zapojiť občanov do tvorby verejných politík[8].

[8] Tvorba integrovaných stratégií rozvoja miest je pre slovenské mestá výzvou v rámci novej metodiky tvorby *Programov hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja* v rámci území udržateľného mestského rozvoja (tzv. UMR). Ako vyplýva z našich poznatkov, skúseností a analýz vstupných správ území UMR, najväčším problémom je funkčné vymedzenie území a zabezpečenie viacúrovňového systému riadenia vrátane tvorby programov, tzn. participácia relevantných subjektov a personálne zabezpečenie tvorby plánovacích dokumentov z hľadiska koordinácie participácie. Buď sa prejavuje dominancia jadrového mesta, alebo naopak – nezáujem aktívne sa podieľať na tvorbe analýz a stratégií zo strany dotknutých samospráv. Problémom je tiež schopnosť osloviť a zainteresovať do tohto systému relevantných sociálnych partnerov (profesionálne zdatných a zaangažovaných, aktívnych a pod.). Vážnym problémom je poddimenzovanie odborných personálnych kapacít priamo v územiach UMR, partnerská spolupráca a komunikačná stratégia zabezpečujúca prenos informácií medzi relevantnými subjektmi.

ZÁVER

Vývoj vo svete prirodzene ovplyvňuje aj vývoj v mestách, na druhej strane sú mestá považované za akcelerátory rozvoja. Aktuálne globálne problémy sveta (ekonomické zmeny v súvislosti s globalizáciou, hospodárskymi cyklami, zmenami v správaní trhov, narastajúce sociálne problémy, migrácia a klimatické zmeny, najmä znečisťovanie životného prostredia a pod.) vyvolávajú potrebu zmien v celej spoločnosti a dotýkajú sa aj miest, ktoré sa významnou mierou podieľajú na týchto problémoch. Nárast počtu a veľkosti miest je v posledných 50 rokoch, osobitne v rozvojových krajinách, výrazný. Aj keď rýchla urbanizácia a rast miest prináša veľké príležitosti v podobe aglomeračných efektov, predstavuje na druhej strane veľké výzvy pre udržateľný rozvoj. Na jednotlivých kontinentoch sú tieto pozitíva aj negatíva výrazne odlišné. Mestá na ne reagujú v závislosti od prostredia, v ktorom sa nachádzajú. Všetky však hľadajú cesty k zabezpečeniu udržateľnosti a odolnosti. Výsledkom je vznik rôznych prístupov k rozvoju miest.

Vedecká monografia prináša v tomto smere jedinečné, rozsiahle, interdisciplinárne a komplexné teoretické aj praktické poznatky. Poskytuje nový pohľad na tému trendov v rozvoji miest a ich dopadov na riadenie rozvoja miest v kontexte súčasného ekonomického a územného rozvoja. Cieľom vedeckej monografie bolo na základe súčasných poznatkov teórie a praxe teoreticky preskúmať a vymedziť súčasné najvýznamnejšie trendy v rozvoji miest, ich špecifiká, faktory ich posudzovania, systematizovať existujúce a nové poznatky, komparovať ich a následne vymedziť význam nových trendov, ich prieniky a dopady na riadenie rozvoja miest.

Prínosom monografie v teoretickej rovine je, že doteraz známe poznatky obohacuje o nové poznatky, tvorivú komparáciu, kritickú analýzu a syntézu doteraz popísaných alebo rozvíjajúcich sa trendov, ako aj kritické posúdenie a vyhodnotenie ich prieniku pri rozvoji miest. V praktickej rovine vymedzuje základné princípy, ktoré si ich realizácia vyžaduje a všeobecné dopady na riadenie rozvoja miest.

Všetky uvedené trendy sú vysoko aktuálne a ich smerovanie je v neustálom vývoji, rovnako ako výskum, ktorý sa jednotlivým trendom parciálne venuje. V domácej i zahraničnej odbornej a vedeckej literatúre nie je táto problematika komplexne spracovaná, preto bolo našou snahou jednotlivé trendy porovnať a zreteľne vymedziť ich špecifiká aj spoločné črty na základe analýzy ich charakteristík a faktorov posudzovania. Na základe našich zistení, získaných z primárnych a sekundárnych zdrojov, sme vymedzili predpoklady a možnosti ďalšieho rozvoja miest. Trendy v rozvoji miest sme preskúmali z pohľadu globálneho, ale so zacielením predovšetkým na mestá v Európe, s možným transferom všeobecných poznatkov na úroveň slovenských miest.

V rámci naplnenia vedeckého cieľa sme na základe teoretického výskumu systematicky preskúmali, vyhodnotili a zosumarizovali teoretické východiská skúmanej problematiky. Vedeckú monografiu sme rozdelili do štyroch kapitol. V logickej postupnosti sme sa venovali vymedzeniu miest, ich úlohe a postaveniu na začiatku 21. storočia, problémom i výzvam v rozvoji miest, aktuálnym trendom v rozvoji miest a problematiku sme zhrnuli porovnaním jednotlivých trendov v rozvoji miest a identifikovaním kľúčových oblastí a predpokladov rozvoja miest.

V prvej kapitole sme vymedzili teoretické východiská skúmanej problematiky. Zamerali sme sa na vymedzenie pojmu mesto, klasifikáciu miest z hľadiska ich veľkosti, funkcií, významu a úlohy miest v 21. storočí.

Mestá v súčasnej spoločnosti už nefungujú samostatne, ale predstavujú centrum riadenia rozvoja aj mimo svojich administratívnych hraníc. Preto sme mesto vymedzili ako sídlo alebo zoskupenie sídiel, ktoré je ekonomicky, sociálne aj kultúrne heterogénne, vyznačuje sa väčším stupňom urbanizácie, koncentráciou ekonomických aktivít a typickou mestskou zástavbou. Plní komplex funkcií aj pre iné, okolité municipality a je akcelerátorom ekonomického rozvoja regiónov. V druhej kapitole sme preskúmali problematiku rozvoja miest v súčasnosti. V úvode sme sa zamerali na teóriu rozvoja miest všeobecne. Charakterizovali sme rozvoj miest z hľadiska faktorov rozvoja, ktoré ovplyvňujú rozvoj miest v kontexte na kľúčové procesy

a zmeny vo svete. Na základe všeobecných prístupov k rozvoju sme súčasné poznanie doplnili o vymedzenie faktorov, ktoré ovplyvňujú rozvoj miest v kontexte na kľúčové procesy a zmeny vo svete. Previazanosť týchto poznatkov vytvára jedinečnú databázu špecifických teoretických poznatkov. Na mesto sme nazerali ako na dynamický ekosystém, v ktorom jednotlivé systémy na seba nadväzujú a vzájomne sa ovplyvňujú. V tretej kapitole sme preskúmali najvýznamnejšie súčasné trendy v rozvoji miest, ktoré už boli teoreticky popísané, ale aj tým, ktoré sa objavujú v posledných rokoch v praxi a nie sú v odbornej a vedeckej literatúre prezentované, ako aj vizionárskym konceptom. Pozornosť sme venovali udržateľným, zeleným, slnečným, kreatívnym mestám, novým trendom inteligentných, odolných, agilných miest a mestám ako živým laboratóriám. Osobitnú pozornosť sme venovali vizionárskemu konceptu charterových miest a špecifickému konceptu šťastných miest. Komplexný popis jednotlivých trendov zatiaľ nebol publikovaný, rovnako ako ich porovnanie, ktoré je súčasťou poslednej kapitoly. V tejto časti sme odpovedali na prvú výskumnú otázku a vytvorili sme východiská pre zodpovedanie ďalších výskumných otázok v poslednej kapitole. Táto sumarizuje poznatky o mestách a ich rozvoji v kontexte na vybrané trendy. Jednotlivé trendy porovnáva z obsahového hľadiska aj na základe ukazovateľov ich hodnotenia. Zodpovedali sme tým výskumné otázky – v čom sú si súčasné trendy podobné a čím sa odlišujú.

Dospeli sme k poznaniu, že východiskovým konceptom je udržateľné mesto. Jeho podmnožinu tvoria zelené a slnečné mestá. Inteligentné mesto predstavuje v súčasnosti nadstavbu udržateľného mesta. Je to komplexnejší koncept aj v porovnaní s ďalšími trendmi. Ako medzistupeň možno vnímať kreatívne mesto. Agilné mesto a mesto ako živé laboratórium predstavujú prístupy účelnejšej realizácie rozvojových aktivít v meste. Koncept odolného mesta dopĺňa jednotlivé trendy o nadstavbu, a tou je prevencia proti prípadným neočakávaným zmenám – v súvislosti s pandémiou Covid-19 sa stáva tento koncept aktuálnejším. Zodpovedali sme tým otázku – ktoré z trendov možno považovať za východiskové a ktoré za doplnkové.

V závere kapitoly vyvodzujeme závery pre politiku rozvoja miest a odpovedáme na poslednú výskumnú otázku – ako nové prístupy k rozvoju miest ovplyvňujú riadenie rozvoja miest. Zásadným predpokladom ďalšieho rozvoja miest je orientácia na systém ekonomický, sociálny, ekologický, priestorový, inštitucionálny a aj technický, resp. inovačný, aj keď ten treba vnímať ako podsystém. Podmienkou rozvoja sa stáva integrovaný prístup k rozvoju tak z hľadiska priestorového, ako aj finančného, sektorového, resp. medzisektorového a inštitucionálneho, a to najmä v zmysle participácie relevantných subjektov na rozvoji. Uvedomenie si smerovania rozvoja miest a zhodnotenie doterajších prístupov praxe vytvára predpoklady aj pre transformáciu slovenských miest na udržateľné a odolné mestá 21. storočia v kontexte Agendy 2030.

Vzhľadom na to, že ide o novú a veľmi rozsiahlu problematiku, nie je táto téma v domácej a zahraničnej literatúre komplexne spracovaná. Pri spracovaní vedeckej monografie sme preskúmali rozsiahle množstvo vedeckých štúdií, odborné materiály a názory predovšetkým zahraničných autorov. Doplnili sme ich o vlastné poznatky, skúsenosti, názory a postoje. Vedecká monografia tak sumarizuje dlhodobé skúmanie, skúsenosti a pozorovania autorky v novej a aktuálnej problematike trendov v rozvoji miest. Za hlavný prínos považujeme predovšetkým kritickú syntézu najnovších poznatkov na danú tému, ktoré sme obohatili o vlastné názory, postoje a odporúčania.

Publikácia vytvorila potrebný základ pre uplatnenie kvantitatívnych metód a postupov pre ďalšie skúmanie tejto problematiky. Veríme, že vzhľadom na charakter spracovania môže byť vedecká monografia *Trendy v rozvoji miest* prínosom predovšetkým pre akademickú verejnosť, ktorá sa zaoberá problematikou miest. Téma trendov v rozvoji miest je vysoko aktuálna a dynamicky sa rozvíja, preto dúfame, že náš komplexný pohľad na túto problematiku vyvolá diskusiu predovšetkým odbornej verejnosti o možnostiach, ako zvyšovať udržateľnosť a kvalitu života v našich mestách nielen pre súčasné, ale aj budúce generácie. Veríme, že súhrn poznatkov bude zaujímavý aj pre tvorcov verejných politík a manažment územnej správy, predovšetkým na úrovni mestských samospráv.

SUMMARY

Development in the world has been influencing the development of cities. The current global problems of the world (economic changes in connection with globalization, economic cycles, changes in the markets, growing social problems, migration and climate change, especially environmental pollution, etc.) call for change in society as a whole and it also affects cities that play a significant role in these problems. The number and size of the cities have increased significantly over the last 50 years, especially in developing countries. Even the rapid urbanization and urban growth bring great opportunities in terms of agglomeration effects, they pose major challenges for sustainable development. Depending on the continent, these positives and negatives differ. Cities respond to them according to the environment in which they are located. However, they are all looking for ways to ensure sustainability and resilience. The result is the emergence of different approaches to city development.

The scientific monograph offers a single, extensive, interdisciplinary and complex theoretical and practical knowledge in this regard. It provides a new perspective on this topic in the context of current economic and territorial development. The previously known knowledge is enriched by a comparison of individual trends and the basic principles that must be implemented. All these trends are highly actual and their direction is constantly evolving, as well as research, which deals with individual trends partially.

The aim of the scientific monograph was to define theoretically and compare the most important current trends in city development, compare them and draw conclusions and general recommendations for further city development. In the domestic and foreign professional and scientific literature, this issue is not comprehensively elaborated. Therefore our effort was to implement individual trends and clearly define their specifics and common features based on analysis of their assessment factors. According to our findings from primary and secondary sources,

we have defined the assumptions and possibilities for further city development. The trends in city development are described from a global perspective, but with a main focus on cities in Europe, with the possible transfer of general knowledge to the level of Slovak cities.

To fulfill theoretical level of the scientific goal, we systematically researched, evaluated and summarized the theoretical basis of the researched issues. We divided the scientific monograph into four chapters. In a logical sequence, we focused on the definition of cities, their tasks and position at the beginning of the 21st century, problems and challenges in city development, the current trend in city development and a summary of individual trends and identification of key assumptions of city development.

In the first chapter, we defined the theory of the researched issues. We focused on the definition of the term city, the classification of cities in terms of their size, functions, importance and tasks of cities in the 21st century. In the second chapter, we examined the issue of city development today. In the introduction, we focused on the theory of city development in general. We characterized city development in terms of factors that affect city development in the context of key processes and changes in the world. Based on general approaches to development, we added to the definition of factors that affect city development the key processes and changes in the world. The connection of this knowledge creates a unique database of specific theoretical knowledge. We saw the city as a dynamic ecosystem in which the individual systems are connected to each other, interacting with each other.

In the third chapter, we examined the most significant current trends in city development describing theories that emerged in practice in recent years, including visionary concepts. We paid attention to sustainable, green, sunny cities, creative cities, but also to new trends of intelligent, resilient and agile cities. A special attention was paid to the visionary concept of charter cities and the specific concept of happy cities.

A comprehensive description of individual trends has not yet been published, as well as their comparison, which is included in

the last chapter. This summarizes the knowledge about cities and their development in the context of selected trends. It compares individual trends in terms of content also on the basis of indicators of their evaluation. The outcomes are defined for city development policy. Realizing the direction of city development and evaluation of current practical approaches creates preconditions for the transformation of Slovak cities into a sustainable and resistant cities of the 21st century.

Due to the fact that this is a new issue and its scope, this topic is not comprehensively processed in domestic nor the foreign literature. During the elaboration of the scientific monograph, we examined an extensive number of scientific studies, professional materials and opinions of foreign authors in particular. Our own knowledge, experience, opinions and attitudes were added to them. The scientific monograph thus summarizes the author's long-term research, experience and observations in the new issue of trends in city development. The main contribution is considered mainly the synthesis of the latest knowledge on the topic, enriched with our own opinions and attitudes.

The publication, through a comprehensive elaboration of trends in city development and their comparison, brings a new perspective on city development and can be a starting point for further, more detailed research of this issue. We believe that the elaboration, the scientific monograph "Trends in City Development" can be beneficial especially for the academic public, which deals with the issue of cities. The topic of trends in city development is highly actual, developing dynamically and we hope that our comprehensive view of this issue will provoke a discussion, especially for professionals but also the general public on how to increase sustainability and quality of life in our cities not only for current but future generations. We assume that the summary of knowledge will also be interesting for the professional public, especially for public policy makers and the management of territorial administration of municipalities.

LITERATÚRA

1. AGUILAR, A.G., LÓPEZ, F.M. 2016. Poverty spaces in the urban periphery and inner suburbs of Mexico City. Accumulated disadvantages. In *Eure*, 2016, roč. 42, č. 125, s. 5-29. ISSN 0250-7161.
2. ALLWINKLE, S., CRUICKSHANK, P. 2011. Creating Smarter Cities: An Overview. In *Journal of Urban Technology*, 2011, roč. 18, č. 2. s. 1-16. ISSN: 1063-0732. Doi: 10.1080/10630732.2011.601.
3. AMEER, S., SHAH, M. A. 2019. *Exploiting big data analytics for smart urban planning*. In *IEEE 88. Vehicular Technology Conference*. 2018, s. 1-5. ISSN 1803-7232. Doi: 10.1109/ICSPCS.2018.86317.
4. AMRITHA, P. K., KUMAR, P. P. A. 2019. Productive landscapes as a sustainable organic waste management option in urban areas. In *Environment, Development and Sustainability*, 2019, roč. 21, č. 2, s. 709-726. ISSN 1387585X. Doi: 10.1007/s10668-017-0056-0.
5. ANGELIDOU, M. 2014. Smart city policies: A spatial approach. In *Cities,* 2014, roč. 41, s. 3-11. ISSN 0264-2751.
6. ANNONI, P., DIJKSTRA, L. 2019. *The EU regional competitiveness index 2019*. Publication Office of the European Union, Luxembourg. 2019. Doi: 102776/046835.
7. ANTHOPOULOS, L. G. 2017. Understanding Smart Cities: A Tool for Smart Government or an Industrial Trick? In *Public Administration and Information Technology*. Switzerland : Springer International Publishing, 2017, 293 s. ISBN 978-3-319-57015-0.
8. ANTHOPOULOS, L., FITSILIS, P. 2010. From digital to ubiquitous cities: defining a common architecture for urban development. In *IEEE 6. International conference on Intelligent Environments*. 2010, s. 301-306. ISSN 1803-7232.
9. ASHWORTH, G. J.; VOOGD, H. 1990. *Selling the City: Marketing Approaches in Public Sector Urban Planning.*

London: New York: Belhaven Press, 1990, 178 s. ISBN 0 471 94470 X.

10. ASIAN DEVELOPMENT BANK. 2012. *Development asia* [online]. A publication of the Asian Development Bank, roč. 5, 2012, č. 8. [cit. 2020-09-20]. Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=sItoDAAAQBAJ&pg=PT112&lpg=PT112&dq=charter+cities+in+asia&source=bl&ots=yIsQdGko7S&sig=_vDQkzGiVW8lULxjUvslJP2m46k&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwihm9vEiNzXAhWDKQKHdukCbMQ6AEIWDAI#v=onepage&q=charter%20cities%20in%20asia&f=false>.
11. B. WALKER, B., HOLLING, C.S., CARPENTER, S.R. a kol. 2004. Resilience, adaptability and transformability in social–ecological systems. In *Ecology and Society.*, roč. 9, 2004, č. 2, s. 5. ISSN 1708-3087.
12. BAILEY, R. 2000. *Earthday, then and now.* [online]. 2000. [cit. 2020-03-21]. Dostupné na internete: <http://www.reason.com/news/show/27702.html>
13. BALDWIN, C. a kol. 2014. A new Approach: Social factors in Urban Development [online]. 2014. In *Sustainable cities collective.* [cit. 2020-11-10]. Dostupné na internete: <https://www.smartcitiesdive.com/ex/sustainablecitiescollective/new-approach-social-factors-urban-development/227866/ >.
14. BALLON, P. a kol. 2005. Open Innovation Platforms For Broadband Services: Benchmarking European Practices. In *Proceedings of the 16th European Regional Conference*, Porto, Portugal, 2005.
15. BARKHAM, R., a kol. 2014. *Resilient cities: agrosvenor research report* [online]. 2014. [cit. 2020-11-10]. Dostupné na internete: <http://www.grosvenor.com./getattachment/194bb2f9-d778-4701-a0ed5cb451044ab1/ResilientCitiesResearchReport.pdf>.
16. BARNEY, J. B. 2002. Gaining and Sustaining Competitive Advantage. In Rumet, R. *What in the World is Competitive Advantage?* 2003. 5 s. [online]. 2002. [cit. 2020-03- 21]. Do-

stupné na internete: <http://www.anderson.ucla.edu/faculty/dick.rumelt/Docs/Papers/WhatisCA_03.pdf>.

17. BAYCAN, T. a kol. 2011. Creative and Sustainable Cities: A New Perspective. In Girard, F., a kol. *Sustainable City and Creativity. Promoting Creative Urban Initiatives*. Farnham : Ashgate Publishing Limited, 2011. ISBN 978-1-4094-2001-9, s. 3-12. [online]. [cit. 2020-11-12]. Dostupné na internete: <http://www.ashgate.com/pdf/SamplePages/Sustainable_City_and_Creativity_Ch1.pdf>.
18. BEATLEY, T. 2007. Envisioning Solar Cities: Urban Futures Powered By Sustainable Energy. In *Journal of Technology*, 2007, roč. 14, č. 2, s. 31-46. ISSN: 1063-0732. Doi: 10.1080/10630730701531682.
19. BEATLEY, T. 2012. *Green Cities of Europe.* Island Press, 2012. 248 s. ISBN 9781597269742.
20. BENČO, J. a kol. 2000. *Sociálna politika a sociálny rozvoj.* Banská Bystrica: Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2000. 224 s. ISBN 80-8055-367-X.
21. BERG, L. a kol. 1982. *A Study Of Growth and Decline*. Pergamon: Elsevier Ltd., 1982, 184 s. ISBN 978-0-08-023156-3. DOI: 10.1016/C2013-0-03056-3.
22. BERGVALL-KÅREBORN, B. a kol. 2009. A Milieu for Innovation – Defining Living Lab. In *Proceedings of the 2nd ISPIM Innovation Symposium*, New York, 2009, December 6 – 9.
23. BERGVALL-KÅREBORN, B. a kol. 2009. Concept Design with a Living Lab Approach. In *Proceesing of the 42nd Hawaii International Conference on Systems Science*, Hawai, 2009.
24. BERRINI, M., BONO, L. 2011. *Meranie urbánnej udržateľnosti: Analýza kola prihlášok ocenenia European Green Capital Award 2010 a 2011* [online]. 2011. [cit. 10.10.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/wpcontent/uploads/2013/02/egc_analysis2010-2011.pdf>.

25. BITUŠÍKOVÁ, A. 2003. *Urbánna antropológia.* Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2003. 64 s. ISBN 80-8055-837-X.

26. BJØRGEN, A. a kol. 2019. The potential for coordinated logistics planning at the local level: A norwegian in-depth study of public and private stakeholders. In *Journal of Transport Geography*, 2019, roč. 76, s. 34-41. ISSN 0966-6923.

27. BLAKELY, E.J. 1994. Planning local economic development: Theory and practice. In Čapková, S. *Rozvoj miestnej ekonomiky*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, 1997. ISBN 80-8055-994-5.

28. BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. 2011. *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, implikace.* Praha : Univerzita Karlova, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.

29. BOBIRCA, A.; DRAGHICI, A. 2011. *Creativity and Economic Development* [online]. 2011. Waset.org. [cit. 2020-12-13]. Dostupné na internete: <http://www.waset.org/journals/waset/v59/v59-171.pdf >.

30. BOGARDI, J. a kol. 2012. Water security for a planet under pressure: interconnected challenges of a changing world call for sustainable solutions. In *Current Opinion In Environmental Sustainability*, 2012, roč. 4, č. 1, s. 35-43. ISSN 1877-3435. doi: 10.1016/j.cosust.2011.12.002.

31. BOOYENS, I., MOLOTJA, N., PHIRI, M. Z. 2011. *Creative Industries and Innovation: the Case of New Media Firms in Cape Town.* [online]. Ungs.edu.ar. [cit. 2020-12-17]. Dostupné na internete: <http://www.ungs.edu.ar/globelics/wp-content/uploads/2011/12/ID-129-Booyens-Molotja-Phiri-Innovation-economic-development-and-inequality.pdf >.

32. BORSEKOVÁ, K., KORÓNY, S., VAŇOVÁ, A. a kol. 2018a. Functionality between the size and indicators of smart cities: A research challenge with policy implications. In *Cities: the international journal of urban policy and planning*, 2018, roč. 78, s. 17-26. ISSN 0264-2751.

33. BORSEKOVÁ, K., NIJKAMP, P. (eds.) 2019. *Resilience and Urban Disasters: Surviving Cities*. Cheltenham:

Edward Elgar, 2019. 288 s. ISBN 9781788970099. Doi: 10.4337/9781788970105

34. BORSEKOVÁ, K., NIJKAMP, P. 2018. Smart cities: A challenge to research and policy analysis. In *Cities*, 2018, roč. 78, s. 1-3. ISSN 0264-2751. Doi: 10.1016/j.cities.2018.03.015.
35. BORSEKOVÁ, K., NIJKAMP, P. a kol. 2018b. Urban Resilience Patterns after an External Shock: An Exploratory Study. In *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 2018, roč. 31, s. 381-392. ISSN 2212-4209. Doi: 10.1016/j.ijdrr.2018.05.012.
36. BORSEKOVÁ, K., PETRÍKOVÁ, K., VAŇOVÁ, A., 2012. The methodology of use and building competitive advantage on the regional level. *In Journal of Security and Sustainability Issues*, 2012, roč. 2, č. 1, s. 41-50. ISSN 2029-7017.
37. BORSEKOVÁ K, VAŇOVÁ, A. 2012. Identification and Utilization of Competitive Advantage on the Regional Level. In *International Journal of Business and Management Studies*, Rhode Island: The Social Sciences Research Society, 2012, roč. 1, č. 2, s. 365-380. ISSN 1309-8047.
38. BORSEKOVÁ, K., VAŇOVÁ, A., VITÁLIŠOVÁ, K. 2016. Living lab as a new approach to the smart and creative spatial development. In *The European challenges: union globalized or localized?: the transformation of economics, societies and cultures of the EU into the world*: XXII international scientific conference of the PGV Network, Warsaw, 15-17 September 2016. Łódź : Wydawnictwo Społecznej akademii Nauk, 2016, s. 539-554. ISBN 978-83-64971-22-8.
39. BORSEKOVÁ, K., VAŇOVÁ, A., ŠÚROVÁ, J. a kol. 2021. The Nexus between Creative Actors and Regional Development. In *Land, MDPI, Open Access Journal*, 2021, roč. 10, č. 3, s. 1-18. ISSN 2073-445X.
40. BOYLE, C. a kol. 2010. Delivering sustainable infrastructure that supports the urban built environment. In *Environmental Science and Technology feature,* roč. 44, 2010, č. 13, s. 4836–4840. ISSN 0013-936X. Doi: 10.1021/es903749d.

41. BRADFORD, N. 2004. *Creative Cities: Structured Policy Dialogue Backgrounder* [online]. Ottawa: Canadian Policy Research Networks. Background Paper F/46. 21 s. [cit. 2020-01-20]. Dostupné na internete: <http://rcrpp.ca/documents/31345_en.pdf.>.

42. BRDULAK, A, BRDULAK, H. (eds.) 2017. Happy city - how to plan and create the best livable area for the people. Cham : springer, 2017. 318 s. ISBN 9783319498997.

43. BRENNER, N. 20014. Urban governance and the production of new state spaces in Western Europe, 1960–2000. In *Review of international political economy*, 2004, roč. 11, č. 3, s. 447-488. ISSN 0969-2290.

44. BRIGUGLIO, L., VELLA, M. 2019. The small states of the European Union and the resilience/competitiveness nexus. In *Small States & Territories*, 2019, roč. 2, č. 1, s. 55-68. ISSN 2616-8006.

45. BRILHANTE, O., KLAAS, J. 2018. [online]. Koncepcia zeleného mesta a metóda na meranie výkonnosti zeleného mesta v čase, ktorá sa aplikuje na päťdesiat miest na celom svete: Vplyv HDP, veľkosť populácie a energetická účinnosť. [cit. 10.10.2020]. Dostupné na internete: <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/6/2031#cite>.

46. BRISTOW, G. 2010. *Critical reflections on regional* competitiveness: Theory, Policy, Practice. London : Routledge, 2010. 200 s. ISBN 978-0415471596.

47. BROTO, V., C., ALLEN, A., RAPOPORT, E. 2012. Interdisciplinary perspectives on urban metabolism. In *Journal of Industrial Ecology*, 2012, roč. 15, č. 6, s. 851-861. ISSN 1530-9290.

48. BROWN, K. 2016. *Resilience, development and global change*. London/New York : Routledge, 2016. 228 s. ISBN 9780415663472.

49. BROWN, M., G. 2016. Access, Property and American Urban Space. New York : Routledge, 2016. 150 s. ISBN 978 1 315 887333 (ebk).

50. BRUSCO, S. 1982. The Emilian model: productive decentralization and social integration. In. Cambridge Journal of Economics, roč. 6, č. 2, s. 167-184. Online ISSN 1464-3545.

51. BYRNE, J., KURDGELASHVILI, L., TAMINIAU, J., a kol. 2015. A review of the solar city concept and methods to assess rooftop solar electric potential, with an illustrative application to the city of Seoul. In *Renewable & Sustainable Energy Reviews*, 2015, roč. 41, s. 830-844. ISSN 1364-0321.

52. CALDARICE, O., BRUNETTA, G., TOLLIN, N. 2019. The challenge of urban resilience: Operationalization. In *Urban Resilience for Risk and Adaptation Governance: Theorey and Practice*, 2019. Cham: Springer. 304 s. ISBN 978-3-319-76943-1.

53. CAO, W., ZHANG, Y., QIAN, P. 2019. The effect of innovation-driven strategy on green economic development in China-an empirical study of smart cities. In *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 2019, *roč.* 16, č. 9, s. 1-11. ISSN 1660-4601. Doi: 10.3390/ijerph16091520.

54. CAPELLO, R. (2009). Space, growth and development. In: Capello, R., Nijkamp, P. Handbook of regional growth and development theories. London: Edward Elgar, s. 33-52.

55. CAPARROS-MIDWOOD, D., DAWSON, R., BARR, S. 2019. Low carbon, low risk, low density: Resolving choices about sustainable development in cities. In *Cities: The International Journal of Urban Policy and Planning*, 2019, roč. 89, s. 252-267. ISSN 0264-2751.

56. CARAGLIU, A, DEL BO. C., NIJKAMP. P. 2011. Smart Cities in Europe. In *Journal of Urban Technology*, 2011, roč. 18, č. 2, s. 65-82. ISSN 1063-0732. Doi:10.1080/10630732.

57. CITYMART. 2013. Agile cities: Faster-Smarter-Greener. [online]. Citymart [cit. 2020-12-25]. Dostupné na internete: <https://www.citymart.com/agile-cities>.

58. CIVITAS. 2020. Antverpy [online]. 2020. Civitas. 2020. [cit. 2020-10-25]. Dostupné na internete: <https://civitas.eu/portis/antwerp>.

59. CLIFTON, N.; COOKE, P. 2009. Creative knowledge workers and location in Europe and North America: a comparative review. In *Creative Industries Journal,* 2009, roč. 2, č. 1, s. 73-89. ISSN 1751-0694.

60. COCCHIA A. 2014. Smart and Digital City: A Systematic Literature Review. In Dameri R., Rosenthal-Sabroux C. (eds.). *Smart City.* Progress in IS. Cham : Springer, 2014, s. 13-43. ISBN 978-3-319-06159-7. Doi: /10.1007/978-3-319-06160-3_2

61. COHEN, S. 2017. *The sustainable city*. Columbia University Press, 2017. 264 s. ISBN 9780231182041.

62. COSGRAVE, K. A., TRYFONAS, T. 2013. Living Labs, Innovation Districts and Information Marketplaces: A Systems Approach for Smart Cities, In *Procedia Computer Science,* 2013, roč. 16, s. 668-677. ISSN 1877-0509.

63. ČAPKOVÁ, S. 2004. *Rozvoj miestnej ekonomiky*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2004. 95 s. ISBN 80-8055-994-5.

64. DAHLBERG, A. O. 1974. *How to save free entreprise*. Devin-Adair Pub, 1974. ISBN 0815957084.

65. DAMERI, R. P. 2012. Defining an evaluation framework for digital cities implementation. In *IEEE International Conference on Information Society* (i-Society). 2012, s. 466-470. ISSN 1803-7232.

66. DAŇO, F., HANULÁKOVÁ, E. 2004. Marketingový prístup k riadeniu a rozvoju miest. In *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 2004, roč. 52, č.7, s. 891-900. ISSN 0013-3035.

67. DE CASTRO PENA, J.C., DE ASSIS, J.C., DA SILVA, R.A. a kol. 2017. Beyond the mining pit: The academic role in social deliberation for participatory environmental planning. In *Perspectives in Ecology and Conservation*, 2017, roč. 15, č. 3, s. 194-198. ISSN 2530-0644. Doi: 10.1016/j.pecon.2017.06.006.

68. DEISBURY, E. S., BASU and S. R. 2010. *The creative economy leading trade and innovation* [online]. United Nations Conference on trade and development. [cit. 2020-11-20].

Dostupné na internete: <http://www.unece.org/ceci/ppt_presentations/2010/ic/basu.pdf>.

69. DELANY, G. 2018. *Sustainable Cities: Definition, Design & Planning* [on-line]. [cit. 2019-11-27]. Dostupné na internete: <https://study.com/academy/lesson/sustainable-cities-definition-design-planning.html>.

70. DELL'ERA, C., LANDONI, P. 2014. Living Lab: A Methodology between User-Centred Design and Participatory Design. In *Creativity and Innovation Management*, roč. 23, 2014, č. 2, s. 137-154. ISSN 09631690.

71. DESING BUILDINGS WIKI, 2020. *Megacity* [online]. Desing Buildings Wiki. 2020. [cit. 2021-01-20]. Dostupné na internete: <https://www.designingbuildings.co.uk/wiki/Megacity>.

72. DIJKSTRA, L., POELMAN, H. 2012. Cities in Europe. The new OECD-EC definition. Regional Focus, 1.2012, s. 1-13.

73. DOBBINS, T. 2018. *What's the Difference Between a Megacity, a Metropolis, a Megalopolis and a Global City?* [online]. 2018. [cit. 2020-11-25]. ISSN 0719-8884. Dostupné na internete: <https://www.archdaily.com/896568/whats-the-difference-between-a-megacity-a-metropolis-a-megalopolis-and-a-global-city>.

74. DOMINICI, G. 2012. Why Does Systems Thinking Matter? In *Business Systems Review*, 2012, roč. 1, č. 1, s. 1-2. ISSN 2280-3866,

75. DOMINICI, G., PALUMBO, F. 2013. Decoding the Japanese Lean Production System According to a Viable Systems Perspective. In *Systemic Practice and Action Research*, 2013, roč. 26, č. 2, s. 153-171. ISSN 1094429X.

76. DRUCKER, P.F. 1993. Inovace a podnikavost – praxe a principy. Praha : Management Press, 1993. *ISBN 978-80-247-1978-8.*

77. EBOR. 2017. *Metodika zelených miest* [online]. Európska Banka pre obnovu a rozvoj [cit. 10.10.2020]. Dostupné na internete: <www.ebrd.com>.

78. ECKHARDT, G.M., BARDHI, F. 2015. *The sharing economy isn't About Sharing at All* [online]. Harvard Business Review, 2015. [cit. 2017-11-14]. Dostupné na internete: <https://hbr.org/2015/01/the-sharing-economy-isnt-about-sharing-at-all>.

79. ENOLL, 2020. Connecting people and technologies towards a citezen-centered digital future. *Proceedings of Digital Living Lab Days Conference. 2020.* ISBN 978994407892.

80. ERIKSSON, M., a kol. 2006. State-of-the-art and Good Practice in the Field of Living Labs. *Proceedings of the 12th International Conference on Concurrent Enterprising: Innovative Products and Services through Collaborative Networks.* 2006. Milan, Italy.

81. ETZKOWITZ, LEYDERSDORFF, 1999. The dynamics of innovation: from National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university–industry–government relations. Research Policy 29 (2000), s. 109-123.

82. EUROPEAN UNION. 2011. *Cities of tomorrow – Challenges, visions, ways forward*. Luxemburg : Publications Office of the European Union, 2011. 112 s. ISBN 978-92-79-21307-6. doi.: 10.2776/41803

83. EUROPEAN UNION. 2013. *Quality of Life in Cities.* Luxemburg : Publications Office of the European Union, 2013. 145 s. ISBN 978-92-79-32344-7.

84. EURÓPSKA KOMISIA. 2015. *Circular Economy Action Plan.* [online]. 2016. [cit. 2020-12-20]. Dostupné na internete: <https://issuu.com/enoll/docs/proceedings_final >.

85. EURÓPSKA KOMISIA. 2016. *Oznámenie komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru regiónov. Európska stratégia pre kooperatívne inteligentné dopravné systémy – míľnik na ceste ku kooperatívnej, prepojenej a automatizovanej mobilite.* [online]. 2016. [cit. 2020-12-20]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016DC0766&rid=1>.

86. EURÓPSKA KOMISIA. 2018. *Veda pre politiku v oblasti životného prostredia* [online]. 2018. Indicators for sustainable cities. [cit.10.10.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/indicators_for_sustainable_cities_IR12_en.pdf>.

87. EURÓPSKA KOMISIA. 2020. *Smart Cities.* [online]. 2020. [cit. 25.10.2020]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_en

88. EUROSTAT. 2021. *Applying the Degree of Urbanisation*. EU, 2021. ISBN 978-92-76-26946-5. Doi: 10, 2785 / 18491.

89. EVANS, G. 2009. Creative Cities, Creative Spaces and Urban Policy. In *Urban Studies,* 2009, roč. 46, číslo 5-6, s. 1003-1040. ISSN 0042-0980.

90. FARR, D. *Sustainable Urbanism: Urban Design with Nature*. John Wiley & Sons, New Jersey, 2008. 304 s. ISBN: 978-0-471-77751-9.

91. FELDMAN, M. P., FLORIDA, R. 1994. The geographical sources of innovation: technological infrastructure and product innovation in the USA. In: Annals of the Association of American Geographers, roč. 84, č. 2, s. 210-229. Online ISSN: 1467-8306.

92. FIGUEIREDO, L., HONIDEN, T., SCHUMANN, A. 2018. *OECD Regional Development Working Papers* [online]. OECD, 2018. 66 s. ISSN 20737009. [cit. 2020-11-25]. Dostupné na internete: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/6f1f6065-en.pdf?expires=1610918076&id=id&accname=guest&checksum=BD94C65B15F1595905E7ACDB54339491>.

93. FIRDAUSIYAH, N., TANIGUCHI, E., QURESHI, A. G. 2019. Modeling city logistics using adaptive dynamic programming based multi-agent simulation. In *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 2019, roč. 125, s. 74-96. ISSN 1366-5545.

94. FLEW, T. 2010. Toward a Cultural Economic Geography of Creative Industries and Urban Development: Introduction to

the Special Issue on Creative Industries and Urban Development. In *The Information Society: An International Journal*, 2010, roč. 26, č. 2, s. 85-91. ISSN 1087-6537.

95. FLORIDA, R. 2002. *The Rise of the Creative Class ... And How It's Transforming Work, Leisure, Community, & Everyday Life.* New York : Basic Books. 2002. 404 s. ISBN 0465024769.
96. FLORIDA, R. 2004. *The Rise of the Creative Class. ...and How It´s Transforming work, leisure, community, & everyday life.* New York : Basic Books, 2004. 434 s. ISBN 978-0-465-02477-3.
97. FLORIDA, R. 2005. *Cities and The Creative Class.* New York : Routledge, 2005. 208 s. ISBN 0-203-99767-0.
98. FLORIDA, R. 2016. *The New Typology of Global Cities: The seven types of global cities driving the world economy.* [online]. 2016. [cit. 2020-10-15]. Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-10-06/what-globalization-and-urbanization-mean-for-cities >.
99. FLORIDA, R. 2017. *The new urban crisis: How our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class—and what we can do about it.* New York: Basic Books. 2017. 336 s. ISBN 0465079741.
100. FLORIDA, R., GATES, G., KNUDSEN, B. a kol. 2006. *The University and the creative economy*. [online]. 2006. [cit. 2011-01-15]. Dostupné na internete: <http://www.creativeclass.com >.
101. FOLKE, C. 2016. *Resilience. In Oxford research encyclopedia of environmental science.*, 2016. Doi.:10.1093/acrefore/9780199389414.013.8.
102. FURIK, A., SZALAI, P. 2017. *Smart cities: Budúcnosť miest v Európe*. [online]. 2017. In *Euroactiv.* [cit. 2020-12-10]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/digitalizacia/linksdossier/smart-cities-buducnost-miest-v-europe>.
103. GAJDOŠ, P. 2009. Globalizačné súvislosti urbánneho vývoja a jeho sociálno-priestorové špecifiká. In *Sociológia – Slovak*

Sociological Review, 2009, roč. 41, č. 4, s. 304-328. ISSN 0049 – 1225.

104. GARRET, R. 2012. Rozdiel medzi zelenou a udržateľnosťou. [online]. 2012. [cit. 10.10.2020]. Dostupné na internete: <https://www.cleanlink.com/hs/article/The-Difference-B Between-Green-And-Sustainability--13976>.
105. GIDDENS, A. (1982). Hermeneutics and social theory. In: Giddens, A. ed. Profiles and critiques in social theory. London: Palgrave, s. 1-17.
106. GIFFINGER, R. FERTNER, C., KRAMAR, H. a kol. 2007. *Smart cities: Ranking of European medium-sized cities*. [on-line]. 2007. [cit. 2020-11-25]. Dostupné na internete: <http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf
107. GLAESER E., L., KOLKO, J., SAIZ, A. 2000. *Consumer City.* [online]. 2000. [cit. 2020-11-25.]. Harvard Institute of Economic Research Dostupné na internete: <https://scholar.harvard.edu/files/glaeser/files/consumer_city.pdf>.
108. GLAESER, E., L., KALLAL, H., D., SCHEINKMAN, J., A. a kol. 1992. Growth in Cities. In Journal of Political Economy, 1992, roč. 100, č. 6, s. 1126-1152. ISSN 1537-534X.
109. GOLDMAN, T., GORHAM, R. 2006. Sustainable urban transport: Four innovative directions. In *Technology in Society,* 2006, roč. 28, s. 261-273. ISSN 0160791X.
110. GORDON, P. 2013. Thinking about Economy Growth: Cities, Networks, Creativity and Supply Chains for Ideas. In *Annals of Regional Science,* 2013, roč. 50, č. 3, s. 667-684. ISSN 1432-0592.
111. HAASE, A. 2015. Urban development in europe beyond growth. In Prettenhaler, F., Meyer, L., Polt, J.W. a kol. (eds.). *Demography and Climate Change*. Joanneum Research Policies, 2015. s. 151-174.
112. HALEGOUA,G. 2020. *Inteligentné mestá.* Cambridge : MIT press, 2020. 114 s. ISBN: 978-0262538053.
113. HALL, P. 1998. *Cities in civilization*. New York : Fromm International, 1998. 1184 s. ISBN 978-0394587325.

114. HALL, P. 2009. The Age of the City: The Challenge for Creative Cities. In *WORLD CITIES, Achieving Liveability and Vibrancy*. Vibrancy. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.

115. HAMALOVÁ, M., BELAJOVÁ, A. 2011. *Komunálna ekonomika a politika*. Bratislava : Sprint dva, 2011. 260 s. ISBN 978-80-89393-38-1.

116. HASPROVÁ, M. a kol. 2007. *Marketing regiónu*. Nesluša : Progressus Slovakia. 2007. 121 s. ISBN 978-80-969642-5-3.

117. HEATON, J., PARLIKAD, A. K. 2019. A conceptual framework for the alignment of infrastructure assets to citizen requirements within a smart cities framework. In *Cities*, 2019, roč. 90, s. 32-41. ISSN 0264-2751. Doi: 10.1016/j.cities.2019.01.041

118. HIRSCHMAN, A.O. 1958. The Strategy of Economic Development. New Haven : Yale Univ. Press, 1958. ISBN 0-674-27660-4.

119. HOLLANDS, R. 2008. Will the real smart city please stand up? Intelligent, progressive or entrepreneurial? In *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action,* 2008, roč. 12, č. 3, s. 303-320. ISSN 1470-3629. Doi: 10.1080/13604810802479126.

120. HOLLANDS, R.G. 2008 Will teh real smart city please stand up. In *City*, 2008, roč. 12, č. 3, s. 303-320. ISSN 1360-4813.

121. HOSPERS, G. J. 2003. Creative Cities in Europe. Urban Competitiveness in the Knowledge Economy. In *Intereconomics,* 2003, roč. 38, č. 5, s. 260-269. ISSN 1613-964X.

122. HOWARD, K., W., F. 2015. Sustainable cities and the groundwaterbgovernance challenge. In *Environ Earth Sci,* 2015, roč. 73, s. 2543-2554. ISSN 1866-6280. Doi: 10.1007/s12665-014-3370-y.

123. HOWKINS, J. 2007. *The Creative Economy. How People Make Money from Ideas.* London : Penguin Books, 2007. 288 s. ISBN 978-0-140-28794-3.

124. HUDEC, O., URBANČÍKOVÁ, N., DŽUPKA, P. a kol. *Podoby regionálneho a miestneho rozvoja.* Košice : Ekonomická fakulta, TU Košice, 2009. 344 s. ISBN 978-80-553-0117-4.

125. HYE, Y. H., HSIEN, L., K., GUIZZO, A. O. 2018. Neighbourhood Landscape development process. In Yok, T.P., Kuei-Hsien, L., Hye, Y., H., Chua, V. (eds). *Nature, Place&People.* New Jersey : World Scientific, 2018. ISBN 9789813236035.

126. CHAPAIN, C.; COMUNIAN, R. 2010. Enabling or Inhibiting the Creative Economy: The Role of the Local and Regional Dimensions in England. In *Regional Studies,* 2010, roč. 44, č. 6, s. 717-734. ISSN 717-734.

127. Chartered local government – encyklopédia americkej politiky [online]. Ballotpedia.org. [cit. 2020-12-22]. Dostupné na internete: <https://ballotpedia.org/Chartered_local_government encyklopedia americkej politiky>.

128. CHATTERTON, P. 2000. Will the Real Creative City Please Stand Up? In *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action,* 2000, roč. 4, číslo 3, s. 390-397. ISSN 1470-3629.

129. CHELLERI, L. 2012. From the Resilient City to urban resilience. A review essay on understanding and integrating the resilience perspective for urban systems. In *Documents d'Analisi Geografica*, 2012, roč. 58, č. 2, s. 287-306. ISSN 2014-4512.

130. CHENARI, B., CARRILHO, J., D., DA SILVA, M., G. 2016. Towards sustainable, energy-efficient and healthy ventilation strategies in buildings: A review. In *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 2016, roč. 59, s. 1426-1447. ISSN 1364-0321. Doi: 10.1016/j.rser.2016.01.074.

131. CHONG, M., HABIB, A., EVANGELOPOULOS, N. a kol. 2018. Dynamic capabilities of a smart city: An innovative approach to discovering urban problems and solutions. In *Government Information Quarterly*, 2018, roč. 35, č.4. s. 682-692. ISSN 0740624X. Doi: 10.1016/j.giq.2018.07.005.

132. ICLEI. 2012. *Background paper for the council of Europe's report on resilient cities. Local governments for sustainability* [online]. 2012. ICLEI, Bonn, Germany. [cit. 2020-10-14]. Dostupné na ineternete: <www.icleieurope.org/fileadmin/

templates/icleieurope/files/content/Topics/ Adaptation/Background_paper_for_CoE_final_draft.pdf >.

133. INTELI. 2011. *Creative-based Strategies in Small and Medium-sized Cities: Guidelines for Local Authorities* [online]. 2011. Urbact.eu. [cit. 2018-02-15]. Dostupné na internete: <http://urbact.eu/fileadmin/Projects/Creative_Clusters/documents_media/URBACTCreativeClusters_TAP_INTELI_Final.pdf>.

134. INTERNATIONAL STANDARDS ORGANIZATION (ISO). 2014. *Smart Cities Preliminary Report 2014.* [online]. 2014. [cit. 2018-04-05]. Dostupné na internete: <http://www.iso.org/iso/smart_cities_report-jtc1.pdf>.

135. ISHIDA, T. 2000. Understanding digital cities. In Ishida, T., Isbister, K. (eds.). *Digital cities*. LNCS, 2000, vol. 1765, s. 7-17. ISBN 978-3-540-67265-4.

136. ISO 37120 Sustainable Development of Communities. 2018. [online]. 2018. [cit. 2020-12-15]. Dostupné na internete: https://www.iso.org/news/2018/07/Ref1848.html

137. JAYANTHA, W. M., QIAN, Q. K., YI, C. O. 2018. Applicability of Aging in place in redeveloped public rental housing estates in Hong Kong. In *Cities*, 2018, roč. 83, s. 140-151. ISSN 0264-2751.

138. JENKS, M., COLIN, J. 2009. *Dimensions of the Sustainable City.* Londýn : Springer Science & Business Media, 2009. 282 s. ISBN 978-1-4020-8645-8.

139. JOHN N. A. 2013. *Sharing, collaborative consumption and Web 2.0.* London : London School of Economics and Political Science, 2013. ISSN 1474-1938/1946.

140. JOSS, S. 2015. *Sustainable cities: governing for urban inovation*. Londýn : Macmillan Education, 2015. 352 s. ISBN 978-1-137-00635-6.

141. KAGAN, S.; HAHN, J. 2011. Creative Cities and (Un) Sustainability: From Creative Class to Sustainable Creative Cities. In *Culture and Local Governance / Culture et gouvernance locale,* 2011, roč. 3, č. 1/2, s. 11-27. ISSN 1911-7469.

142. KALANDIDES, A.; LANGE, B. 2007. *Creativity as a Synecdoche of the City – Marketing the Creative Berlin.* HKIP & UPSC Conference: When Creative Industries Crossover with Citis, Hong Kong, 2 – 3. April.

143. KEA EUROPEAN AFFAIRS. 2006. *The Economy of Culture in Europe* [online]. Keanet.eu. 2006. [cit. 2021-11-01]. Dostupné na internete: <http://www.keanet.eu/ecoculture/studynew.pdf>.

144. KLOUDOVÁ, J. 2010. Kreativní ekonomika a vymezení pojmů. In Kloudová, J., a kol. *Kreativní ekonomika. Trendy, výzvy, příležitosti.* Praha : Grada Publishing, a. s., 2010. ISBN 978-80-247-3608-2.

145. KNOX, P., MAYER, H. 2009. *Small towns sustainability: Eonomic, Social, and Environmental Innovations*. Bazilej : Birkhauser Verlag, 2009. 194 s. ISBN 3764385804.

146. KOMNINOS, N. 2006. The architecture of intelligent cities: integrating human, collective and artificial intelligence to enhance knowledge and innovation. In *IEEE 2nd IET International Conference on Intelligent Environments*, 2006, s. 13-20.

147. KOMNINOS, N. 2008. *Intelligent cities and globalization of innovation networks*. London: Routledge, 2008. 320 s. ISBN 9780415455923.

148. KOMNINOS, N. 2013. What makes cities intelligent? In Deakin, M. (eds.), *Smart cities: Governing, modelling and analysing transition.* Deakin : Taylor and Francis, 2013. ISBN 978-1135124144.

149. KOTLER, P. 2005. *Inovativní marketing*. Praha : Grada Publishing, 2005. 199 s. ISBN 80-247-0921-X.

150. KOTLER, P., KARTAJAYA, H., SETIAWAN, I. 2017. *Marketing 4.0 Moving from Traditional to Digital.* New Jersey : John Wiley & Sons, Inc, 2017. 208 s. ISBN 978-1-119-34106-2.

151. KOURTIT, K., NIJKAMP, P. 2012. Smart Cities in the Innovation Age. In *Innovation: The European Journal of Social*

Science Research, 2012, roč. 25, č. 2. s. 9395. ISSN 1351-1610. Doi:10.1080/ 13511610.2012.660331.

152. KOVÁCS, Z., FARKAS, Z. J., EGEDY, T. a kol. 2019. Urban sprawl and land conversion in post-socialist cities: The case of metropolitan Budapest. In *Cities,* 2019, roč. 92, s. 71-81. ISSN 0264-2751. Doi:10.1016/j.cities.2019.03.01
153. KOZÁKOVÁ, V. 2014. *Vplyv kreatívnej ekonomiky na rozvoj územia.* (Dizertačná práca). Banská Bystrica – EF UMB, 2014.
154. KRÄTKE, S. 2011. *The Creative Capital of Cities: Interactive Knowledge Creation and the Urbanization Economies of innovation.* Chichester : Wiley-Blackwell, 2011. 264 s. ISBN 978-1-4443-3621-4.
155. KRUGMAN, P. 1991. Geography and Trade. Cambridge : MIT Press, 1991. ISBN 0-262-61086-8.
156. KUMAR V.T.M. 2017. *Smart Economy in Smart Cities.* Singapore : Springer, 2017, 1086 s. ISBN 978-981-10-1610-3.
157. LANDRY CH. 2000. *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*, London.: Earthscan Publications Ltd., 2000. 300 s. ISBN 1853836133.
158. LANDRY, CH. 2005. *Lineages of the Creative City* [online]. 2005. Charleslandry.com. [cit. 2020-11-20]. Dostupné na internete: <http://charleslandry.com/panel/wpcontent/plugins/email-beforedownload/download.php?dl=4df87e2f0e700e-5ad56c87722d6d4b17>.
159. LANDRY, CH. 2006. *The Art of City Making.* London : Earthscan, 2006. 462 s. ISBN 978-1-84407-246-0.
160. LANDRY, CH. 2008. *Creative City: A Toolkit for Urban Innovators.* Londýn : Earthscan Publications, 2008. 352 s. ISBN 978-18-44-07598-0.
161. LANDRY, CH.; BIANCHINI, F. 1995. *The Creative City.* London : Demos, 1995. 60 s. ISBN 1898309167.
162. LANDRY, CH.; HYAMS, J. 2012. *The Creative City Index: Measuring the Pulste of the City.* Gloucestershire : Comedia, 2012. 64 s. ISBN 978-1-908777-02-7.

163. LANG, R., KNOX, P., K. 2009. The new metropolis: Rethinking megalopolis. In *Regional Studies*, 2009, r. 43, č. 6, s. 789-802. ISSN 0034-3404.

164. LEE, J., LEE, H. 2014. Developing and validating a citizen – centric typology for smart city services. In *Government Information Quarterly.* Elsevier. [online]. 2014. [cit. 2020-10-12]. Dostupné na internete: http://e-madina.org/ documents/e-Habitat/Developing%20 and%20 validating%20 a%20citizen-centric%20 typology %20for%20smart%20 city%20services.pdf

165. LEIGH, N., G., BLAKELY, E., J. 2013. *Planning Local Economic Development: Theory and Practice.* Los Angeles : SAGE, 2013. 480 s. ISBN 978-1-4522-4259-0.

166. LEMINEN, S., WESTERLUND, M., 2011. Managing the Challenges of Becoming an Open Innovation Company: Experiences from Living Labs. In *Technology Innovation Management Review*, 2011, roč. 1, č. 1, s. 9-25. ISSN 1927-0321.

167. LESÁKOVÁ, D., a kol. 2001. *Strategický marketingový manažment.* Bratislava : Sprint, 2001. 120 s. ISBN 80-88848-90-3.

168. LIANG, F., DAS, V., KOSTYUK, N. a kol. 2018. Constructing a data-driven society: China's Social Credit System as a state surveillance infrastructure. In *Policy and Internet*, 2018, roč. 10, č. 4. s. 415-453. ISSN 1944-2866.

169. LIN, D., WANG, Z. 2015. Collaborative planning in the new media age: The Dafo Temple controversy, China. In: *Cities,* 2015, č. 45, s. 41-50. ISSN 0264-2751.

170. LIN, X., CHEN, Z. 2003. Review and outlook for urban agglomeration studies within and without China. In *Journal ofTropical Geography*, 2003, roč. 23, č. 1, s. 44-50. ISSN 1467-9493.

171. LUCASSEN, I, B. KLIEVINK, B., TAVASSZY, L., A. 2014. A Living Lab Framework: facilitating the adoption of innovations in international information infrastructures, TRA, Paris. In Nesterova, N., Quak, H. *A city logistics living lab: a methodological approach.* In Transportation Research Procedia, 2016, roč. 16, s. 403-417. ISSN 23521457.

172. LUI, Z., LIU, SH. 2018. *Polycentrický rozvoj a úloha mestského polycentrického plánovania v čínskych mega mestách: preskúmanie metropolitnej oblasti Pekingu* [online]. 2018. [cit. 2020-10-10]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/325197843_Polycentric_Development_and_the_Role_of_Urban_Polycentric_Planning_in_China's_Mega_Cities_An_Examination_of_Beijing's_Metropolitan_Area>.

173. LUKES, S., STANTON, R. 2012. *Integrating cities toolkit on anti-discimination policies* [online]. 2012. [cit. 2018-02-12]. Dostupné na internete: <http://www.eurocities.eu/eurocities/events/Integrating-Cities-Toolkit-on-anti-discrimination-policies-WSPO-8TUJ5R>

174. LUNDVALL, B., A. 1988. Innovation as an interactive process: From user–producer interaction to the national systems of innovation [online]. 2016. In *The Learning Economy and the Economics of Hope*, s. 61-84 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1hj9zjd.8>

175. LUNDVALL, B. A. 1992. National systems of innovation: Towards a theory of innovation and interactive learning, London : Pinter, 1992, ISBN-10: 1855670631.

176. LUNDVALL, B., A., JOHNSON, 1994. The learning economy. *In Journal of Industry Studies*, 1, s. 23 – 42.

177. MAHIZHNAN, A. 1999. Smart Cities: The Singapore Case. In *Cities*, 1999, roč. 16, č. 1, s. 13-18. ISSN 0264-2751.

178. MAIER, G., TÖDTLING, F. 1998. *Regionálna a urbanistická ekonomika 2*. Bratislava : Elita, 1998. 320 s . ISBN 80-8044-049-2.

179. MAIER, K., ČTYROKÝ, J. 2000. *Ekonomika uzemního rozvoje*. Praha : Grada Publishing, 2000. 144 s. ISBN 80-7169-644-7.

180. MANVILLE, C., COCHRANE, G., CAVE, J. a kol. 2014. Mapping Smart Cities in the EU [online]. 2014. [cit. 2020-02-12]. Brussels: European Union. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOLITRE_ET(204)507480_EN.pdf>.

181. MARKOPOULOS, P., RAUTERBERG, G. W. M. 2000 LivingLab: a white paper. In *IPO Annual Progress Report*, 2000, roč. 35, s. 53-65. ISSN 0921-2566.

182. MARTIN, R. 2012. Regional economic resilience, hysteresis and recessionary shocks. In *Journal of Economic Geography,* roč. 12, 2012. ISSN 1468-2702, s. 1-32. Doi: 10.1093/jeg/lbr019. Dostupné na internete: <file:///C:/Users/avanova/OneDrive%20-%20Univerzita%20Mateja%20Bela%20v%20Banskej%20Bystrici/Zrkadlo%20m%C3%B4jho%20PC/Downloads/Regional_Economic_Resilience_Hysteresis_and_Recess.pdf>.

183. MARVIN, S. a kol. 2018. *Urban Living Labs. Experimenting with City futures*. Routledge. 278 s. ISBN 9781138714779.

184. MASTEN, A. S., POWELL, J. L. 2003. *A resilience framework for research, policy, and practice.* In Luthar, S. S. (eds.). *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities.* Cambridge University Press, 2003. 551 s. ISBN 0-521-001617.

185. MATTONI, B., GUGLIERMETTI, F., BISEGNA, F. 2015. A multilevel method to assess and design the renovation and integration of Smart Cities. In *Sustainable Cities and Society,* 2015, *roč.* 15, s. 105-119, ISSN 22106707. Doi: 10.1016/j.scs.2014.12.002.

186. MERCER LLC. 2014. *Location Evaluation and Quality-of-Living Reports* [online]. 2014. Imercer.com. [cit. 2020-09-20]. Dostupné na internete: <http://www.imercer.com/uploads/common/pdfs/hardship-brochure.pdf >.

187. MIERZEJEWSKA, L., WDOWICKA, M. 2018. City Resilience Vs. Resilient City: Terminological Intricacies and Concept Inaccuracies. In Quaestiones Geographicae, 2018, roč. 37, č. 2, s. 8-15. ISSN 0137-477X.

188. MINISTERSTVO KULTÚRY SR. 2019. *Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike.* [online]. 2019. [cit. 2020-10-22]. Dostupné na: <https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/strategia.pdf>.

189. MIŠKOVIČOVÁ, A. 2016. *Koncept kreatívneho mesta a jeho aplikácia v slovenských podmienkach* (Dizertačná práca). Banská Bystrica : EF UMB, 2016.

190. MIŠKOVIČOVÁ, A., VAŇOVÁ, A. 2015a. Creative Places and Limits to Quantification of Their Impact On Territorial Socio-Economic Development in the Slovak Republic. In *Pour une Europe forte, rénover les structures économiques, entrepreneuriales, politiques, territoriales et éducatives. Travaux scientifiques du Réseau PGV.* Banská Bystrica : Belianum, 2015, s. 287-301. ISBN 978-80-557-0921-5.

191. MIŠKOVIČOVÁ, A.; VAŇOVÁ, A. 2015b. What Makes the City Creative – Comparison of Creative City's and Local Socio-economic Development's Factors. In Nijkamp, P., Kourtit, K.; Buček, M. et al. (eds.). In *5th Central European Conference in Regional Science. Conference Proceedings* [CD-ROM]. Košice : Technical University of Košice, 2015. ISBN 978-80-553-2015-1, s. 610-621.

192. MODICA,M., REGGIANI, A. 2015. Spatial economic resilience: overview and perspectives. In *Networks and Spatial Economics,* 2015, roč. 15, č. 2, s. 211-233. ISSN 1566-113X.

193. MOLINARI, F. 2011. *Best practices Database for Living Labs* [online]. 2011. Alcora innovation project. [cit. 2021-01-20]. Dostupné na internete: <https://www.yumpu.com/en/document/read/28112160/best-practices-database-for-living-labs-alcotra-innovation>.

194. MONFAREDZADEH, T., BERARDI, U. 2015. Beneath the smart city: dichotomy between sustainability and competitiveness. In *International Journal of Sustainable Building Technology and Urban Development*, 2015, roč. 6, č. 3, s. 140-156. ISSN 2093-761X.

195. MONTGOMERY, CH. W. 2014. *Happy city*. New York : Farrar, Straus a Giroux, 2014. 368 s. ISBN 0374534888.

196. MORI, K., CHRISTODOULOU, A. 2012. Review of Sustainability Indices and Indicators: Towards a New City Sustainability Index (CSI). In *Environmental Impact Assessment Review*, 2012, roč. 32, č. 1, s. 94-106. ISSN 0195-9255.

197. MORITZ, B. 2017. *Smart cities need smart people* [on-line]. 2017. [cit. 2018-11-25]. Dostupné na internete: <https://medium.com/@Bob_Moritz/smart-cities-need-smart-people-c1f3d5a475cc>

198. MUNDY, J. H. 2008. *Evropa vrcholného středověku. 1150 – 1300.* Praha: Vyšehrad, 2008. 448 s. ISBN 978-80-7021-927-0.

199. MUNOZ-PANDIELLA, I., BOSCH, C., MERILLOU, N. a kol. 2018. Urban weathering: Interactive rendering of polluted cities. In *IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics,* 2018, *roč.* 24, č. 12' s. 3239-3252ISSN 1077-2626,. Doi: 10.1109/TVCG.2018.279452.

200. MYRDAL, G. 1957. Economic Theory and Under-developed Regions. London : Gerald Duckwords, 1957, ISBN 10 0715600990.

201. NATARAJ, S., FERONE, D., QUINTERO-ARAUJO, C. 2019. Consolidation centers in city logistics: A cooperative approach based on the location routing problem. *In International Journal of Industrial Engineering Computations,* 2019, *roč.* 10, č. 3, s. 393-404. ISSN 1923-2926. Doi: 10.5267/j.ijiec.2019.1.001

202. NESTEROVA, N., QUAK, H. 2016. A city logistics living lab: a methodological approach. In *Transportation Research Procedia*, 2016, roč.16, s. 403-417. ISSN 23521457.

203. NIJKAMP, P., POOT, J. 1998. Spatial perspectives on-newtheories of economic growth. In: *The Annals of Regional Science*, roč. 32, č. 1, s. 7-37. ISSN 1432-0592.

204. NIJKAMP, P., ZWETSLOOT, F., VAN DER WAL, S. 2010. Innovation and Growth Potentials of European Regions: A Meta-Multicriteria Analysis. In *European Planning Studies,* 2010, roč. 18, č. 4, s. 595-611. ISSN 1469-5944.

205. NORTH, D. C. (1990). Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge: Cambridge University Press.

206. O'CONNOR, P. 2006. Santa Monica Sustainable City Plan. In *Proceedings 2nd International Solar Cities Congress*, Oxford : ISCI, 2006.

207. OECD INSIGHTS, 2008. *Sustainable Development: Linking Economy, Society, Environment* [online]. 2008. ISBN 978-92-64-055742. [cit. 21-01-2026]. Dostupné na internete: <www.oecd.org/insights>

208. OECD, INTERNATIONAL TELECOMMUNICATION UNION. 2011. *M-Government. Mobile technologies for responsive government and connected societies.* Paris: OECD Publishing, 2011. 152 s. ISBN 9789264118706.

209. OECD. 2009. *Regions Matter.Economic Recovery, Innovation and Sustainable Growth.* Paris : OECD Publishing, 2009. 201 s. ISBN 978-92-64-07651-8.

210. OECD. 2010. *Green Cities Programme* [online]. 2010. [cit. 2021-01-21]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/49318965.pdf.>

211. OECD. 2014. *Overview paper on resilient economies and societies, meeting of the OECD council at ministerial level* [online]. 2014. [cit. 2020-11-12]. Dostupné na: <www.oecd.org/mcm/C-MIN(2014)7-ENG.pdf>.

212. OECD. 2014a. *Better Life Index* [online]. Oecdbetterlifeindex.org. 2014. [cit. 2020-11-12]. Dostupné na internete: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/>.

213. OECD. 2016. *Resilient Cities* [online]. 2016. [cit. 2020-11-12]. Dostupné na: <http://www.oecd.org/cfe/regionalpolicy/resilient-cities-report-preliminary-version.pdf>.

214. OECD. *Resilient cities* [online]. 2020. [cit. 2020-10-10]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/regional/resilient-cities.htm>.

215. OECD. *Smart cities and Inclusive growth* [online]. 2020. [cit. 2020-10-25]. Dostupné na: <http://www.oecd.org/cfe/cities/OECD_Policy_Paper_Smart_Cities_and_Inclusive_Growth.pdf>.

216. OPPLOVÁ, M. 1994. *Životní prostředí měst a regionů*. Praha : Fakulta národohospodářska VŠE 1994. 238 s. ISBN 80-7079-580-8.

217. OSN. 2017. *Správa o cieľoch udržateľného rozvoja* [online]. 2017. [cit. 2020-10-25]. Dostupné na internete: <https://agenda2030.statistics.sk/Agenda2030/indikatory-global-na-uroven-ciel-17/>.

218. OSN. *United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20* [online]. OSN. [cit. 2020-10-12]. Dostupné na internete: <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>.

219. ÖZSOY, A., AKSOY, M., DURSUN, P. a kol. 2006. *Creativity in Higher Education*. ITU Institutional Report on the EUA Creativity Project 2006-2007. European University Association, 2006. 44 s. ISBN: 9789081069892.

220. PAASI, A. (1986). The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. Fennia, 164, 1, s. 105-146.

221. PALEN, J. 1987. *The Urban Word*. USA : McGraw-Hill Education, 1987. 480 s. ISBN: 0-07-048111-3.

222. PARR, J. 2004 The Polycentric Urban Region: A Closer Inspection. In *Regional Studies*, roč. 38, 2004, č. 3, s. 231-240. ISSN 0034-3404. Doi: 10.1080/003434042000211114.

223. PAULIČKOVÁ, R. 2005. *Teoretické otázky regionálneho a mestského marketingu*. Ekonomická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni, 2005. 126 s. ISBN 80-7043-365-5.

224. PERROUX, F. 1950. Economic Space: Theory and Applications. In: The Quarternaly Journal of Economics, roč. 64, č. 2, s. 89-104. ISSN 1531-4650.

225. PETROVA, S., PRODROMIDOU, A. 2019. Everyday politics of austerity: Infrastructure and vulnerability in times of crisis. In Environment and Planning C: Politics and Space, 2019, roč. 37, č. 2. ISSN 2399-6544.

226. POMPONI, F. MONCASTER, A. 2017. Circular economy for the built environment: A research framework. In *Journal of*

Cleaner Production, 2017, roč. 143, s 710-718. ISSN 0959-6526. Doi:10.1016/j.jclepro.2016.12.055.

227. PORTER, M. 1994. *Konkurenční strategie. Metódy pro analýzy odvětví a konkurentú*. Praha : Victoria Publishing, 1994. 403 s. ISBN 80-85605-11-2.
228. PORTER, M.E. 1990. *Konkurenční výhoda národú. 1.vyd.* Praha : Grada Publishing a.s., 1990. 626 s. ISBN 80-85605.120-0.
229. PORTER, M.E. 1998. *The Competitive Advantage of Nations*. New York : The Free Press, 1998. 896 s. ISBN 0-684-84147-9.
230. PRATT, A. C. 2011. The Cultural Contradicions of the Creative City. In *City, Culture and Society,* 2011, roč, 2, č. 3, s. 123-130. ISSN 1877-9166.
231. PRED, A. (1984). Place as historically contingent process. Annals of the American Association of Geographers, 74, 3, s. 279-297.
232. QUAK, H.J., LINDHOLM, M., TAVASSZY, L. a kol. 2015. From freight partnerships to city logistics living labs – Giving meaning to the elusive concept of living labs. In Taniguchi, E. and Thompson, R. G. (eds.). *City Logistics IX*, 2915. s. 539-553.
233. RATHORE, M.M., AHMAD, A., PAUL, A. a kol. 2016. Urban planning and building smart cities based on the Internet of Things using Big Data analytics. In *Computer Networks*, 2016, roč. 101, s. 63-80. ISSN 1389-1286.
234. REGGIANI, A., NIJKAMP, P., DE GRAAF, T. 2002. Resilience: an evolutionary approach to spatial economic systems. In *Netw. Spat. Econ*, 2002, roč. 2, s. 211-229. ISSN 1566-113X.
235. REHÁK, Š. 2014. Kreatívna trieda a kreatívne mestá. Teoretický koncept a jeho limity. In *Sociológia*, roč. 46, 2014, č. 5, s. 599-619. ISSN 1336-8613.
236. REMLER, D., K., Van RYZIN, G., G. 2015. Research Methods in Practice: Strategies for Description and Cau-

sation. Los Angeles : SAGE Publications, Inc. 2015. ISBN 978-1-4833-1239-2

237. RESILIENT CITIES NETWORK. 2021. Urban resilience in action [online]. 2021. Resilient Cities Network. [cit. 2021-01-26]. Dostupné na internete: <https://www.100resilientcities.org/>.

238. RIVAS, M. 2011. From Creative Industries to the Creative Place. Refreshing the Local Development Agenda in Small and Medium-sized Towns. In *Redige,* 2011, roč. 2, č. 2, s. 131-147. ISSN 2179-1619.

239. RODE, P., BURDETT, R. 2011. *Cities: investing in energy and resource efficiency*. UNEP, Towards and green economy, 2011. s. 630. ISBN 978-92-807-3143-9.

240. ROGERS, E. M. 1983. *Diffusion Of Innovations*. London : Collier Macmillan Publishers, 1983. ISBN 0-02-926650-5.

241. ROMEIN, A. TRIP, J. J. 2010. *The Creative Production and Consumption Milieu* [online]. 2010. Northsearegion. EU. [cit. 2018-04-05]. Dostupné na internete: <http://archive.northsearegion.eu/files/repository/20100816174712_CCC6.1.2FrameworkReport.pdf>.

242. ROMEIN, A., TRIP, J. J. 2009. *Key Elements of Creative City Development: an Assessment of Local Policies in Amsterdam and Rotterdam* [online]. 2009. Repository.tudelft.nl. [cit. 2020-11-09]. Dostupné na internete: <http://repository.tudelft.nl/view/ir/uuid%3Ac53f0f71-da54-4591-879e-618b9d69421b/>.

243. ROMER, P. 1986. Increasing Returns and Long-Run Growth. In: Journal of Political Economy, 1č. 94, s. 1002-1037. ISBN 0739-3180.

244. ROMER, P. 2011. *Charter city: Proceedings TED conference*, TED, Long Beach, 2011.

245. ROMER, P. 2015. *Charter cities: Interview on Urbanization, Charter Cities and Growth Theory* [online]. 2015. [cit. 2018-03-25]. Dostupné na internete: <http://www.paulromer.net/tag/charter-cities/>

246. ROMER, P., FULLER, B. 2010. Cities from Scratch. A new path for development. In *City Journal.* New York : Manhattan Institute for Policy Research, Inc. Autumn 2010. EIN 13-2912529.

247. ROMER, P., FULLER, B. 2010. *A new path for development* [online]. From the magazine - Cities from Scratch, 2010. [cit. 2020-11-02]. Dostupné na internete: <https://www.city-journal.org/html/cities-scratch-13325.html>.

248. ROSENBERG, M. 2018. *The Difference Between a City and a Town* [on-line]. 2018. [cit. 2018-11-04]. Dostupné na internete: <https://www.thoughtco.com/difference-between-a-city-and-a-town-4069700>

249. RUMPEL, P. SLACH, O. KOUTSKÝ, J. 2007. *Měkké faktory regionálního rozvoje.* Ostrava : Repronis, 2007. 186 s. ISBN 978-80-7368-435-8

250. RUSNÁK, J., KOREC, P. 2020. Teórie regionálneho rozvoja a výskum regiónov. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 211s. ISBN 978-80-223-5059-4.

251. RUSSEL, J. S. 2011. *The Agile City: Building Well-being and Wealth in an Era of Climate Change* [online]. 2011. Washington D.C. : Island Press. [cit. 2020-12-27]. Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=OMJe1Hax35sC&oi=fnd&pg=PR11&dq=agile+city&ots=g_iQg2x6Jz&sig=w7kuFPLit5NZRSgR24LNyPEcKI&redir_esc=y#v=onepage&q=agile%20city&f=false>

252. SADOWSKI, J. 2020. *Too Smart: How Digital Capitalism is Extracting Data, Controlling Our Lives, and Taking Over the World.* Cambridge : MIT Press, 2020. 256 s. ISBN 026253858X.

253. SANSAVERINO, E. R. a kol. 2014. *Smart rules for smart cities*. Basel : Springer. Switzerland, 2014. 138 s. ISBN 978-3-319-06421-5.

254. SASHA, A.2018. *Polycentrické mestá: Budúcnosť udržateľného rastu miest* [online]. 2018. [cit. 2020.10-10]. Dostupné na internete: <https://www.gensler.com/research-insight/blog/polycentric-cities-new-normal-manila-finance-centre>.

255. SASSEN, S. 2005. The Global City: Introducing a Concept. In *The Brown Journal Of World Affairs*, 2005, roč. 10, č. 2. ISSN 1080-0786.

256. SCHULER, D. 2002. Digital cities and digital citizens. In Tanabe, M., van den Besselaar, P., Ishida, T. (eds.). 2002. *Digital cities II: computational and sociological approaches*. LNCS, Berlin : Springer, 2002, vol. 2362, s. 71-85. ISSN 978-3-540-43963-9.

257. SCHUMPETER, J. A. 1951. Capitalism in the Postwar World. Reprinted in Essays of J. A. Schumpeter, Cambridge, MA : Addison-Wesley (2009), s. 158. ISBN 978-088738-764-7.

258. SCHUMPETER, J. A. 1989. *Business Cycles: A Theoretical Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process,* Abridged edition, 1989. 461 s. ISBN-10 0879912634.

259. SIMENOVA, V. S. 2019. *Funkčnosť v metropolitních oblastech*. ESPON, 2019. 12 s. ISBN 978-2-919795-07-9.

260. SIMMIE, J., LEVER, W., F. 2002. Introduction: The Knowledge-based City. In *Urban Studies, 2002*, roč. 39, č. 5-6, s. 855-857. ISSN 0042-0980.

261. SIMPSON, R., ZIMMERMANN, M. 2012. Green Urban Economy: Agenda Setting for the Urban Future. In Simpson, R., Zimmermann, M. (eds.). 2012. s. 214-216. *The Economy of Green Cities: A World Compedium on the Green Urban Economy.* New York: Springer. ISBN 978-94-007-1968-2.

262. SMART CITIES. 2015. European Smart Cities [online]. 2015. TU Wien. [cit. 2020-11-26]. Dostupné na internete: <www.smart-cities.eu>.

263. SMITH, R.; WARFIELD, K. 2008. The Creative City: A Matter of Values. In Cook, P., Layyeretti, L. 2008. *Creative Cities, Cultural Cluster and Local Economic Development*. Cheltenham: Edward Elgar, 2008, 287-312. ISBN 9781847202680.

264. SODBTN. *Mestá Slovenskej republiky podľa počtu obyvateľov* [online]. SODBTN. [cit. 2020-11-20]. Dostupné na internete: <http://www.sodbtn.sk/obce/statistika_obce.php>.

265. SODIQ, A., BALOCH, A. A. B., KHAN, S. A. 2019. Towards Modern Sustainable Cities: Review of Sustainability Prin-

ciples and Trends. In *Journal of Cleaner Production,* 2019, roč. 227, s. 972-1001. ISSN 0959-6526.

266. SOLOW, R. M. 1957. Technical Change and the Aggregate Production Function. In: Review of Economics and Statistics, roč. 39, s. 312-20. ISSN 0034-6535.
267. STANEK, V. 2004. *Sociálna politika*. Bratislava : Ekonóm, 2004. 497 s. ISBN 80-225-1881-6.
268. STANÍČKOVÁ, M., MELECKÝ, L. 2018 Understanding of resilience in the context of regional development using composite index approach: the case of European Union NUTS-2 regions. In *Reg Stud Reg Sci*, 2018, roč. 5, č. 1, s. 231-254. ISSN 2168-1376.
269. STEWARD, W. C.; KUSKA, S. S. B. 2008. *Developing and Sustaining Creative Cities: A Sustainability Tool for Designers, Planners, and Public Administrators* [online]. 2008. Ecospheres.com. [cit. 2020-10-20]. Dostupné na internete: <http://www.ecospheres.com/creative_cities.pdf>.
270. STORPER, M. 2010. Why Does a City Grow? Specialisation, Human Capital or Institutions? In *Urban Studies,* roč. 47, 2010, č. 10, s. 2027-2050. ISSN 1360-063X.
271. SWINBURN, G., GOGA, S., MURPHY F. 2004. Úvod do miestneho hospodárskeho rozvoja [online]. Svetová Banka, 2004. 105 s. [cit. 2020-10-20]. Dostupné na internete: <http://web.worldbank.org/>.
272. ŠÍP, L., KRAJCOVICS, L. 2010. *Solárne mestá: texty publikované v rámci grantu VEGA 1/0847/08: uplatnenie stratégie solárnych miest v podmienkach Slovenska*. Bratislava : Slovenská technická univerzita v Bratislave, 2010. 98 s. ISBN 978-80-227-3333-5.
273. TAN, P.,Y., JIM, Ch.,Y. 2017. Introduction to Green City Idea and Ideal. In Tan, P.,Y., Jim Ch.,Y. (eds.) 2017. *Green Cities. Forms and Functions*. Signapore : Springer, 2017. 87 s. ISBN 978-981-10-4113-6.
274. TEICHOVÁ, A. (eds.). 1968. *Dějiny středověku II.* Praha : SPN, 1968. 436 s. ISBN 16-913-68.

275. THE WORLD BANK. 2011. Local Economic Development. In *Topics: Urban Development* [online]. Web.worldbank.org. 2011. [cit. 2020-10-13]. Dostupné na internete: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTURBANDEVELOPMENT/EXTLED/0,,menuPK:341145~pagePK:149018~piPK:149093~theSitePK:341139,00.html>.

276. THE WORLD BANK. 2014. Social Development Overview. In *Topics: Social Development* [online]. Worldbank.org. 2014. [cit. 2020-10-13]. Dostupné na internete: <http://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/overview>.

277. THISSEN, M., VAN OORT, F., DIODATO, D. a kol. 2013. *Regional Competitiveness And Smart Specialization In Europe: Place-Based.* Cheltenham : Edward Elgar, 2013. 264 s. ISBN 978 1 78254 515 6.

278. TOLLIN, N. 2020. *Making Cities Sustainable And Resilient, 2016-2020: End-of-project Evaluation Report* [online]. 2020. Unhabitat. [cit. 2020-10-20]. Dostupné na internete: <https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/12/3_2020_making_cities_sustainable_and_resilient_end-of-project_evaluation_report_2016-2020.pdf>.

279. TOLLIN, N., MORATÓ, J., SANTIBANEZ GONZALEZ, E. 2020. *Resilient cities.* New York : Springer. 68 s. ISSN: 2524-5988.

280. TRUJILLO, J., L., PARILLA, J. 2016. *Redefining Global Cities* [online]. Brooking Insttitution. [cit. 2020-11-17]. Dostupné na internete: <https://www.brookings.edu/research/redefining-global-cities/>.

281. TVRDOŇ, J., HAMALOVÁ, M., ŽÁRSKA, E. 1995. *Regionálny rozvoj*. Bratislava : Ekonóm, 1995. 180 s. ISBN 80-225-0671-0.

282. UNCTAD. 2004. *Creative Industries and Development* [online]. Unctad.org. 2004. [cit. 2020-09-12]. Dostupné na internete: <http://unctad.org/en/docs/tdxibpd13_en.pdf>.

283. UNCTAD. 2008. *Creative economy report 2008* [online]. Unctad.org. 2008. 357 s. ISBN 978-0-9816619-0-2. [cit.

2020-11-10]. Dostupné na internete: <https://unctad.org/system/files/official-document/ditc20082cer_en.pdf>.

284. UNCTAD. 2010. *Creative economy report 2010* [online]. Unctad.org. 2010. 423 s. ISBN 978-0-9816619-0-22. [cit. 2020-11-10]. Dostupné na internete: <http://www.unctad.org/en/docs/ditc20082cer_en.pdf>.

285. UNDP. *What are the Sustainable Development Goals?* [online]. UNDP. [cit. 2021-10-01]. Dostupné na internete: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-11-sustainable-cities-and-communities.html>.

286. UNESCO. 2009. *Measuring the economic contribution of cultural industries: a review and assessment of current methodological approaches* [online]. Unesco.org. 111 s. [cit. 2021-11-01]. Dostupné na internete: <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/FCS-handbook-1-economic-contribution-culture-en-web.pdf>.

287. URBACT. 2017. *Ste pripravení na budúcnosť: Odolnosť miest v praxi* [online]. Urbact.eu. [cit. 2020-09-21]. Dostupné na internete: <https://urbact.eu/ste-pripraven%C3%AD-na-bud%C3%BAcnos%C5%A5-odolnos%C5%A5-miest-v-praxi>.

288. VAN BASTELAER, B. 1998. *Digital cities and transferability of results.* Proceedings of the 4th EDC Conference on Digital Cities.

289. VAN HOLM, E. J. 2019. *Unequal cities, unequal participation: The effect of income inequality on civic engagement.* In *American Review of Public Administration*, roč. 49, 2019, č. 2, s. 135-144. ISSN 0275-0740.

290. VAŇOVÁ, A. 1996. Marketing územia ako súčasť municipálnej a regionálnej politiky. In *Ekonomický časopis,* 1996, roč. 44, č. 7/8, s. 529-543. ISSN 2729-7470.

291. VAŇOVÁ, A. 2006. *Strategické marketingové plánovanie rozvoja územia*. 1. vyd. - Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2006. 138 s. ISBN 80-8083-301-X.

292. VAŇOVÁ, A. a kol. 2016. *Kreatívne odvetvia ako zdroj nehmotných aktív v kontexte inteligentného rozvoja a inovácií.* - 1. vyd. - Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2016. 141 s. ISBN 978-80-557-1173-7.

293. VAŇOVÁ, A., PETRÍKOVÁ, K. Influences of the economic cycle on the product life cycle of a territory. In *International review on public and nonprofit marketing*, 2012, roč. 9, č. 2, s. 97-104. ISSN 1865-1984.

294. VAŇOVÁ, A., MIŠKOVIČOVÁ, A. 2014. *What Makes the City Creative* [on-line]. 2014. 5 th Central European Conference in Regional Science – CERS. [cit. 2020-10-10]. Dostupné na internete: <http://www3.ekf.tuke.sk/cers/files/zbornik2014/PDF/Miskovicova,%20Vanova.pdf>.

295. VAŇOVÁ, A., VITÁLIŠOVÁ, K., BORSEKOVÁ, K. 2017. Marketing územia. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2017, 98 s. ISBN 978-80-557-1296-3. ISBN 978-80-557-1312-0.

296. VEBLEN, T. 1898. Why is economics not an evolutionary science? Quarterly Review of Economics, 12, s. 373-397.

297. VIGAŠOVÁ, D. 2010. Spôsoby vyčleňovania mestských aglomerácií (na príklade miest Banská Bystrica a Zvolen). In *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2010, roč. 54, č. 2, s. 231-245. ISSN 1338-6034.

298. VITÁLIŠOVÁ, K. 2015. Marketing vzťahov v miestnej samospráve. - 1. vyd. - Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela. Belianum, 2015. 227 s. ISBN 978-80-557-0924-6.

299. VITÁLIŠOVÁ, K., VAŇOVÁ, A., BORSEKOVÁ a kol. 2016. Creative industries and the micropolitan city as an alternative to the Mega-City: A solution to the demographic crisis in Central Europe. In *7. ročník Mezinárodní conference "Region v rozvoji společnosti*". Brno : Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity, 2016.

300. VOORBERG, W. H. a kol. 2014. A Systematic Review of Co-Creation and Co-Production: Embarking on the social

innovation journey. In *Public Management Review*, 2014, roč. 17, č. 9, s. 1333-1357. ISSN 1471-9037.

301. VOTRUBEC, C. 1980. *Lidská sídla, jejich typy a rozmístění ve světě*. Praha : Academia, 1980. 394 s. ISBN 21-016-80.
302. WERLEN, B. 2009. Structurationist Geography. In: Kitchin, R., Thrift, N. eds. International Encyclopedia of Human Geography. Vol. 11. Oxford : Elsevier, s. 50-58.
303. WEST, D., FORD, J., IBRAHIM, E. 2010. *Strategic Marketing: Creating Competitive Advantage.* New York : Oxford University Press. 585 s. ISBN 978-0-19-955660.
304. WESTERLUND, M., LEMINEN, S. 2011. Managing the Challenges of Becoming an Open Innovation Company: Experiences from Living Labs. In *Technology Innovation Management Review*, 2011, roč. 1, č. 1, s. 9-25. ISSN 1927-0321. https://journaldatabase.info › journal › issn1927-0321.
305. What is a Charter City? [online]. Community Solutions MN. [cit. 2020-10-06]. Dostupné na internete: <https://communitysolutionsmn.wordpress.com/2011/07/13/what-is-a-charter-city/>.
306. WIIG, A. 2015. The empty rhetoric of the smart city: from digital inclusion to economic promotion in Philadelphia. In *Urban Geography*, 2015, roč. 37, č. 4, s. 535-553. ISSN 0272-3638. Doi: 10.1080/02723638.2015.1065686.
307. WILSON, G.A. 2012. Community resilience, globalization, and transitional pathways of decision-making. In *Geoforum*, 2012, roč. 43, č. 6, s. 1218-1231. ISSN 0016-718.
308. WINTER, A. K. 2018. Review of the European reference framework for sustainable cities. In *International Journal of Community Well-Being*, 2018, roč. 1, s. 83-86. ISSN 2524-5295.
309. WIRTH, L. 1938. Urbanism as a Way of Life. American Jurnal of Saciology. In Bitušíková, A. 2003. *Urbánna antropológia.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2003. 64 s. ISBN 80-8055-837-X.
310. WIRTH, L. 1964. On Cities and Social Life. In Bitušíková, A. 2003. *Urbánna antropológia.* Banská Bystrica : Univerzita

Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2003. 64 s. ISBN 80-8055-837-X.

311. WORLD ECONOMIC FORUM, 2020. *7 innovative projects making cities more sustainable* [online]. World Economic Forum. 2020. [cit. 2020-12-18]. Dostupné na: <https://www.weforum.org/agenda/2020/09/cities-sustainability-innovation-global-goals/>.
312. WORLD ECONOMIC FORUM. 2018. *Agile Cities: Preparing for the Fourth Industrial Revolution. 2018* [online]. World Economic Forum. 2018. [cit. 2020-12-20]. Dostupné na internete: <http://www3.weforum.org/docs/WP_Global_Future_Council_Cities_Urbanization_report_2018.pdf>.
313. YANARELLA, E.J., LEVINE, R., S., LANCASTER, R., W. 2009. Green versus Sustainability: From Semantics to Enlightenment. In Sustainability, 2009, roč. 2, č. 5. s. 296-302. ISSN 2071-1050.
314. YANG, Z., & ZHU, M. 2019. *A dynamic prediction model of real-time link travel time based on traffic big data* Proceedings – 2019 International Conference on Intelligent Transportation, Big Data and Smart City, ICITBS 2019, s. 330-333. Doi: 10.1109/ICITBS.2019.00087.
315. YOK, T.P., KUEI-HSIEN, L., HYE, Y., H., CHUA, V. 2018. *Nature, Place&People*. New Jersey : World Scientific. 2018. ISBN 9789813236035.
316. YU, M., YANG, Y., CHEN, F. a kol. 2019. Response of agricultural multifunctionality to farmland loss under rapidly urbanizing processes in Yangtze River Delta, China. *In Science of the Total Environment*, 2019, vol. 666, s. 1-11. ISSN 0048-9697.
317. Zákon č. 612/2002 Z. z. o obecnom zriadení.
318. Zákon NR SR č. 369/90 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.
319. ZANELLA, A., BUI, N., CASTELLANI, A. a kol. 2014. Internet of things for smart cities. In *IEEE Internet of Things Journal,* 2014, *roč.* 1, č. 1, s. 22-32. ISSN 2579-0099. Doi: 10.1109/JIOT.2014.230632.

320. ZHANG, Y., PU, H. 2019. Environmental indicators of sustainable computing applications for smart city. In *Concurrency Computation,* 2019, *roč.* 31, č. 9. ISSN 1532-0634. Doi: 10.1002/cpe.4751.

321. ZHAO, L., WANG, J., LIU, J., KATO, N. 2019. Routing for crowd management in smart cities: A deep reinforcement learning perspective. In *IEEE Communications Magazine,* 2019, *roč.* 57, č. 4, s. 88-93. ISSN 0163-6804. Doi: 10.1109/MCOM.2019.1800603.

322. ZHU, Z., LIANG, W. 2019. *Congestion control strategy of distance education system based on TCP protocol.* Proceedings - 2019 International Conference on Intelligent Transportation, Big Data and Smart City, ICITBS 2019, s. 485-488. Doi: 10.1109/ICITBS.2019.00123.

323. ZOKOVÁ, I., KOLOŠTA, S. 2019 Návrh a testovanie indexu TUR v krajinách EÚ. In *Čepelová, A., Koreňová, D.* 2018. *Trvalo udržateľný rozvoj v krajinách Európskej únie.* Nekonferenčný zborník vedeckých prác VEGA č. 1/0302/18 Inteligentné mestá ako spôsob implementácie konceptu trvalo udržateľného rozvoja miest SR. Košice : UPJŠ. ISBN 978-80-8152-747-0.

324. ŽÁRSKA, E. 2007. *Komunálna ekonomika a politika.* Bratislava : Ekonóm 2007. 192 s. ISBN 978-80-225-2293-9.

Príloha 1 **Ukazovatele charakterizujúce jednotlivé trendy rozvoja miest**

Tabuľka 1 Ukazovatele udržateľného mesta

P.č.	**Oblasť**	**Ukazovateľ**
1.	Ekologická	Celková spotreba elektrickej energie v domácnostiach na obyvateľa (kWh / rok)
2.		Spotreba energie verejných budov za rok (kWh / m2)
3.		Energie získané z obnoviteľných zdrojov ako podiel z celkovej spotreby energie v meste (%-ny podiel)
4.		Koncentrácia jemných častíc (PM2,5)
5.		Koncentrácia tuhých častíc (PM10)
6.		Emisie skleníkových plynov (tony/obyvateľa)
7.		Obyvatelia mesta s pravidelným zberom tuhého odpadu (%)
8.		Celkový vyzbieraný tuhý komunálny odpad na obyvateľa
9.		Pevný odpad v meste, ktorý sa recykluje (%)
10.		Obyvatelia mesta napojený na zber odpadových vôd (%)
11.		Percento mestských odpadových vôd, ktoré neboli ošetrené (%)
12.		Percento primárnej úpravy odpadových vôd v meste (%)
13.		Percento sekundárnych čistení odpadových vôd v meste (%)
14.		Terciárne čistenie odpadových vôd (%)
15.		Obyvatelia mesta so službami zásobovania pitnou vodou
16.		Obyvatelia mesta s udržateľným prístupom k zlepšenému zdroju vody (%)
17.		Obyvatelia s prístupom k pitnej vode (%)
18.		Celková spotreba vody v domácnosti na obyvateľa (litre / deň)
19.		Kvalita pitnej vody
20.		Zelená plocha (hektáre) na 100 000 obyv.

pokračovanie tabuľky 1

21.	Ekonomická	Miera nezamestnanosti
22.		Miera nezamestnanosti mladých ľudí
23.		Počet podnikov na 100 000 obyvateľov
24.		Počet nových patentov (100 000 obyv./ročne)
25.		Ročný počet pobytov návštevníkov (noc) na 100 000 obyvateľov
26.		Komerčná letecká doprava konektivita
27.		Pôda na využitie
28.		Percentuálny podiel osôb zamestnaných na plný úväzok (podporný indikátor)
29.		Pomer dlhovej služby (výdavky na dlhovú službu ako percento z príjmov mesta z vlastných zdrojov)
30.		Kapitálové výdavky ako percento z celkových výdavkov
31.		Príjmy z vlastných zdrojov ako percento z celkových príjmov
32.		Vybraná daň (%)
33.		Systém verejnej dopravy (km/100 000 obyv.)
34.		Ročný počet ciest hromadnou dopravou na obyvateľa
35.		Celková mestská poľnohospodárska plocha na 100 000 obyvateľov
36.	Sociálna	Ženská populácia školského veku zapísaná do škôl (%)
37.		Percentuálny podiel obyvateľov školského veku zapísaných do škôl
28.		Počet študentov ukončujúcich základné vzdelanie (%)
39.		Počet študentov končiacich strednú školu (%)
40.		Pomer počtu študentov a učiteľov v primárnom vzdelávaní
41.		Percento populácie v školskom veku zapísaných do škôl
42.		Počet vysokoškolsky vzdelaných na 100 000 obyv.
43.		Priemerná dĺžka života
44.		Počet lôžkových nemocničných lôžok na 100 000 obyvateľov
45.		Počet lekárov na 100 000 obyvateľov

pokračovanie tabuľky 1

46.		Úmrtnosť na päť rokov na 1 000 živo narodených detí
47.		Obyvatelia žijúci mesta žijúcich v nedostatočnom bývaní (%)
48.		Obyvatelia žijúci v dostupnom bývaní (%)
49.		Obyvatelia mesta žijúci pod medzinárodnou hranicou chudoby (%)
50.		Rekreačné priestory (m^2) vnútorné, vonkajšie
51.		Počet žien/poslankyne (%)
52.		Počet hasičov na 100 000 obyvateľov
53.		Počet úmrtí v dôsledku požiaru/100 000 obyv.
54.		Počet úmrtí súvisiacich s prírodnými nebezpečenstvom/100 000 obyv.
55.		Počet policajtov na 100 000 obyvateľov
56.		Počet vrážd na 100 000 obyvateľov
57.		Počet kultúrnych inštitúcií a športových zariadení na 100 000 obyv.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa ISO 37120 Sustainable Development of Communities. 2018.

https://www.iso.org/news/2018/07/Ref1848.html

Tabuľka 2 Ukazovatele kreatívneho mesta

	Oblasť	**Ukazovateľ**
1.	Mäkká a kultúrna infraštruktúra	Počet divadiel v meste
2.		Počet opier
3.		Počet kultúrnych domov, mestských kultúrnych stredísk
4.		Počet tanečných súborov
5.		Počet kín v meste
6.		Počet knižníc v meste
7.		Počet múzeí
8.		Počet galérií
9.		Počet festivalov
10.		Počet umeleckých ZŠ v meste
11.		Počet umeleckých SŠ v meste
12.		Počet výskumných centier v meste
13.		Počet VŠ (z toho počet umeleckých VŠ)
14.		Počet športových zariadení (plaváreň, štadión, športová hala)
15.		Počet korčuliarskych dráh
16.		Počet gastronomických zariadení v meste
17.		Počet ubytovacích zariadení v meste
18.		Počet zariadení sociálnych služieb v meste
19.		Počet parkov
20.		Počet nemocníc v meste
21.		Počet podujatí
22.		Počet a štruktúra maloobchodných predajní
23.		Kriminalita/bezpečnosť
24.		Kvalita verejných priestranstiev
25.	Komunikácia, prepojenosť, sieťovanie	Počet kreatívnych a coworkingových centier v meste
26.		Počet inovativnych klastrov v meste (IT, kreatívne odvetvia)
27.		Počet vedecko-výskumných centier
28.		Integrovaný dopravný systém

pokračovanie tabuľky 2

29.		Trasy pre cyklistov, pešiu chôdzu, a pod. (dĺžka)
30.		Napojenie mesta na diaľnicu (áno/nie)
31.	Podnikanie, prieskum, inovácie	Počet SOŠ v meste
32.		Počet priemyselných parkov v meste
33.		Podiel zamestnancov podnikov podľa SK NACE spadajúcich do odvetví KKP a fyzických osôb prevádzkujúcich slobodné povolania na celkovom počte zamestnancov podnikov podľa SK NACE (priemerný evidenčný počet zamestnancov) a počte fyzických osôb podľa rôznych právnych foriem v okrese.
34.		Podiel podnikov v zahraničnom vlastníctve v okrese, ktoré majú subjekty založené a kontrolované zahraničnou právnickou osobou alebo fyzickou osobou - podnikateľom na celkovom počte podnikov v okrese.
35.		Podiel podnikov v medzinárodnom vlastníctve v okrese, ktoré majú tie subjekty, ktoré boli založené spoločne domácou a zahraničnou právnickou osobou alebo fyzickou osobou - podnikateľom na celkovom počte podnikov v okrese.
36.		Stav priamych zahraničných investícií (v tom majetkové účasti, reinvestovaný zisk a ostatný kapitál) v okrese.
37.	Sociálna klíma	Podiel obyvateľov cudzej národnosti v okrese na počte obyvateľov okresu
38.		Podiel obyvateľov cudzej národnosti na celkovom počte obyvateľov
39.		Migračné saldo – rozdiel medzi počtom prisťahovaných a vysťahovaných (zo SR aj mimo SR) do/z okresu
40.		Počet osôb v poproduktívnom (65+) veku k osobám v predproduktívnom (0-14) veku
41.	Inštitucionálny/ politický rámec	Obsahom PHSR/iné strategického dokumentu je rozvoj kultúry a kreatívneho priemyslu
42.		Mesto má grantový systém na podporu inovatívnych firiem, start-up, KKP?
43		Mesto má databázy voľných plôch, brownfieldov a pod.
44.	Reprezentácia mesta	Mesto buduje/má značku, imidž
45.		V meste sa nachádzajú pamiatky UNESCO

pokračovanie tabuľky 2

46.		V meste sa nachádzajú pamiatky zaradené medzi hmotné kultúrne dedičstvo
47.		Nehmotné kultúrne dedičstvo
48.	Obývateľnosť a blahobyt	Emisie základných znečisťujúcich látok – tuhé emisie, oxid siričitý, oxid dusíka, oxid uhoľnatý – v okrese.
49.		Zistená násilná kriminalita, mravnostná kriminalita a krádeže v okrese.
50.		Percentuálny podiel objasnenej kriminality na celkovej zistenej kriminalite v okrese.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa Miškovičová, Vaňová, 1994.

Tabuľka 3 Ukazovatele inteligentného mesta

	Oblasť	**Ukazovateľ**
1.	Inteligentní ľudia	Štruktúra obyvateľov mesta podľa vzdelania
2.		Štruktúra obyvateľov mesta podľa národnosti
3.		Počet komunitných centier v meste
4.		Počet výskumných centier v meste
5.		Počet VŠ
6.		Počet aktívnych neziskových organizácii v meste
7.	Inteligentné vládnutie	Politické povedomie
8.		Verené služby
9.		Sociálne služby
10.		Efektívna správa
11.		Transparentná správa
12.		Dôvera v politické inštitúcie
13.		Záujem o verejné záležitosti
14.		Zapájanie verejnosti do riadenia a rozhodovania
15.		Vzdelávanie zamestnancov samosprávy
16.		Vzdelávanie občanov
17.		Open data
18.		Komunikačné kanály a platformy na komunikáciu so subjektmi v meste (obyvatelia, podnikatelia, OZ, NO a pod.)
19.		Tvorba adaptačných stratégií
20.		Využívanie moderných a responzívnych technológií v riadení
21.		Participácia obyvateľov na rozvoji
22.		Využívanie moderných inovácií v riadení mesta
23.		Počet komunitných centier
24.	Inteligentná ekonomika	Počet kreatívnych a coworkingových centier v meste
25.		Počet priemyselných parkov v meste
26.		Počet invovativnych klastrov v meste (IT, kreatívne odvetvia)
27.		Štruktúra podnikateľských subjektov mesto/okres podľa NACE

pokračovanie tabuľky 3

28.		Miesta nezamestnanosti v okrese, v ktorom sa mesto nachádza
29.	Inteligentná mobilita	V meste je integrovaný dopravný systém
30.		Dĺžka cyklotrás v meste
31.		Mesto využíva zdieľanú dopravu (kolobežky, bicykle, autá)
32.		Napojenie na dialničnú sieť (áno/nie)
33.		Počet prenajímaných bicyklov a ich vybavenie GPS systémom
34.		V meste sú dobíjacie stanice pre elektromobily alebo elektrobycikle (počet)
35.		Podiel parkovacích miest v meste prepojených s aplikáciou parkovania
36.		Podiel smart svetelných križovatiek
37.	Inteligentné technológie	Mobilné aplikácie pre služby v meste (áno/nie; ak áno, aké) (napr. zápchy, parkovanie, zverejňovanie informácií mestom a pod.)
38.		Inteligentné osvetlenie (áno/nie)
39.		Inteligentný systém odpadového hospodárstva (kontajnery so senzormi) (áno/nie)
40.		Pokrytie mesta internetom - aké možnosti sú, koľko poskytovateľov + rýchlosť internetu
41.		Pokrytie mesta signálom mobilných operátorov - počet poskytovateľov
42.		Služba rýchleho privolania pomoci v meste
43		Využívanie kamerového systému, príp. inú technológiu rámci zníženia kriminality v meste (livestreaming, taxi app. a pod.)
44.	Inteligentné životné prostredie	Využívanie senzorov merania kvality ovzdušia/vody v meste
45.		Rekonštrukcie budov s integrovaním obnoviteľných zdrojov a energetickej efektívnosti
46.		Využívanie monitorovacieho systému na kontrolu povodní
47.		Významné zdroje obnoviteľnej energie v meste
48.		Dochádzka (v minútach) obyvateľa mesta do prírody
49.		Miera recyklácie odpadu v meste
50.		Realizácia projektov obehovej ekonomiky v meste
51.		Mesto má plán zmierňovania dopadov klimatických zmien

pokračovanie tabuľky 3

52.	Inteligentné žitie	Počet divadiel v meste
53.		Počet opier
54.		Počet kultúrnych domov, mestských kultúrnych stredísk
55.		Počet tanečných súborov
56.		Počet kín v meste
57.		Počet knižníc v meste
58.		Počet múzeí
59.		Počet galérií
60.61.		Počet festivalov
62.		Počet ZŠ v meste
63.		Počet SŠ v meste
64.		Počet MŠ v meste
65.		Počet inštitúcií celoživotného vzdelávania
66.		Počet gastronomických zariadení v meste
67.		Počet ubytovacích zariadení v meste
68.		Počet zariadení sociálnych služieb v meste
69.		Počet športových zariadení (pláváreň, štadión, športová hala)
70.		Počet korčuliarskych dráh
71.		Počet parkov
72.		Počet nemocníc v meste
73.		Počet návštevníkov mesta/okresu
74.		Počet významných pamiatok - národné kultúrné dedičstvo

Prameň: Vlastné spracovanie podľa smart-cities.eu, Giffinger a kol., 2007.

Tabuľka 4 Ukazovatele agilného mesta

	Oblasť	**Ukazovateľ**
1.	Agilné budovy	Počet uhlíkovo neutrálnych budov
2.		Počet energeticky efektívnych budov
3.		Počet rekonštrukcií verejných budov v zmysle energetickej efektívnosti a/alebo uhlíkovej neutrality
4.	Agilná pôda	Využitie pôdy na bývanie
5.		Využitie pôdy na podnikanie
6.		Využitie pôdy na dopravnú infraštruktúru (cestnú, železničnú, parkoviská a pod.)
7.		Využite pôdy na trávenie voľného času (kultúru, šport)
8.		Voľná, nešpecifikovaná pôda v majetku mesta
9.	Agilná energia a prostredie	Využívanie obnoviteľných zdrojov energie na úrovni mesta
10.		Využívanie obnoviteľných zdrojov energie občanmi
11.		Využívanie obnoviteľných zdrojov energie podnikateľmi
12.		Využíva mesto monitorovací systém na kontrolu povodní?
13.		Významné zdroje obnoviteľnej energie v meste
14.		Miera recyklácie odpadu v meste
15.	Agilná mobilita	Existencia integrovaného dopravného systému v meste
16.		Dĺžka cyklotrás v meste
17.		Využívanie zdieľanej dopravy v meste (kolobežky, bicykle, autá)
18.		Prepojenosť/multimodálnosť mestskej dopravy (napr. možnosť cestovať na jeden lístok)
19.		Aplikácia/technologické riešenia v oblasti dopravy
20.		Aplikácia/technologické riešenia v oblasti optimalizácie dopravy
21.	Agilná bezpečnosť	Bezpečnostné opatrenia v meste s využitím IT
22.		Mapovanie kriminality s využitím IT
23.		Stratégie prevencie v oblasti bezpečnosti
24.	Agilné vzdelávanie	Zameranie vzdelávacích inštitúcií v meste

pokračovanie tabuľky 4

25.		Modely vzdelávania aplikované v meste a ich rozmanitosť (inkluzívne, smart, STE(A)M, montessori a pod.)
26.	Agilná správa	Otvorené údaje (open data) a mechanizmy ich zdieľania
27.		Možnosť participácie občanov na rozhodovaní
28.		Inovácie v riadení mesta
29.		Využívanie rôznych aplikácií a moderných IKT v meste
30.		Využívanie responsívnych technológií
31.		Konveregencia služieb prípadne ich prepájanie formou IT

Prameň: Vlastné spracovanie podľa Citymart, 2013, World Economic Forum, 2018

Tabuľka 5 Ukazovatele odolného mesta

	Oblasť	**Ukazovateľ**
1.	Ekonomická	Štruktúra odvetví v meste
2.		Podiel MSP v meste
3.		Počet patentov, úžitkových vzorov, ochranných známok v meste
4.		Štruktúra pracovnej sily v meste podľa odvetví, veku a vzdelania
5.		Rozloha kancelárskych priestorov v meste a ich dostupnosť a kvalita
6.		Rozloha priemyselných priestorov (napr. priemyselný park) v meste a ich dostupnosť, resp. napojenie na infraštruktúru (dopravnú, technickú, IT)
7.		Počet výskumných centier v meste
8.		Počet VŠ
9.		Zamestnanosť/nezamestnanosť
10.	Sociálna	Počet divadiel v meste
11.		Počet opier
12.		Počet kultúrnych domov, mestských kultúrnych stredísk
13.		Počet tanečných súborov
14.		Počet kín v meste
15.		Počet knižníc v meste
16.		Počet múzeí
17.		Počet galérií
18.		Počet festivalov
19.		Počet ZŠ v meste
20.		Počet SŠ v meste
21.		Počet MŠ v meste
22.		Počet inštitúcií celoživotného vzdelávania
23.		Počet gastronomických zariadení v meste
24.		Počet ubytovacích zariadení v meste
25.		Počet zariadení sociálnych služieb v meste
26.		Počet športových zariadení (plaváreň, štadión, športová hala)
27.		Počet korčuliarskych dráh
28.		Počet nemocníc v meste

pokračovanie tabuľky 5

29.	Environmentálna	Využívanie senzorov merania kvality ovzdušia/ vody (áno/nie)
30.		Rekonštrukcie budov s integrovaním obnoviteľných zdrojov a energetickej efektívnosti
31.		Významné zdroje obnoviteľnej energie
32.		Čas (minúty) dochádzky obyvateľa mesta do prírody
33.		Miera recyklácie odpadu v meste
34.		Počet parkov
35.		Voľná pôda na rozvojové aktivity
36.	Inštitucionálna	Využívanie monitorovacieho systému na kontrolu povodní a iných katastrof
37.		Mesto má plán zmierňovania dopadov klimatických zmien
38.		Mesto má vypracovaný plán odolnosti voči externým šokom a vplyvom
39.		Mesto má jasne definovanú víziu rozvoja a strategické smerovanie
40.		Mesto spolupracuje s VÚC
41.		Mesto využíva open data
42.		Aktívna komunikácia so stakeholdermi
43.		Participácia občanov na rozhodovaní
44.		Počet aktívnych neziskových organizácii

Prameň: Vlastné spracovanie podľa OECD, 2020; URBACT, 2017.

Príloha 2 **Súhrnné indikátory trendov**

Tabuľka 1 Súhrnné indikátory rozvoja miest podľa trendov

Indikátory podľa oblastí	**Mesto udržateľné**	**Mesto smart**	**Mesto kreatívne**	**Mesto odolné**	**Mesto agilné**
Ekonomická oblasť					
Počet klastrov, cechov, profesijných združení		*			
Počet inovatívnych klastrov (IT, kreatívne odvetvia)		*			
Stav priamych zahraničných investícií			*		
Počet priemyselných parkov		*	*		
Podiel MSP	*			*	
Podiel podnikov v medzinárodnom vlastníctve			*		
Podniky v zahraničnom vlastníctve			*		
Rozloha kancelárskych priestorov v meste a ich dostupnosť a kvalita				*	
Rozloha priemyselných priestorov dostupnosť, napojenie na infraštruktúru				*	
Počet zamestnancov podnikov podľa SK NACE spadajúcich do odvetví KKP			*		
Počet fyzických osôb prevádzkujúcich slobodné povolania podľa SK NACE			*		
Podiel zamestnancov a fyz. osôb v KKP		*	*		
Štruktúra podnikateľských subjektov podľa NACE		*			
Štruktúra pracovnej sily podľa odvetví, veku a vzdelania	*			*	
Počet patentov, úžitkových vzorov, ochranných známok zaregistrovaných v meste			*	*	
Počet kreatívnych a coworkingových centier		*	*		
Počet ubytovacích zariadení		*	*	*	

pokračovanie tabuľky 1

Počet gastronomických zariadení		*	*	*	
Počet návštevníkov		*			
Environmentálna oblasť					
Podpora recyklácie	*				
Miera recyklácie	*	*	*	*	
Inteligentný systém odpadového hospodárstva		*			
Inteligentné osvetlenie		*			
Monitorovací systém na kontrolu povodní, príp. iných katastrof		*		*	*
Monitoring kvality ovzdušia / Emisie základných znečisťujúcich látok (tuhé emisie, oxid siričitý, oxid dusíka, oxid uhoľnatý)	*	*	*	*	
Monitoring kvality vôd	*				
Ochrana biodiverzity	*				
Napojenie domácností na technickú infraštruktúru	*				
Napojenie podnikateľov na technickú infraštruktúru	*				
Počet energeticky efektívnych budov	*				*
Počet uhlíkovo neutrálnych budov	*				*
Počet rekonštrukcií verejných budov v zmysle energetickej efektívnosti, s integrovaním obnoviteľných zdrojov a/ alebo uhlíkovej neutrality	*	*		*	*
Využívanie obnoviteľných zdrojov energie na úrovni mesta	*				*
Využívanie obnoviteľných zdrojov energie občanmi	*				*
Využívanie obnoviteľných zdrojov energie podnikateľmi	*				*
Významné zdroje obnoviteľnej energie	*	*		*	*
Dostupnosť prírody (v min.)		*		*	

pokračovanie tabuľky 1

Zelené plochy (lesy, lúky, parky, CHKO a podobne)	*				
Aplikácia/technologické riešenia v oblasti dopravy					*
Aplikácia/technologické riešenia v oblasti optimalizácie dopravy					*
Zdieľaná doprava (kolobežky, bicykle, autá)	*	*			*
Multimodálnosť dopravy		*			*
Zelená doprava v meste	*				
Napojenie na diaľničnú sieť		*	*		
Dĺžka cyklotrás v meste	*	*	*		*
Integrovaný dopravný systém	*		*		*
Podiel parkovacích miest v meste prepojených s aplikáciou parkovania		*			
Podiel smart svetelných križovatiek		*			
Dobíjacie stanice pre elektromobily alebo elektrobicykle		*			
Počet prenajímaných bicyklov		*			
Počet korčuliarskych dráh		*	*	*	
Sociálna oblasť					
Počet pamiatok UNESCO			*		
Počet pamiatok hmotného/ nehmotného kultúrneho dedičstva			*		
Počet významných pamiatok národného kultúrneho dedičstva		*			
Zameranie vzdelávania/ rôznorodosť					*
Modely vzdelávania/ rozmanitosť					*
Počet inštitúcií celoživotného vzdelávania	*	*		*	
Počet ZŠ	*	*		*	
Počet MŠ	*	*		*	
Počet SŠ	*	*		*	

pokračovanie tabuľky 1

Počet umeleckých SŠ			*		
Počet SOŠ			*		
Počet umeleckých ZŠ			*		
Počet VŠ	*	*	*	*	
Podiel umeleckých VŠ			*		
Počet výskumných centier		*	*	*	
Počet divadiel	*	*	*	*	
Počet opier		*	*	*	
Počet festivalov			*	*	
Počet galérií	*	*	*	*	
Počet múzeí	*	*	*	*	
Počet kín	*	*	*	*	
Počet knižníc	*	*	*	*	
Počet športových zariadení	*	*	*	*	
Počet tanečných súborov		*	*	*	
Počet podujatí			*		
Počet kultúrnych domov, mestských kultúrnych stredísk	*	*	*	*	
Počet nemocníc	*	*	*	*	
Počet zariadení sociálnych služieb	*	*	*	*	
Služby rýchlej pomoci		*			
Konvergencia mestských služieb/prepájanie formou IT		*			*
Mobilné aplikácie pre služby		*			
Bývanie	*				
Počet parkov		*	*	*	
Štruktúra obyvateľov podľa národnosti		*			
Štruktúra obyvateľov podľa vzdelania		*			
Miera nezamestnanosti	*	*			
Migračné saldo			*		
Počet osôb v poproduktívnom (65+) veku			*		

pokračovanie tabuľky 1

Počet osôb v predproduktívnom veku (0 –14 r.)			*		
Podiel obyvateľov cudzej národnosti na celkovom počte obyvateľov			*		
Percentuálny podiel objasnenej kriminality na celkovej kriminalite			*		
Kriminalita			*		
Bezpečnostné opatrenia v meste s využitím IT (kamerová systémy, livestream, app)		*			*
Inštitucionálny rámec					
Plán /projekty zelenej dopravy	*				
Zelené projekty	*				
Plán zmierňovania dopadov klimatických zmien	*	*		*	
Plán odolnosti voči externým šokom a vplyvom				*	
Plán vodozádržných opatrení	*			*	
Vízia rozvoja a strategické smerovanie				*	
Stratégia rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu			*		
Grantový systém na podporu inovatívnych firiem, start up, KKP			*		
Stratégia budovania značky			*		
Stratégia nakladania s odpadmi	*				
Stratégia prevencie v oblasti bezpečnosti					*
Projekty v rámci cirkulárnej ekonomiky	*	*			
Zdieľanie informácií o kvalite ovzdušia, vody	*				
Inovácie v riadení mesta		*			*
Zdieľanie open data		*		*	*
Využívanie otvorených dát		*			*
Využívanie responzívnych technológií		*			*

pokračovanie tabuľky 1

Využívanie moderných IKT +app		*			*
Pokrytie internetom		*			
Pokrytie signálom mobilných operátorov		*			
Participácia občanov na rozhodovaní	*			*	
Počet aktívnych neziskových organizácii			*	*	
Počet komunitných centier		*			
Počet partnerstiev			*		
Spolupráca s regiónom				*	
Priestorový rámec					
Plocha na podnikanie	*				*
Voľná, nešpecifikovaná pôda v majetku mesta	*				*
Plocha na trávenie voľného času (kultúru, šport)	*				*
Plocha na bývanie	*				*
Plocha na dopravnú infraštruktúru (cestnú, železničnú, parkoviská a pod.)	*				*

Prameň: Vlastné spracovanie

Studia oeconomica (Studia linguistica) má za cieľ publikovanie výsledkov vedeckého výskumu pedagogických a výskumných zamestnancov Ekonomickej fakulty UMB a ich sprístupnenie odbornej verejnosti. Kritériom výberu je originalita, vedecká kvalita a praktické zameranie navrhovaných prác.

V edícii Studia oeconomica vyšli:

1. ĎAĎO, J. 1997. *Marketingová analýza.* Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 1997. 117 s. ISBN 80-8055-066-2.
2. ŠVANTNEROVÁ, Ľ. 1997. *Predpoklady rozvoja municipálnej ekonomiky*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB,1997. 100 s. ISBN 80-8055-078-6.
3. KUVÍKOVÁ, H. 1998. *Ekonomické aspekty viaczdrojového zabezpečenia zdravotníckych služieb.* Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 1998. 108 s. ISBN 80-8055-120-0.
4. MARKOVÁ, V. 1998. *Faktory ovplyvňujúce rozvoj malých a stredných podnikov*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 1998. 124 s. ISBN 80-8055-166-9.
5. L O P U Š N Ý, J. 1998. *Environmentálne problémy hospodárskeho rozvoja Slovenska.* Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 1998. 98 s. ISBN 80-8055-203-7.
6. HOREHÁJ, J. 1998. *Paternalizmus a transformácia*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 1998. 68 s. ISBN 80-8055-215-0.
7. RAŠIOVÁ, M. 1999. *Možnosti optimalizácie vzťahov subjektov v zdravotnom poistení*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 1999. 72 s. ISBN 80-8055-225-8.
8. KUČEROVÁ, J. 1999. *Trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 1999. 83s. ISBN 80-8055-307-6.
9. PITEKOVÁ, J. 1999. *Príspevok ku skúmaniu vývoja cestovného ruchu na Slovensku do roku 1945*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 1999. 93 s. ISBN 80-8055-330-0.
10. VETRÁKOVÁ, M. 2000. *Analýza pracovného miesta a jeho hodnotenie*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2000. 92 s. ISBN 80-8055-382-3.

11. RAŠI, Š. 2000. *Predpoklady a aktivity manažmentu strediska cestovného ruchu*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2000. 112 s. ISBN 80-8055-451-X.
12. LESÁKOVÁ, Ľ. 2001. *Metodológia finančnej analýzy v malých a stredných podnikoch.* Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2001. 158 s. ISBN 80-8055-478-1.
13. GLOS, J. 2001. *Prínos kresťanstva do rozvoja ekonomického myslenia*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2001. 128 s. ISBN 80-8055-578-8.
14. VALACH, E. 2002. *Determinanty vývoja štruktúry hospodárstva*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2002. 210 s. ISBN 80-8055-658-X.
15. MALACHOVSKÝ, A. 2002. *Strategický manažment cestovného ruchu a predpoklady jeho uplatňovania na Slovensku*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2002. 127 s. ISBN 80-8055-698-9.
16. KMECO, Ľ. 2003. *Sociálno-ekonomické účinky mestského cestovného ruchu na Slovensku.* Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2003. 148 s. ISBN 80-8055-765-9.
17. MURGAŠ, M. 2004. *Ekonómia zdravotníckych služieb*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2004. 170 s. ISBN 80-8055-891-4.
18. LESÁKOVÁ, Ľ. 2004. *Metódy hodnotenia výkonnosti malých a stredných podnikov*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2004. 124 s. ISBN 80-8055-914-7.
19. ŠVIHLOVÁ, D. 2004. *Trvalo udržateľný rozvoj na miestnej* úrovni. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2004. 90 s. ISBN 80-8055-925-2.
20. KUVÍKOVÁ, H. 2004. *Neziskové organizácie v Európskej* únii. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2004. 104 s. ISBN 80-8055-937-6.
21. PATÚŠ, P. 2004. *Problémy manažmentu strediska cestovného ruchu*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2004. 182 s. ISBN 80-8055-949-5.

22. ČAPKOVÁ, S. 2004. *Rozvoj miestnej ekonomiky*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2004. 96 s. ISBN. 80-8055-994-5.

23. URAMOVÁ, M. 2004. *Trh práce a jeho nedokonalosti.* Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2004. 127 s. ISBN. 80-8083-011-8.

24. URAMOVÁ, M. 2004. *Sociálno-ekonomické súvislosti nezamestnanosti*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2005. 98 s. ISBN. 80-8083-057-6.

25. ZÁVADSKÝ, J. 2005. *Riadenie výkonnosti podnikových procesov*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2005. 120 s. ISBN 80-8033-077-9.

26. HUDECOVÁ, E. 2005. *Ekonomicko-právne aspekty zakladania obchodných spoločností v legislatíve SR*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2005. 124 s. ISBN 80-8083-095-9.

27. ŠVANTNEROVÁ, Ľ., KOŽIAK, R. 2005.*Teoreticko-metodologické aspekty skúmania municipálneho majetku*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2005. 124 s. ISBN 80-8083-108-4.

28. MARÁKOVÁ, V. 2005. *Finančné a nefinančné nástroje podpory podnikania v cestovnom ruchu*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2005. 188 s. ISBN 80-8083-166-1.

29. MERIČKOVÁ, B. 2005. *Alternatívne prístupy k poskytovaniu miestnych verejných služieb.* Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2005. 132 s. ISBN 80-8083-167-X.

30. ZIMKOVÁ, E. 2006. *Inštitucionálne usporiadanie regulácie finančných trhov a dohľadu nad nimi.* Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2006. 136 s. ISBN 80-8083-279-X.

31. VAŇOVÁ, A. 2006. *Strategické marketingové plánovanie rozvoja územia*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2006. 140 s. ISBN 80-8083-301-X.

32. SEKOVÁ, M. 2007. *Ľudské zdroje v neziskových organizáciách.* Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2007. 118 s. ISBN 978-80-8083-372-5.

33. KORIMOVÁ, G. 2007. *Predpoklady rozvoja sociálnej ekonomiky*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2007. 192 s. ISBN 978-80-8083-399-2.

34. KOŽIAK, R. 2008. *Zmierňovanie regionálnych disparít prostredníctvom regionálnej politiky*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2008. 138 s. ISBN 978-80-8083-573-6.

35. ČIERNA, H. 2008. *Spoločensky zodpovedné podnikanie a model výnimočnosti*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2008. 104 s. ISBN 978-80-8083-585-9.

36. LIPTÁKOVÁ, K. 2008. *Ľudský potenciál ako faktor endogénneho regionálneho rozvoja.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2008. 124 s. ISBN 978-80-8083-601-6.

37. MARASOVÁ, J. 2008. *Vnútorná a vonkajšia dimenzia sociálnej funkcie podniku*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta UMB, 2008. 150 s. ISBN 978-80-8083-600-9.

38. HRONEC, Š. 2008. *Verejné výdavky na vzdelávanie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2008. 204 s. ISBN 978-80-8083-654-2.

39. ŠEBO, J., MACEJÁK, Š. 2008. *Záujmové organizácie a lobing.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2008. 308 s. ISBN 978-80-8083-653-5.

40. MARTINKOVIČOVÁ, M. 2009. *Etika ako súčasť profesionalizácie zamestnancov verejnej správy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2009. 172 s. ISBN 978-80-8083-729-7.

41. ŠVIHLOVÁ, D. A KOLEKTÍV. 2011. *Environmentálna politika a regionálne disparity.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2011. 139 s. ISBN 978-80-557-0322-0.

42. MUSOVÁ, Z. 2013. *Spoločenská zodpovednosť v marketingovej praxi podnikov*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2013. 228 s. ISBN 978-80-557-0516-3.

43. POMPUROVÁ, K. 2013. *Atraktívnosť Slovenska ako cieľového miesta cestovného ruchu.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2013. 158 s. ISBN 978-80-557-0529-3.

44. MINÁROVÁ, M. 2014. *Emocionálna inteligencia ako súčasť kompetentnosti manažéra.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2014. 142 s. ISBN 978-80-557-0755-6.

45. HRONCOVÁ VICIANOVÁ, J. 2014. *Uplatňovanie koncepcie spoločensky zodpovedného podnikania vo vybraných odvetviach národného hospodárstva na Slovensku.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2014. 168 s. ISBN 978-80-557-0780-8.

46. POMPUROVÁ, K. 2014. *Organizované podujatia ako nástroj dynamizácie cestovného ruchu.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2014. 198 s. ISBN 978-80-557-0779-2.

47. KUČEROVÁ, J. 2015. *Plánovanie a politika v cieľových miestach cestovného ruchu.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2015. 130 s. ISBN 978-80-557-0871-3.

48. HVOLKOVÁ, L. 2015. *Sociálne zodpovedné investovanie podnikov v Slovenskej republike*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2015. 132 s. ISBN 978-80-557-0872-0.

49. GUNDOVÁ, P. 2015. *Metódy predikovania finančnej situácie podnikov*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2015. 178 s. ISBN 978-80-557-0922-2.

50. VITÁLIŠOVÁ, K. 2015. *Marketing vzťahov v miestnej samospráve*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2015. 228 s. ISBN 978-80-557-0924-6.

51. MARÁKOVÁ, V., ŠIMOČKOVÁ, I. 2015. *Integrovaná marketingová komunikácia ako predpoklad formovania pozitívneho imidžu štátu v cestovnom ruchu*. Banská

Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2015. 210 s. ISBN 978-80-557-1066-2.

52. VALLUŠOVÁ, A. 2016. *Spoločensky zodpovedné riadenie ľudských zdrojov v podniku.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2016. 130 s. ISBN 978-80-557-1072-3.
53. MURRAY SVIDROŇOVÁ, M. 2016. *Mimovládne neziskové organizácie – nositelia inovácií verejných služieb.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2016. 132 s. ISBN 978-80-557-1101-0.
54. VAŇOVÁ, A. A KOL. 2016. *Kreatívne odvetvia ako zdroj nehmotných aktív v kontexte inteligentného rozvoja a inovácií.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 148 s. ISBN 978-80-557-1173-7.
55. MALÁ, D. 2017. *Zelená logistika a jej uplatňovanie v praxi malých a stredných podnikov.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 162 s. ISBN 978-80-557-1234-5.
56. ĎAĎO, J., TÁBORECKÁ, J., NAGYOVÁ, Ľ., ZAJKOVÁ, D. 2017. *Etnocentricky zamerané marketingové stratégie*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 246 s. ISBN 978-80-557-1203-1.
57. ŠEBOVÁ, Ľ. 2017. *Dlhodobý vývoj finančnej situácie odvetvia ubytovacích a stravovacích služieb na Slovensku.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2017. 140 s. ISBN 978-80-557-1280-2.
58. THEODOULIDES, L. 2018. *Refl ective leadership: a pocess – relational approach to enhance organizational change.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2018. 156s. ISBN 978-80-557-1389-2.
59. VINCZEOVÁ, M. 2018. *Možnosti financovania malých a stredných podnikov z cudzích zdrojov.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2018. 164 s. ISBN 978-80-557-1418-9.

60. LACO, P. 2018. *Hodnotenie podnikových internetových stránok*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2018. 118 s. ISBN 978-80-557-1524-7.

61. BENČIKOVÁ, D. 2018. *Cultural intelligence: its assessment and enhancement in Slovak enterprises.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2018. 188 s. ISBN 978-80-557-1507-0.

62. KOLOŠTA, S. 2019. *Formovanie a podoby učiacich sa regiónov.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2019. 156 s. ISBN 978-80-557-1537-7.

63. PISÁR, P. a kol. 2019. *Regionálne inovácie v Európskej únii a na Slovensku*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2019. 250 s. ISBN 978-80-557-1606-0.

64. VESELOVSKÁ, L. 2019. *Achieving fl exibility: a new trend in supply chain management.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2019. 110 s. ISBN 978-80-557-1651-0.

65. GAJDOŠÍK, T. 2019. *Manažérske organizácie v cieľových miestach cestovného ruchu*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2019. 110 s. ISBN 978-80-557-1663-3.

66. MUSOVÁ, Z. 2020. *Vnímanie zodpovedných marketingových aktivít spotrebiteľmi*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2020. 136 s. ISBN 978-80-557-1678-7.

67. MARASOVÁ, J. 2020. *Historické a súčasné premeny manažmentu ľudských zdrojov.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2020. 152 s. ISBN 978-80-557-1695-4.

68. GAJDOŠÍKOVÁ, Z., 2020. *Udržateľný rozvoj cestovného ruchu v horských strediskách.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2020. 180 s. ISBN 978-80-557-17009-8.

69. ZÁVADSKÁ, Z., ZÁVADSKÝ, J. 2020. *Industry 4.0 a inteligentné technológie v rozvoji manažmentu výroby podniku.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2020. 158 s. ISBN 978-80-557-1732-6.
70. POVAŽANOVÁ, M. 2020. *Produkčné činnosti slovenských domácností a možnosti ich outsourcingu*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2020. 156 s. ISBN 978-80-557-1738-8.
71. MARČEKOVÁ, R., ŠEBOVÁ, Ľ. 2020. *Ponuka cestovného ruchu pre zdravotne znevýhodnených návštevníkov na Slovensku*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta 2020. 294 s. ISBN 978-80-557-1785-2.
72. BARTKOVÁ, L. 2020. *Dvojitá kvalita tovarov dennej potreby v EU a jej vplyv na spotrebné správanie.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta 2020. 100 s. ISBN 978-80-557.
73. COLE, D., SVIDROŇOVÁ MURRAY, M., GUBALOVÁ, J., KOŽIAK, R. 2020: *Opustené budovy v kontexte rozvoja samospráv na Slovensku.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta 2020. 280 s. ISBN 978-80-557-1820-0.
74. KNAPKOVÁ, M. *Alokácia času zárobkovo činných osôb v súkromnom sektore na Slovensku.* 2021. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta 2021. 164 s. ISBN 978-80-557-1831-6.
75. ELEXA, Ľ. *Vplyv legislatívnych faktorov na finančnú výkonnosť malých a stredných podnikov.* Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Ekonomická fakulta 2021. 244 s. ISBN 978-80-557-1847-7.

Autor:	doc. Ing. Anna Vaňová, PhD.
Názov diela:	Trendy v rozvoji miest
Náklad:	100 výtlačkov
Rozsah:	202 strán, 6,84 AH; 8,78 VH;
Formát:	A5
Vydavateľ:	Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Edícia:	Ekonomická fakulta
Tlač:	EQUILIBRIA, s. r. o.

ISBN 978-80-557-1883-5

DOI: https://doi.org/10.24040/2021.9788055718835

Publikácia „Trendy v rozvoji mesta“, ktorej autorkou je Anna Vaňová, je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY-NC-ND (uvedenie autora – nekomerčné požitie – bez odvodeného obsahu).

Anna Vaňová je docentkou na Katedre verejnej ekonomiky a regionálneho rozvoja Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela. Svoju výskumnú a pedagogickú činnosť orientuje na problematiku miestneho a regionálneho rozvoja z pohľadu nových trendov v rozvoji území, marketingu územia, strategického (marketingového) plánovania rozvoja miest a regiónov a budovania značky územia. Venuje sa tiež problematike budovania a udržiavania vzťahov a partnerstiev medzi zainteresovanými stranami pri rozvoji územia. Je členkou medzinárodných profesných organizácií a redakčných rád pre domáce i zahraničné časopisy. Je autorkou a spoluautorkou viac ako 150 vedeckých prác publikovaných a prezentovaných hlavne v zahraničí. Ako riešiteľka sa podieľala na viac ako 60 domácich a zahraničných výskumných projektoch a projektoch pre prax. Aktívne spolupracuje s praxou na národnej, regionálnej a miestnej úrovni.

ISBN 978-80-557-1883-5

9 788055 718835